

Леонтій ВОЙТОВИЧ

УГОРЩИНА І ПОЛЬЩА В БОРОТЬБІ ЗА СПАДЩИНУ РОМАНОВИЧІВ (1340–1434): ВИТОКИ, ПОДІЇ, НАСЛІДКИ

У дослідженні детально проаналізовані витoki, перебіг подій та наслідники боротьби за Спадщину Романовичів, головними учасниками якої були угорські та польська королівські династії. Звернена увага на практику успадкування престолів Рюриковичів і перші спроби угорських Арпадів взяти участь у боротьбі за галицький престол. Грунтовно розібрано права всіх можливих претендентів на спадщину Романовичів під час першої 1323 р. та другої 1340 р. династичних криз. Встановлено, що найбільш легітимними були права Любарта-Дмитра Гедиміновича, який боровся за повне відновлення королівства Русі протягом 1340–1383 рр. Але у цій боротьбі окрім підтримки частини місцевої еліти він міг розраховувати тільки на дружини молодших литовських князів, яким він роздав уділи на Волині, та допомогу Золотої Орди, яка з середини XIV ст. вступила у затяжний період стагнації через боротьбу за ханський трон. Вже через ці фактори ініціатива перейшла до польського короля Казимира III, легітимні права якого були найменш обґрунтованими, тому він визнав такими права угорської сторони, втягнувши у цю боротьбу останню. Особлива увага зосереджена на різних етапах цієї боротьби і чинниках та особистостях, які на них впливали і, зрештою, зробили можливою фактичну польську окупацію галицької частини королівства Русі, використовуючи внутрішні труднощі Угорщини та Литви у 1387–1393 рр. Розібрано діяльність останніх галицьких князів Володислава Опольського і Сцібора з Сціборжиць, а також всі намагання угорської сторони повернути втрачені території наприкінці XIV – на початку XV ст. і причини невдач цих спроб. У дослідженні вперше розглянено всі сторони боротьби за спадщину Романовичів, включаючи династичні, релігійні і нумізматичні аспекти. Показані наслідки цієї боротьби.

Ключові слова: королівство Русі, спадщина Романовичів, Арпади, П'ясти, Анжуйська династія, Любарт-Дмитро Гедимінович, Казимир III, Людовик Анжуйський, Владислав Ягайло, Сігізмунд Люксембург.

Повернення до проблеми дослідження боротьби за спадщину Романовичів¹ зумовлене перш за все тим, що більшість сучасних польських істориків залишаються в полоні патріотичного *Казимирівського міфу* про приєднання галицьких земель до Польського королівства у 1340 р.², а сучасні російські істо-

¹ Леонтій Войтович. Боротьба Любарта-Дмитра Гедиміновича за відновлення Галицько-Волинської держави. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки.* № 22. (Луцьк, 2009), 120–127; Його ж. Польща, Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів. *Проблеми слов'янознавства.* Вип. 59. (Львів, 2010), С. 52–66; Його ж. Польський король Казимир III і боротьба за спадщину Романовичів. *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Вип. 46. (Львів, 2011), 2–26; Idem [Wojtowycz L.]. Walka o spadek po Romanowiczach a król polski Kazimierz III Wielki. *Kazimierz Wielki i jego państwo. W siedemsetną rocznicę urodzin ostatniego Piasta na tronie polskim /* Pod red. Jacka Maciejewskiego i Tomasza Nowakowskiego. (Bydgoszcz, 2011), 47–66; Його ж. Князь Юрій-Болеслав Тройденевич: ескіз портрету. *Княжа доба: Історія і культура.* Вип. 5. (Львів, 2011), 209–221; Його ж. Заключительний етап боротьби за “королевство Руси”. *Вестник Удмуртського університета.* Серія 5. История и филология. Вип. 3. (Ижевск, 2012), 10–15; Його ж. Портрет князя Володислава Опольського на повний зріст. Sperka J. *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 6 lub 18 maja 1401).* – Kraków, 2013. – 508 s. *Княжа доба: Історія і культура.* Вип. 7. (Львів, 2013), 314–319; Його ж. Казимирівська легенда: подолання стереотипів. *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* Вип. 19–20. (Дрогобич, 2017), 95–117; Idem [Wojtowycz L.]. Fenomen halickich bojarów i ich stosunki z książętami. *Średniowieczni władcy i ich otoczenie.* Materiały V Kongresu mediewistów Polskich. T. 5. Pod red. J. Sperki, K. Kollingera. (Rzeszów, 2018), 31–51; Його ж. Галицьке лицарство другої половини XIV століття. *Галич і Галицька земля. До 1120-річчя першої писемної згадки про Галич.* (Галич, 2018), 283–299; Його ж. Жидачівське князівство: епізод з історії української державності. *Жидачівщина.* Вип. 1. (Львів–Жидачів, 2018), 41–47; Його ж. Боротьба за спадщину Романовичів (1340–1434): між стереотипами та історичною правдою. *Княжа доба: історія і культура.* Вип. 12. (Львів, 2018), 121–142; Його ж. Боротьба за спадщину Романовичів (1340–1434 рр.): нумізматичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Спеціальний випуск: на пошану професора Романа Шуста. (Львів, 2019), 67–82.

² Григорій Савчук. Захоплення Львова Казимиром III у польській історіографії другої половини XIX – першої половини XX століття. *Історичні та культурологічні студії.* Вип. 5. (Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013), 134–151; Леонтій Войтович. Казимирівська легенда: подолання стереотипів. *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* Вип. 19–20. (Дрогобич, 2017), 95–117.

рики весь наступний період подають як боротьбу між Польщею, Литвою та Золотою Ордою³. Відсутність реакції українських істориків сприймається як мовчазна згода з подібними висновками. Певний поштовх до публікації дали і дискусії, які розгорнулися в ході обговорення доповідей автора на останніх наукових конференціях⁴ стосовно активності і змін позицій Угорщини і Польщі в ході цієї боротьби, витоків і чинників, які впливали на ці аспекти.

---

³ Искандер Измайлов. Войны на Западе. Польша и Литва. *История татар с древнейших времён*. Т. 3. Улус Джучи (Золотая Орда) XIII – середина XV вв. (Казань, 2009), 518–528; Роман Хаутала. От Бату до Джанибнка: Военные контакты Улуса Джучи с Польшей и Венгрией. *Золотоордынское обозрение*. (Казань, 2016), № 3, 485–528; Его же. Противостояние между Улусом Джучи и католической Европой с середины XIII до середины XIV века. *Золотая Орда в мировой истории*. (Казань, 2016), 371–384.

⁴ Дискусії за доповідями Л. Войтовича: “Дискусійні проблеми історії Галицько-Волинської держави” (Науковий семінар історичної секції НТШ “Галицько-Волинська держава у світлі сучасних досліджень”. Львів, 1 березня 2018 р.); “Галицьке лицарство другої половини XIV століття” (Галич і Галицька земля. Науково-практична конференція. Галич, 25 жовтня 2018 р.); “Жидачівська земля в період боротьби за спадщину Романовичів” (Другі Жидачівські читання. Жидачів, 30 листопада 2018 р.); “Сілезькі та галицькі лицарі у християнському війську в битві під Нікополем 28 вересня 1396 р.” (IX Międzynarodowa konferencja naukowa *Colloquia Russica* “Ruś a Polska (X–XIV w.)”. Przemyśl, Polska. 5–8 grudnia 2018 г.); “Коли Галицька земля стала частиною Польського королівства (“різновеселі” нотатки на маргінесі досліджень кінця XIX – початку XXI ст.)” (Наукова конференція “Західноукраїнські землі Княжої доби”. Львів, 30 січня 2019 р.); “Боротьба за спадщину Романовичів (1340–1434): подолання стереотипів” (Звітня наукова конференція Львівського національного університету ім. І. Франка за 2018 рік. Львів, 5 лютого 2019 р.); “Галицька земля в дослідженнях кінця XIX – початку XXI ст.” (Наукова конференція “Проблеми музейної археології. До 100-річчя від народження археолога Володимира Шелом’янцева-Терського”. Львів, 21 лютого 2019 р.); “Актуальні проблеми історії Галицької і Волинської земель” (Наукова конференція Галицько-волинська держава як феномен політичної історії Русі (до 820-річчя утворення)”. КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей”, Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів-Винники, 17 травня 2019 р.); “Тустань в період боротьби за спадщину Романовичів (1340–1434)” (IV Міжнародна науково-практична конференція “Пам’ятки Тустані в контексті освоєння Карпат. Проблеми збереження їх збереження та використання”, Львів-Урич, 6–7 червня 2019 р.).

Практика успадкування престолів. В усіх європейських династіях, як і всіх європейських народів, існували традиції і правила успадкування престолів, рухомого і нерухомого майна. Тому неможливо погодитися з твердженнями, ніби у Русі і у династії Рюриковичів таких традицій і правил не існувало⁵. Рюриковичі були споріднені з багатьма європейськими династіями, крім того, існувала сувора регламентація успадкування у купців, дружинників і, навіть, смердів, засвідчена в угодах з Візантією початку X ст., різних редакціях “Руської правди” та княжих статутних грамотах. Перш за все, Русь принципово не відрізнялася від сусідніх держав, подібно як династія Рюриковичів від сусідніх пануючих династій. Взаємини всередині династії базувалися на традиційному родовому праві старшого, тобто того, хто був ближчим до засновника роду за родовим рахунком. Ця проблема достатньо повно висвітлена як у старшій, так і в новішій літературі⁶. Модерна концепція колективного сюзеренітету Рюриковичів у Київській Русі, яку висунув Олександр Назаренко⁷, не підтверджується жодними джерелами і не знаходить аналогій в інших тогочасних державах, застережень стосовно неї значно більше, ніж аргументів на її підтримку⁸. Сама природа влади виконавчої (середньовічні правителі були правонаступниками військових вождів) не допускає поняття колективного сюзеренітету. Така влада завжди була персональною. Колективна влада допустима тільки в суспільствах демократичних і то винятково як влада законодавча. Звичайно, не були виключенням серед європейських династій і Рюриковичі. Крім того при тодішніх засобах зв’язку практично неможливо

---

⁵ Игорь Фроянов. *Киевская Русь. Очерки социально-политической истории*. (Ленинград, 1980), 45–46; Олексій Толочко. Особливості міжсеньйоріальних відносин у період феодальної роздробленості Давньої Русі XII–XIII ст. *Феодалізм в Україні*. (Київ, 1990), 30.

⁶ Сергей Соловьев. *История России с древнейших времен*. Кн. 2, т. 3–4. (Москва, 1998), 7–32; Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 3. (Київ, 1993), 222–227; Александр Пресняков. *Княжое право в Древней Руси*. Очерки по истории X–XII столетий. Лекции по русской истории. Киевская Русь. (Москва, 1993), 7–135, 181–184, 386–470; Михаил Свердлов. *Генезис и структура феодального общества в Древней Руси*. (Ленинград, 1983), 194–199.

⁷ Александр Назаренко. Родовой сюзеренитет Рюриковичей над Русью (X–XI вв.). *Древнейшие государства на территории СРСР*. Материалы и исследования. 1985 г. (Москва, 1986), 149–156.

⁸ Алексей Толочко. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. (Київ, 1992), 57–66.

прийняти навіть просте рішення, коли один з співправителів знаходиться у Києві, а інший – у Володимирі на Клязьмі. Звичайно, слабкістю окремих правителів користалися їх більш енергійні родичі, змушуючи приймати потрібні їм рішення. Окремі князі земель періодично взагалі не звертали уваги на київських сюзеренів, а в міру збільшення числа удільних князівств Рюриковичі все більше схилилися до створення колективного органу на зразок *рейхстагу* – з’їзду князів *Священної римської імперії германської нації*, чий державний устрій був подібним. І такі князівські з’їзди – *снеми* періодично мали місце як загальноруського масштабу так і в окремих землях. Роман Мстиславич на початку XIII ст. за зразком цієї ж імперії пропонував узаконити вибори сюзерена Русі, щоб припинити боротьбу за київський престол, але не отримав підтримки князів інших земель⁹. Пошуки аналогів у Римській імперії зовсім некоректні: римські дуумвірати і триумвірати на практиці були поділом земель і правитель кожної частини провадив самостійну політику, яка викликала спротив у Римі і закінчувалася черговою громадянською війною. Розгортання чергових апріорних версій – данина давньому російському постулату про особливий розвиток руського (у їхньому розумінні російського) суспільства, відмінного як від інших європейських моделей (“умом Россию не понять, аршином общим не измерить”). В реальності ж джерельні підстави для тверджень про колективний сюзеренітет і дуумвірати виявляються звичайною фікцією. Так участь Василька Романовича у багатьох спільних рішеннях виглядає результатом редагування Галицько-Волинського літопису його сином Володимиром Васильковичем, який намагався підняти роль батька, загалом не дуже діяльного і рішучого князя¹⁰. Так літом 1240 р. Данило Романович “раду вчинив із братом своїм пообіцяв Київ йому Михайлові” (“Даниль же

---

⁹ Див.: Александр Майоров. Из истории внешней политики галицко-волинского князя Романа Мстиславича. *Дънеслово. Збірник праць на пошану дійсного члена НАН України Петра Толочка з нагоди його 70-річчя*. (Київ, 2008), 51–57; Його ж. *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич: володар, воїн, дипломат*. Т. 1. (Біла Церква, 2011), 155–174; Его же. *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв.* (Санкт-Петербург, 2011), 19–442.

¹⁰ Николай Котляр Галицко-Волинская летопись (Источники, структура. Жанровые и идейные особенности. Древнейшие государства Восточной Европы. Материалы и исследования. 1995 г. (Москва, 1997), 147–149 154.

свѣѣ створи со братѣ си обѣща емоу Киевѣ Михайлови”¹¹), але сам дав Ростиславу Михайловичу Луцьк (“а снѡви его Ростиславоу вдасть Лоуческъ”¹²), як і належало сюзерену. Зрештою і коронація, на якій Василько Романович разом з Левом Даниловичем були тільки почесними гостями, та подальші дії Данила Романовича не залишають підстав для тверджень про дуумвірат.

Спостереження за практикою успадкування княжих престолів, відображеною джерелами, у співставленні з практикою спадкування у скандинавських, звідки походили Рюриковичі, та сусідніх державах¹³, дозволило виявити певні її закономірності:

1. Головним критерієм було родове право, згідно якого старший в роді Рюриковичів успадковував київський престол і сюзеренітет (фактичний чи номінальний) над Руссю. На практиці це означало, що син не міг успадкувати батьківський престол, якщо живими залишалися його дядьки, молодші брати померлого володаря. Саме тому старенький Судислав Володимирович залишався небезпечним для його племінників Ярославичів і вони змусили його прийняти чернецтво. Але діти старшого брата зберігали перевагу над своїми двоюрідними братами. Теж саме правило діяло і в різних землях та удільних князівствах. Володимир Мономах першим порушив це головне правило, коли, скориставшись вже архаїчним апаратом віча, після смерті Святополка Ізяславича провів своє “закликання” на князівський престол, після чого до самої монгольської навали протистояння Мономаховичів з Ольговичами стали стрижнем міжкнязівських стосунків. Значення права найстаршого за родовим рахунком прямого спадкоємця “по мечу” демонструє доля Ростислава Івановича, сина Івана Берладника, якому угорці поспішили прикласти до ран отруту¹⁴.

2. Вже сини Володимира Святославича порушили це правило, виключивши з числа претендентів на київський престол нащадків старшого брата Ізяслава. Цей прецедент і народив пізнішу практику ізгойства серед князів, за якою внук втрачав

---

¹¹ Ипатьевская летопись, 783.

¹² Там само, 783.

¹³ Див.: Leontiy Wojtowycz. Walka o spadek po Romanowiczach a król polski Kazimierz III Wielki *Kazimierz Wielki i jego państwo. W siedemsetną rocznicę urodzin ostatniego Piasta na tronie polskim*. Pod red. J. Maciejewskiego i T. Nowakowskiego. (Bydgoszcz, 2011), 52–55.

¹⁴ Ипатьевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Т. 2. (Москва, 2001), 664–665.

право на князівський престол, якщо його батько помер раніше за діда. Можливо, що це перше обмеження числа спадкоємців походить ще із звичаєвого права доби *дружинних держав* (племінних князівств-суперсоюзів і об'єднань), коли спадкоємець князя-вождя мусив опиратися на його авторитет і славу. Напевно ця практика успадкування була закріплена у т. з. „заповіті Ярослава Мудрого”, який дійшов до нас в обробці книжників Володимира Мономаха та його сина Мстислава. Це правило зберігалося довго. Згідно цього правила і князі Острозькі, чий предок Роман Данилович загинув бл.1260-1261 рр. (за життя батька), вилучалися з числа спадкоємців короля Данила, а син Романа – Василько мусив вдовольнитися Слонімським князівством у володіннях батька та діда по материнській лінії¹⁵.

3. З'їзд князів – Любецький снем у 1097 р. закріпив за кожною гілкою батьківські володіння. З того часу *снем* перетворюється на державний інститут (на зразок рейхстагу сусідньої Священної Римської імперії германської нації). Це нерегулярне зібрання Рюриковичів під головуванням київського князя (а пізніше в окремих землях старших князів цих земель) займалося врегулюванням міжкнязівських відносин. Рішення *снemu* скріплювалося клятвами його учасників, як і міжнародні угоди, і на перших порах мали силу загальнодержавних законів. Так проти порушника рішень снemu 1097 р. волинського князя Давида Ігоревича виступила коаліція, яку мусив, навіть всупереч власним бажанням, зібрати київський князь Святополк Ізяславич. Порушника було покарано, а ухвали Любецького снemu підтверджено на снемі 1100 р. у Витичеві. Витичевський снем, здається, навіть відновив у Смоленську нащадка Ігоря Ярославича, таким чином визнавши рішення Ярославичів незаконним і декларуючи право кожної гілки володіти батьківським спадком¹⁶.

4. Всередині земель князі продовжували переміщатися з „молодшого” столу на „старший”, подібно до того як це було загалом на Русі до Любецького снemu, коли Ярослав Мудрий починав княжити в Ростові, пізніше перейшов у Хольмгард на місце померлого старшого брата Вишеслава, а вже з-відти потрапив до Києва. Наприклад, при кожній зміні князя в

¹⁵ Nicolas de Baumgarten. Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X au XIII siècle. *Orientalia Christiana*. № 35, maio. (Roma, 1927), 50–51.

¹⁶ Владимир Янин. Междукняжеские отношения в эпоху Мономаха и „Хожделение игумена Даниила”. *Труды Отдела Древнерусской литературы*. Т. 16. (Москва, 1960), 112–131.

Чернігові проходив перерозподіл престолів у всій Чернігівській землі. Так князь Ігор Святославич спочатку княжив у Путивлі (1161–1164), перейшов у Курськ (1164–1178), звідти у Новгород-Сіверський (1178–1198) і, накінець, у Чернігів (1190–1202). Напевно був правий Василь Сергєєвич, вважаючи, що такий перерозподіл закріплювався відповідними угодами¹⁷. Принаймі збирався місцевий снем і давалися відповідні клятви та присяги. Ольговичі у 1206 р. поширили принципи Любецького снєму на Чернігівську землю, тобто кожен пагінець обох гілок Ольговичів отримав свою „отчину”. Подібне було здійснено у Полоцькій землі після повернення місцевої династії із заслання, Волинській землі у 1170 р., коли вмираючий Мстислав Ізяславич з братом Ярославом розділили Волинь на дві частини: Луцьку (Східну) та Володимирську (Західну), Туровській землі – нарікінці XII–XIII ст.

5. З візантійської практики, напевно, перейшло право успадкування за заповітом. Заповіт померлого князя мав незаперечний авторитет. Володимир Василькович заповів Володимирське і Берестейське князівства молодшому з двоюрідних братів – Мстиславові і навіть такий рішучий князь як Лев Данилович не наважився порушити цього заповіту. У подібній ситуації московські князі отримали Переяслав-Заліський. Як і у Візантії успадкування за заповітом відкривало дорогу до влади бастардам, тобто синам від коханки або наложниці. Прикладом може служити Олег Ярославич, син Ярослава Осмомисла від Насті з Чагрович¹⁸.

6. Претенденти з числа більш далеких родичів (двоюрідних, троюрідних) розглядалися тільки при відсутності спадкоємців по материнській лінії, тобто „по кужелю”.

7. Успадкування „по кужелю” могло бути запозиченим із скандинавської практики. Причому успадковувати можна було навіть за мачухою, яка за церковними канонами вважалася матір’ю. Так отримали Галицьку землю Ігоревичі. Але молодший Роман Ігоревич повів боротьбу з старшим Володимиром, вважаючи себе прямим спадкоємцем Ярослава Осмомисла, тоді як Володимир та Святослав були синами від першої дружини. В успадкуванні „по кужелю” першість мали дочки останніх володарів в порядку старшинства (тобто їх мужі), а далі

---

¹⁷ Василий Сергеевич. *Вече и князь. Русское государственное устройство и управление во времена князей Рюриковичей*. Исторические очерки. (Москва, 1867), 122–272.

¹⁸ Ипатьевская летопись, 657.

діти найближчих родичок останнього володаря (дочок, сестер в порядку старшинства і т. д.). Через це і претензії Мстислава Мстиславича Удатного на Галицьку спадщину визнали всі без вагань, а інші претенденти (Данило Романович чи угорський принц Андрій) спішили закріпити свої претензії одруженням з його дочками. Підстави іншого принца Калмана, який був лише правнуком Єфросинії Мстислави в порівнянні з Андрієм були мізерними, тому угорський король підтримав Андрія, незважаючи на те, що Калман був коронований папою. Пізніше і Гедиміновичі закріплювалися на руських престолах через одруження з дочками останніх володарів.

8. Важливе значення мали легітимність розводу і шлюбу. Так Ростислав Рюрикович міг претендувати на Галицьку спадщину лише як старший брат Предслави, дружини Романа Мстиславича, у якої не було синів за умови, що розвід Романа Мстиславича його тесть Рюрик Ростиславич вважав нелегітимним (другий шлюб Романа відбувся до насильного постриження його першої дружини), а, значить, і дітей від цього шлюбу – бастардами, яких батько не встиг адоптувати. Подібні підстави могли використати і Михайло Всеволодович, одружений з дочкою Романа та Предслави, та його син Ростислав.

9. Зміни у практиці успадкування під ординським впливом почала запроваджувати московська династія лише з кінця XIV ст.¹⁹.

Перші спроби Арпадів. Угорські Арпади першими спробували скористатися родинними зв'язками для опанування галицького престолу. Король Бела III доводився племінником Ярославу Осмомислу²⁰, у 1188 р. він прийняв його сина Володимира

¹⁹ Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі. Портрети еліти*. (Біла Церква, 2006), 27–42.

²⁰ У 1117 р. відновлення галицько-угорського союзу було скріплено шлюбом сина перемишльського князя Володимирка Володаревича з сестрою короля Стефана II, дочкою короля Калмана Книжника (Николай Баумгартен. *Первая ветвь князей Галицких: потомство Владимира Ярославича. Летопись Историко-родословного общества*. Вып. 4 (16). (Москва, 1908), 8–9; Nicolas de Baumgarten. *Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X au XIII siècle*, 16; Juliusz Forssman. *Die Beziehungen altrussischer Furstengeschlechter zu Westeuropa*. (Bern, 1970), tabl. 3.). Ця версія, яка базується на інформації Василя Татищева (Василий Татищев. *История Российская*. Т. 2. (Москва, 1963), 232), логічно вписується у тодішню політичну ситуацію і підкріплюється побіжними аргументами, тому її підтримали і інші дослідники (Богдан Томенчук. *Олешиківська ротонда. Археологія дерев'яних храмів Галицької землі XII–XIII ст.* (Івано-Франківськ, 2005),

Ярославича, який був прогнаний прихильниками волинського князя Романа Мстиславича, дочка якого Феодора була одружена з бастардом Володимира Ярославича. Частина галицьких бояр не підтримала цього перевороту. Феодору розлучили з чоловіком і відіслали батькові, а угорське військо, очолене Белою III пропустили через карпатські перевали, що змусило Романа покинути Галич²¹. Легкість, з якою вдалося опанувати Галич, наявність в стані галицької еліти сильної проугорської партії, підштовхнула Белу III до ідеї можливої угорсько-галицької унії на зразок угорсько-хорватської унії²². Він залишив в Галичі 11-річного сина Андрія з угорською залогою, а Володимира Ярославича з родиною відвіз до Угорщини²³. Андрій був поставлений галицьким князем²⁴, що відповідно підтримала проугорська партія, маючи надію самій правити при малолітньому князю. Сам же Бела III першим з угорських королів прийняв

45; Николай Котляр. Княжеский двор Галича в XII веке. *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. № 4 (26). (Москва, 2006), 56). Заперечення Ференца Макка (Ferenc Makk. A Kálmán-ági királyok külpolitikájának néhány kérdése. *Makk F. A turulmadár a kettőskeresztig. Tanulmányok a magyarság régebbi történelmiről*. (Szeged, 1998), 186), підтримані Михайлом Юрасовим (Михаил Юрасов. Была ли жена Владимира Володаревича венгеркой? “Слово о полку Игоревім” та його доба. (Галич, 2007), 136–140), спираються лише на те, що на переговорах з королем Гейзою II у 1152 р. Володимирко не згадав своїх родинних зв'язків з Арпадами, а обмежився нагадуванням, що у 1135 р. був союзником Бели II у війні з Польщею. Але Володимирко був добрим дипломатом, він знав, що родинні зв'язки з Кальманом Книжником (який осліпив діда і батька Гейзи II принців Алмоша і Белу) та його сином Стефаном II (який переслідував сліпого батька Гейзи II та його прихильників, змусивши Белу Сліпця таємно ховатися у Печварадському монастирі (Михаил Юрасов. Мстислав Великий, Иштван II и междуособица Володаревичей. *Российская история*. (Москва, 2011), № 3, 112–120) аж ніяк не допоможуть йому на переговорах, скоріше навпаки. Тому він і нагадав про свою підтримку Бели II Сліпця.

²¹ Ипатьевская летопись, 661–662. Marta Font. Szempontok III Béla halicsi hadjárataihoz kronologijához. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica*. Vol. 84. (Szeged, 1987), 45–50.

²² Бура Харди, *Наследници Кієва: Измежу краљевска круне и татарског јарма*. Студија о државно-правном положаји Галичке и Галичко-Волинска княжевина до 1264. година. (Нови Сад, 2002), 48.

²³ Ипатьевская летопись, 662.

²⁴ Ferenc Makk. *The Árpáds and the Comneni: political between Hungary and Byzantium in the 12th century*. (Budahest, 1989), 121; Martin Dimnik. *The Dynasty of Chernigov 1146–1246*. (Cambridge University Press, 2003), 193.

титул *Rex Galiciae*²⁵. Цей титул короля Бели III зафіксований у грамоті від 2 травня 1189 р.²⁶. Далі Угорщина при кожній нагоді намагалася приєднати Галицьку землю на підставі особистої унії, визнаної галицьким боярством, як це вдалося з Хорватією²⁷. Цікава з цього приводу думка відомого угорського історика Дюлі Кріштова (1939–2004), що *Gesta Ungarorum* Аноніма було створено при дворі Бели III спеціально для обґрунтування прав Арпадів на галицькі землі²⁸. Відразу ж після прийняття титулу угорці почали активно його реалізовувати. Без вагань було отруєно легітимного спадкоємця галицького престолу князя Ростислава Івановича, який пораненим потрапив в полон до угорців²⁹. Василько та Володимир, обидва бастарди князя Володимира Ярославича, схоже, ще у 1218 р. утримувалися в Угорщині. Вони згадуються у папській грамоті як “руські королі з Галіції”, які виступили жертводавцями одного з монастирів на півдні Угорщини³⁰.

Плани угорців зіпсував сам Володимир Ярославич. Йому вдалося на мотузці спуститися з високої вежі і втекти з Будайського замку. Напевно не без сторонньої допомоги він добрався до австрійського кордону, де знаходився германський імператор Фрідріх Барбаросса, виступаючи в хрестовий похід. Він прийняв колинього галицького князя, який негайно склав васальну присягу, зобов'язавшись щороку сплачувати трибут в розмірі 2 тис. срібних гривен. Скоря загибель Фрідріха Барбароси 10 червня 1190 р. звільнила Галицьке князівство від

²⁵ Ferenc Makk. *The Árpáds and the Comneni*, 121.

²⁶ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Ed. Gyorgy Fejer. T.2. (Buda, 1829), 247. Сумнів Михайла Грушевського щодо цієї титулатури, оскільки документ не королівський, а єпископський (Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 2. (Київ, 1992), 449) не виглядає переконливо, бо угорські королі далі вже без будь-яких вагань вживають цей титул.

²⁷ Владимир Шушарин. Складывание и оформление феодальных отношений. Раннефеодальная монархия (XI – середина XIII вв.). *История Венгрии*. Т. 1. (Москва, 1971), 143.

²⁸ Gyula Kristó. *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig*. (Budapest, 1994), 31.

²⁹ Ипатьевская летопись, 663–665; Юрій Лукомський. Невідомі церкви на подолі княжого Галича. *Записки НТШ*. Т. 235. (Львів, 1998), 591.

³⁰ Izidor Szaraniewicz. *Die Hipatios-Chronik als Quellen Beitrag zur Österreichischen Geschichte*. (Lemberg, 1872), 117–118; Сергей Козловский. История Галицко-Волынской Руси в исследованиях И.И.Шараневича. *Древность и Средневековье: Вопросы истории и историографии*. (Омск, 2010), 151–154.

наслідків цієї васальної залежності. Імператор встиг тільки змусити поляків допомогти Володимирі повернутись в Галич. Сприяла цьому і поведінка угорців у Галичі, які встигли налаштувати проти себе всі верстви населення³¹. Далі Володимир Ярославич забезпечив собі підтримку ворогів Романа Мстиславича серед руських князів³² і зумів домовитись з Белою III, скориставшись з балканських проблем останнього³³.

Утвердження в Галицькій землі володимирського князя Романа Мстиславича привело до різких змін в зовнішній політиці. Перш за все було відновлено тісний союз тепер вже Галицько-Волинського князівства з Візантією. Роман, схоже, намагався відновити союзні стосунки і з Угорщиною. Угорський король Імре (1196–1204), маючи всі підстави, не зробив жодних кроків стосовно сумнівів щодо легітимності Романа, а опозиція, яка емігрувала скоріше всього до Угорщини, не отримала жодної підтримки³⁴. Можна погодитися з Єронімом Гралею, що розгром Романом половців і перекриття їм шляхів до Болгарії були вигідні Імре, який, втрутившись у боротьбу за сербський престол, підтримав Вукана, жупана Дуклі, проти короля Стефана II, який спирався на допомогу Болгарії, а у 1202 р. ще й прийняв титул короля Сербії. Навіть після того як болгарський цар Калоян з допомогою тих же половців у 1203 р. відновив Стефана II на сербському престолі, Імре

³¹ Ипатьевская летопись. Стб. 667; Ferenc Makk. *The Árpáds and the Comeni*, 121; Martin Dimnik. *The Dynasty of Chernihov*, 193.

³² Здобувши Галич у 1190 р., Володимир тут же написав до суздальського князя Всеволода Велике Гніздо: „Батьку і пане! Утримай Галич піді мною, а я Божий і твій зі всім Галичем і в твоїй волі завжди” (Ипатьевская летопись, 667). На думку Миколи Котляра, далі князь Володимир Ярославич сидів “за широкою спиною володимирського князя на галицькому столі до самої смерті 1199 р.” (Микола Котляр. Галицько-Волинська Русь 2-ї половини XII – XIII ст. *Галицько-Волинський літопис*. (Київ, 2002), 14). Олександр Головко цілком слушно звернув увагу на союз галицького князя у 1196 р. з Рюриком Ростиславичем, противником Всеволода Велике Гніздо (Олександр Головко. Війна за “галицьку спадщину” (1187–1189). Княжа доба: історія і культура. Вип. 3. (Львів, 2010), 116–132). Зрозумівши, що дядько не зможе його захистити ні від Романа Мстиславича ні від власних бояр, Володимир Ярославич домовився з великим князем Ростиславом Рюриковичем.

³³ Леонтій Войтович. *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. (Львів, 2015), 166–167.

³⁴ Hieronim Grala. *Druge małżeństwo Romana Mściślawowicza. Slavia Orientalis*. Т. 31. (Warszawa, 1982), 122–123.

продовжував війну на Балканах, добившись у 1203 р. від правителя Боснії визнання себе угорським васалом. У стосунках Романа Мстиславича і короля Імре не останню роль зіграли, напевно, і родинні зв'язки. Друга дружина Романа Єфросинія, як дочка василевса Ісаака II, доводилася падчерницею Маргарити, сестри Імре. Після усунення мужа Маргарита зберігала вплив при візантійському дворі і не виключено, що і сам шлюб був певною уступкою для неї. Протистояння Імре та Романа через їх різні позиції у боротьбі Гогенштауфенів з Вельфами явно перебільшене³⁵. Імре підтримував Вельфів швидше декларативно: йому потрібна була підтримка папи в боротьбі з братом Андрієм, а папа був на стороні Вельфів. Олександр Майоров вважав, що у 1203 р. Імре брав участі у поході у Тюрінгію разом з чеським королем Пшемислом I проти союзника Гогенштауфенів тюрінзького маркграфа Германа³⁶. Але за німецьким хроністом Арнольдом з Любека Пшемисл I Оттокар виступив на з'єднання з тюрінзьким ландграфом Германом, щоби спільними силами вдарити на короля Філіпа Гогенштауфена. Останній, розлючений зрадою ландграфа, який перейшов на сторону його противника, зустрів їх з великим військом. І тут чехи не тільки не допомогли ландграфу, але й розорили його землі, що викликало обурення хроніста³⁷. Зрозуміло, що і *barbaris nationibus*, які у зв'язку з цією війною згадуються у Діяннях єпископів Гальберштадських³⁸, не могли бути угорським військом³⁹. Навряд чи це були наймані половецькі загони⁴⁰, а тим більше контингенти з Русі⁴¹. Що ж до угорського короля, то з початку літа 1203 р. і до своєї смерті 30 листопада 1204 р.

³⁵ Владимир Пашуто. Внешняя политика Древней Руси. (Москва, 1968), 348; Олександр Майоров. *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич: володар, воїн, дипломат*. Т. 1. (Біла Церква, 2011), 149.

³⁶ Там само, 147.

³⁷ Арнольд Любекский. Славянская хроника. *Адам Бременский, Гельмольд из Босау, Арнольд Любекский. Славянские хроники*. (Москва, 2011), 431–432.

³⁸ *Gesta episcoporum Halberstadensium. 781–1209*. Ed. Ludwig Weiland. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. Т. 23. (Hannoverae, 1874), 116.

³⁹ Тут повністю погоджуюсь з О. Майоровим (Олександр Майоров. *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич*. Т. 1. С. 149).

⁴⁰ Václav Novotný. *Česke dejiny*. Dil. 1. Čs. 3. (Praha, 1928), 254; Антоний Фроловский. *Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X–XVIII вв.)*. Т. 1. (Прага, 1955), 82–83.

⁴¹ Микола Чубатий. Західна Україна і Рим у XIII ст. у своїх змаганнях до церковної унії. *Записки НТШ*. Т. 123–124. (Львів, 1917), 10.

Імре не міг робити жодних походів за межі Угорщини: його брат Андрій зібрав велике військо і багато баронів перейшло на його сторону, болгари зайняли Белград і Бранічево, а папа римський, який вів переговори з царем Каляном про унію, зажадав розпустити угорські війська, які готувалися до війни з Болгарією⁴². Імре навіть затримав папського легата, який віз регалії на коронацію Каляна⁴³. А відразу ж по смерті короля Імре його брат король Андрій II уклав угоду з Романом Мстиславичем про взаємодопомогу і патронат над дітьми обох володарів на випадок передчасної смерті⁴⁴.

Після загибелі Романа Мстиславича Угорщина взяла активну участь у боротьбі за його спадщину (1205–1238), періодично допомагаючи утвердитись його старшому сину Данилові, але під угорським протекторатом. Спочатку Андрій II, прийнявши у січні 1206 р. титул *rex Galiciae et Lodomeriae*⁴⁵ навіть був готовий одружити Данила з своєю єдиною спадкоємницею Марією, якій було заледве два роки, щоб в такий спосіб легітимізувати угорсько-галицьку унію⁴⁶, але після народження сина Бели 29 листопада 1206 р. відмовився від цієї ідеї, залишаючи Данила далі при своєму дворі і двічі допомагаючи повернутися в Галич. А далі після спроби стати князем боярського лідера Володислава Кормильчича (1213–1214) на підставі угоди у Спіші Андрій II добився коронації сина Калмана як короля Галичини у 1214 р. (на початку 1215 р. Андрій II знову звернувся до папи, просячи *“щоб золоту корону Королівства нашому синові надіслали, відповідну королівському титулові, і через прихильного нашого довіреного переслали в найближчий час, щоб він міг втішитися як помазанням на короля, одержаним від Апостольського Престолу, так і короною, одержаною завдяки Вашій щедрості, і завдяки цьому міг здобути належну почесність своїх підданих, а*

⁴² Géza Érszegi, László Solomosi. *Az Árpádok királysága, 1000–1301. Solomosi L. Magyarország történeti kronológiája*. Т. 1. (Budapest, 1981), 126; Ferenc Makk. Imre. *Dyula Kristó, Pál Engel, Ferenc Makk. Korai magyar történeti lexikon (9–14 század)*. (Budapest, 1994), 203; *Dyula Kristó, Ferenc Makk. Az Árpád-haz uralkodói*. (Budapest, 1996), 226.

⁴³ Florin Curta. *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250*. (Cambridge, 2006), 383.

⁴⁴ Bronisław Włodarski. *Polska i Ruś. 1194–1340*. (Warszawa, 1966), 25.

⁴⁵ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiastica et civilis*. Vol. 3. Ed. György Fejér. (Buda, 1898), 31, 42; Ярослав Исаевич. До історії титулатури володарів у Східній Європі. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 2. (Львів, 2008), 7–8.

⁴⁶ Леонід Махновець. Літопис Руський. (Київ, 1989), 371.

у сусідів належне тривале визнання”⁴⁷) і забезпечила його правління до 1219 р.⁴⁸ Поява легітимного спадкоємця князя Мстислава Удатного покликала наступну спробу закріпити галицький престол за принцом Андрієм, який одружився з дочкою Мстислава Мстиславича і отримав Перемишльське князівство, а потім і всю Галицьку землю (1226–1230, 1232–1233). Навіть монгольська загроза не змусила Белу IV визнати рівноправне становище з товаришем дитячих ігор Данилом Романовичем і угорський король підтримав претензії на галицький престол Ростислава Михайловича (1241–1245) і тільки після 2 червня 1247 р. шлюбом Лева Даниловича з Констанцією, дочкою Бели IV, було нарешті

*Калман, король галицький,
пам'ятник в університеті
св. Титівана*

відновлено галицько-угорський союз⁴⁹. Лев Данилович активно користувався підтримкою тестя Бели IV, залишався соратником його сина Стефана V (у 1271 р. на допомогу свояку Лев Данилович залучив дружини своїх братів волинських князів і союзне литовське військо і текст перемир'ям, підписаного 2 липня 1271 р. у таборі під Пожонню (Братиславою) та Празького миру 14 липня 1271 р. Стефан V включив „зятя нашого Льва руського князя” „*Leonem generum nostrum Ruthenorum*

⁴⁷ *Codex diplomaticus Arpadianus continuator*. Ed. G. Wenzel. T. 4. Pest, 1864. P. 375.

⁴⁸ Мирослав Волощук. Венгерское присутствие в Галиции в 1214–1219 годах. *Вопросы истории*. (Москва, 2005), № 12, с. 97–106; Олександр Головка. Спішська угода 1214 р. угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка Бялого та її наслідки. *Україна в Центрально-Східній Європі*. Вип. 12. (Київ, 2013), 127–147.

⁴⁹ Детальніше див.: Володимир Александрович, Леонтій Войтович. *Король Данило Романович*. (Львів, 2013), 37–132.

ducem”⁵⁰), у 1272–1290 рр. довго і послідовно боровся з його дружиною Ержебет Половчанкою, винною у передчасній смерті Стефана V, та її сином Ласлом Куном (в ході цієї боротьби Левом Даниловичем були приєднані володіння на Закарпатті) і врешті допоміг у 1291 р. утвердитися на угорському престолі останньому Арпаду – королю Андрію III⁵¹. Король Юрій Львович після вигаснення Арпадів спочатку підтримував неаполітанського принца Карла Роберта, одруженого з його сестрою, а по її смерті – іншого родича баварського герцога Оттона⁵². В ході боротьби за спадщину Арпадів Романовичі втратили Закарпаття, а в Угорщині утвердилася Анжуйська династія в особі Карла Роберта, який зберіг титул rex Galiciae et Lodomeriae⁵³.

⁵⁰ *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Ed. Augustin Theiner. V.1 (1216–1352). (Roma, 1859), nr. 80; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Ed. Josef Emier. V.2 (1253–1310). (Pragae, 1872), nr. 753; *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. V. 5. B. 2. Ed. Jindřich Šebánek i Sáša Dušková. (Pragae, 1981), nr. 636–637.

⁵¹ Леонтій Войтович. О времени включения Закарпаття в состав Галицко-Волинского государства. *Русин*. Международный исторический журнал. Отв. ред. С. Г. Суляк. № 4 (26). (Кишинев, 2011), 5–25, 160–167; Його ж. *Князь Лев Данилович*. (Львів, 2012), 121–156; Його ж. Лев Данилович: Спроба відтворення справжнього портрету “безчесного князя”. *Średnjowiecze Polskie i Powszechnie*. T. 4 (8). (Katowice, 2012), 58–94; Його ж. Угорська політика князя Лева Даниловича. *Українсько-угорські етюди*. Вип. 2. (Львів, 2012), 46–75; Його ж. Вхідження Закарпаття до Галицько-Волинської держави за князя Лева Даниловича. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Т. 16. (Дрогобич, 2012), 48–61; Його ж. Угорська політика галицьких князів Данила Романовича і Лева Даниловича (1205–1301). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 23. (Львів, 2013), 83–100; Його ж. *Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301)*. (Львів, 2014), 147–219.

⁵² Леонтій Войтович. Юрій Львович та його політика. *Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. Історичні та культурологічні студії. Вип. 3. (Львів, 2001), 70–78; Його ж. Ще одна загадка генеалогії Романовичів: Чи існувала королева Марія Львівна?. *А се єго сребро*: Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Федоровича Котляра з нагоди його 70-річчя. (Київ, 2002), 161–164; Його ж. Загадка королеви Марії Львівни. *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства*. Вип. 4. (Львів, 2004), 7–10; Його ж. *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. (Львів, 2015), 224–229.

⁵³ Галицько-волинська держава з часів коронації Данило Романовича носила дражливу для Золотої Орди назву *королівство Русі*. З однієї сторони Данило

Перші спроби П'ястів. Польські П'ясти теж були тісно пов'язані родинними зв'язками головним чином з Волинськими Мономаховичами і вде після загибелі Романа Мстиславича краківський і сандомирський князь Лешко Білий (1194–1227) пробував допомагати волинським родичам, зайнявши при цьому прикордонні волинські міста і замки, а у 1214 р. у Спіші розділив з угорським королем Андрієм II всю Галицьку землю і скріпив цю угоду шлюбом трьохрічної дочки Саломеї з п'ятирічним Калманом⁵⁴. Але, як вірно зауважив польський дослід-

Романович цим підкреслював свої намагання відродити незалежну від монголів Русь, а з іншої сторони цим титулом ставив себе вище Бели IV, який продовжував титулуватися галицьким королем, і Ростислава Михайловича, який не відмовився від титулу князя галицького навіть прийнявши титул імператора Болгарії (Джура Гарді. Остання зустріч Данила Романовича і Ростислава Михайловича. *Княжа доба: історія і культура*. Вип.4. (Львів, 2011), 193–207; Віктор Мадзяк. Ростислав Михайлович – “dux Galiciae et imperator bulgarorum”. *Княжа доба: історія і культура*. Вип.5. (Львів, 2011), 131–143).

⁵⁴ Ludwиг Droba. *Stosunki Leszka Białego z Rusią i Węgrami*. (Kraków, 1881), 69 s.; Oswald Balzer. *Genealogia Piastów*. (Kraków, 1895, wyd. 2005), 459-464; Alina Wilkiewicz-Wawrzyńczykowa. Ze studiów and polityką polską na Rusi na przelomie XII–XIII w. *Ateneum Wilenskie*. R. 12. (Wilno, 1937), no 3, 4-33; Gotthod Rhode. *Die Ostgrenze Polens, Politische Entwicklung, kulturelle Bedeutung und geistige Auswirkung*. Bd. 1. Im Mittelalter bis zum Jahre 1401. (Köln-Graz, 1955), 102–117; Henryk Samsonowicz. Leszek Biały. *Poczet królów i książąt polskich*. (Warszawa, 1980), 136–146; Marta Font. II. András orosz politikája és hadjáratai. *Századok*. V. 125. (Budapest, 1991), nr 1-2, 107–144; Idem. On the Frontiers of West and East: The Hungarian Kingdom and the Galisian Principality between the Eleventh and Thirteenth Centurie. *Annual of Medieval Studies*. Ed. K.Sende, M.Sebök. (Budapest, 2000), 171–180; Kazimier Jasiński. *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*. (Poznań–Wrocław, 2001), 22–29; Marek Klatý. Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii: Kultúrno-antropologická analýza Haličsko-volynského letopisu. *Terra Scopusiensis: Stan bádania o dejinách Spiša*. (Levoča–Wrocław, 2003), 251–268; Олександр Головка. Політика королівства Угорщини щодо Південно-Західної Русі в першій половині XIII ст. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 15. (Київ, 2006), 153–171; Його ж. Східна політика угорського короля Андрія II (перша третина XIII ст.). *Україно-угорські етюди*. Вип. 1. (Львів, 2010), 120–141; Його ж. Спішська угода 1214 р. угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка Бялого та її наслідки. *Україна в Центральньо-Східній Європі*. Вип. 12. (Київ, 2013), 127–147; Dariusz Dąbrowski. Dwa ruski małżeństwa Leszka Białego. Kartta z dziejów Rusi halicko-włodzimierskiej I stosunków polsko-ruskich w początkach XIII wieku. *Roczniki Historyczne*. T. 72. (Poznań, 2006), 67–93; Mariusz Bartnicki. Elita księstwa Krakowsko-Sandomierskiego wobec stosunków z księ-

Печатка Лещка Білого

половини XIII ст. польські, угорські та галицько-волинські володарі спільними зусиллями долали політичні проблеми, які виникали у них з іншими сусідами. В результаті Арпади, П'ясти та Романовичі були тісно переплетені матримоніальними зв'язками.

Золотоординський фактор. Становище королівства Русі було специфічним з огляду на стосунки з Золотою Ордою. Приймаючи у 1253 р. королівську корону від римського папи і титул „світлішого короля Русі”⁵⁶, Данило Романович кидав виклик Золотій Орді, не тільки розриваючи із залежністю від неї, але *stwami ruskimi w XIII wieku. Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 7. (Київ, 2007), 9–23; Marek Chrzanowski. Leszek Biały. Książę Krakowski i Sandomierski, princeps Polski (ok. 1184 – 23.24 listopada 1227). (Kraków, 2014), 220 s.*

⁵⁵ Kazimierz Mysliński. Polska a księstwo Halicko-Włodzimierskie na przełomie XIII i XIV wieku. *Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції.* (Львів, 1993), 7–8

⁵⁶ Александр Тургенев. *Акты исторические, относящиеся к России.* Т.1. (Санкт-Петербург, 1841), № 62–65, 74, 76–77; Светлана Большакова. Папские послания галицкому князю как исторический источник. *Древнейшие государства на территории СРСР.* Материалы и исследования. 1975 г. (Москва, 1976), 122–129.

ник Казимир Мислінський, з часів утвердження Данила Романовича і до вигаснення Романовичів між польськими та галицько-волинськими князями зберігалися переважно союзницькі відносини, скріплені матримоніальними зв'язками, інтенсивність яких зросла з кінця XIII ст.⁵⁵. Навіть претензії Льва Даниловича на краківський престол по смерті Болеслава Стидливого у 1279 р. були не проявом експансії, а звичною європейською практикою успадкування (дружина бездітного Болеслава св. Кінга була рідною сестрою Констанції, дружини Лева Даниловича). Можна стверджувати, що з другої

й претендуючи на визволення з-під її зверхності всієї Русі⁵⁷. Саме тому після невдалої спроби відродження Русі і каральних походів Бурундяя королю Данилові довелося знову емігрувати в Угорщину, звідки він повернувся лише після того, як Золота Орда вступила в довгу боротьбу за Азербайджан⁵⁸. Старший син короля Данила – князь Лев Данилович, зіткнувшись з фактичним розпадом “королівства Русі” і активною діяльністю улусбека Ногая, мусив стати васалом останнього, що, зрештою, допомогло йому не тільки об’єднати батьківську спадщину, але й значно розширити кордони Галицько-Волинської держави⁵⁹. Юрій Львович, під владою якого опинилася вся територія спадщини Романовичів, скориставшись з того, що золотоординський хан Тохта знову був зв’язаний боротьбою за Азербайджан, а його еміри – боротьбою з його з сином Ногая – Джуке та внуком Кара-Кішеком у Причорномор’ї, звільнився від ординської залежності, про що в першу чергу свідчить прийняття королівського титулу „король Русі (regis Russiae), князь Лодомерії (principis Ladimiriae)”⁶⁰. Немає жодних джерел,

⁵⁷ Леонтій Войтович. Король Данило Романович. Загадки і проблеми. *Король Данило Романович і його місце в українській історії*. (Львів, 2003), 24–29; Його ж. Королівство Русі: реальність і міфи. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип.7. (Дрогобич, 2003), 63–71; Його ж. Король Данило Романович: Загадки та дискусії. *Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України*. Науковий збірник на пошану доктора історичних наук професора Валерія Степанкова. (Київ, 2007), 383–403; Його ж. Королівство Русі: факти і міфи. *Дрогичинь 1253*. Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича. (Івано-Франківськ, 2008), 4–17.

⁵⁸ Леонтій Войтович. Остання еміграція короля Данила Романовича. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. № 13. (Луцьк, 2009), С.89–96.

⁵⁹ Леонтій Войтович. Улус Ногая і Галицько-Волинське князівство. *Україна – Монголія: 800 років у контексті історії*. (Київ, 2008), 71–78; Його ж. Кордони Галицько-Волинської держави: проблеми та дискусії. *Записки НТШ*. Т. 252. (Львів, 2006), 187–205; Його ж. Повертаючись до проблеми південних кордонів володінь галицьких і галицько-волинських князів. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 17–18. (Дрогобич, 2014), 51–63; Його ж. Кордони Галицько-Волинської держави: продовження дискусії. *Археологічні дослідження Львівського університету*. Вип. 19. (Львів, 2015), 43–104.

⁶⁰ *Войтович Л.* Юрій Львович та його політика // Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип’якевича. Історичні та культурологічні студії. – Вип.3. – Львів, 2001. – С.70-78.

які дозволяли би стверджувати, що Юрій Львович був ординським васалом. Зрозуміло, що там ніхто б не потерпів титулу короля Русі.

Останні Романовичі. Ситуація повністю змінилася, коли в Золотій Орді до влади прийшов хан Узбек (1313–1342), один з найсильніших правителів цієї держави⁶¹. Наступники короля Юрія – Андрій та Лев Юрійовичі мали певні проблеми з ординцями і періодично платили ординську данину-вихід, як випливає з відомого листа Владислава Локетка до римського папи Іоанна ХХІІІ від 21 травня 1323 р.⁶². Те, що обох князів польський король вважав “непереможним щитом” проти ординців, а також пропозиція від братів Тевтонському Ордену захисту від татар⁶³, дозволяють припускати, що боротьба з ординцями в часи Юрійовичів тривала з перемінним успіхом. Але брати однозначно періодично визнавали зверхність Узбека і отримували ярлики на свої князівства, на що вказав польський хроніст Ян з Чарнкова (1320–1387)⁶⁴ і швейцарський хроніст Йоган з Вінтертура (Іоанн Вітодуранський), який укла-

⁶¹ Леонтій Войтович. *Нащадки Чингіз-хана: Вступ до генеалогії Чингізидів-Джучидів*. (Львів, 2004), 125–128; Юрий Селезнёв. *Элита Золотой Орды*. (Казань, 2009), 199–201; Искандер Измайлов. *Войны на Западе. Польша и Литва. История татар с древнейших времен. Т. 3. Улус Джучи (Золотая Орда). XIII – середина XV в.* (Казань, 2009), 525–527; Роман Почекаев. *Цари ордынские. Биографии ханов и правителей Золотой Орды*. (Санкт-Петербург, 2010), 88–107; Александр Юрченко. *Хан Узбек. Между империей и исламом. Структуры повседневности*. (Санкт-Петербург, 2012), 400 с.; Жаксылык Сабитов. *Эмиры Узбека и Джанибек-хана. Золотоордынское обозрение*. (Казань, 2014), № 2, 120–134; Денис Синор. *Некоторые латинские источники по ханству Узбека. Золотоордынское обозрение*. (Казань, 2015), № 3, 23–32; Роман Хаутала. *От Бату до Джанибeka: Военные контакты Улуса Джучи с Польшей и Венгрией. Золотоордынское обозрение*. (Казань, 2016), № 3, 485–528; Его же. *Противостояние между Улусом Джучи и католической Европой с середины XIII до середины XIV века. Золотая Орда в мировой истории*. (Казань, 2016), 371–384.

⁶² Monumenta Poloniae Vaticana. Vol. I. Acta Camerae Apostolicae. 1207–1344. Con. Jan Ptašnik. (Cracoviae, 1913), 83.

⁶³ Арист Куник. Объяснительное введение к грамотам и летописным сказаниям, касающимся истории Червонной Руси в XIV в. с приложением подлинных текстов. *Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси*. Сб. мат. и исслед. Сообщ. О.Гонсировским, А.А.Куником, А.С.Лаппо-Данилевским, И.А.Линниченко, С.Л.Пташицким и И.Режабком. (Санкт-Петербург, 1907), 149.

⁶⁴ Joannis de Czarnkow. Chronicon Polonorum. *Monumenta Poloniae Historica*. T. 2. Ed. August Bielowski. (Lwów, 1872), 623.

дав свою хроніку у баварському монастирі Ліндау у 1240–1348 рр.⁶⁵ (“quod imperator Thartarorum duos paganos breviter ante ista tempora reges satis ydoneos Ruthenis prefecerat”)⁶⁶. Зрозуміло, що сюзереном королівства Русі залишався старший з братів Андрій, який в документах згаданий першим. Він вже не міг як батько прийняти королівський титул⁶⁷, через що підписувався як “Dei gra(tia) dux Ladamirien(sis) et domi(nus) Terr[ae] Russi[ae]”, тобто “Божою ласкою князь володимирський і володар землі Русі”⁶⁸. Молодший Лев був тільки удільним князем луцьким⁶⁹. Саме тому Юрій-Болеслав Тройденович у своїй грамоті від 11 лютого 1334 р. в числі своїх попередників називав тільки Андрія, пропускаючи Лева Юрійовича⁷⁰. Загибель обох князів залишається загадкою. Можна погодитися, що вона не була одночасною і Лев помер раніше Андрія, інакше б він став хоча б на короткий час сюзереном всієї держави⁷¹. Чи були князі отруєні, як натякав швейцарський хроніст, чи загинули в якийсь інший спосіб, стверджувати важко. Припущення про загибель обох князів у боротьбі з Ордою виглядає досить мотивованим⁷². Тільки зовнішні проблеми могли завадити братам,

⁶⁵ Ілля Паршин. Хроніка Іоанна з Вінтертура (Іоанна Вітодуранського) як джерело до історії Галицько-Волинської Русі першої половини XIV ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 17–18. (Дрогобич, 2014), 71–78.

⁶⁶ “тому що імператор Татарський незадовго до цього часу двох поганських королів цілком достойних поставив на чолі русичів” (Iohannis Vitodurani. Chronica. Hrsg. Friedrich Baethgen. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. Vol. 3. (Berlin, 1924), 184).

⁶⁷ Той же швейцарський хроніст титулував обох Юрійовичів гех Ruthenorum, тобто королями Русі (Iohannis Vitodurani. Chronica, 184). Але, як слушно зауважив Ярослав Ісаєвич, цей хроніст користувався розповідями казимирових воїнів, які не володіли тонкощами титулатури (Ярослав Ісаєвич. *До історії титулатури володарів у Східній Європі. Княжа доба: історія і культура*. Вип. 2. (Львів, 2008), 17).

⁶⁸ Олег Купчинський. *Акти да документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст. Дослідження. Тексти*. (Львів, 2004), 160–161.

⁶⁹ Леонтій Войтович. Князь Лев Юрійович: Спроба портрета. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 10. (Дрогобич, 2006), 127–131.

⁷⁰ Олег Купчинський. *Акти да документи...*, 178–179.

⁷¹ Януш Беняк. Вигаснення галицько-волинської княжої династії. *Галичина і Волинь в добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. (Львів, 2001), 79–85.

⁷² Henryk Paszkiewicz. *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. (Warszawa, 1925), 7–11; Володимир Мацяк. *Галицько-Волинська Держава 1290–1340 рр. у нових*

яких закликали закарпатські нобілі, поборотися за угорську спадщину⁷³. Давню версію щодо смерті князів у війні з Литвою підтримував тільки Броніслав Влодарський⁷⁴. Януш Беняк чи не єдиний з дослідників зупинився на аналізі інформації швейцарського хроніста. Він відкидав можливість загибелі князів в боротьбі з литовцями або ординцями, вважаючи, що вона, як впливало з цитованого листа, тільки відкрила ординцям можливість опанувати князівство. Він також, слідом за Казимиром Ясіньським⁷⁵, звернув увагу, що в середні віки отруєнням пояснювали будь-яку несподівану смерть, причину якої було неможливо пояснити, особливо якщо вона була пов'язана з хворобою органів травлення, навіть коли остання була викликана переїданням чи зловживанням алкоголем. Тому він прийшов до висновку про відхід обох князів послідовно один за одним в мирний час, причому не обов'язково від отрути⁷⁶. Але обидвоє були зовсім молодими. І якби їхня смерть тільки відкривала ординцям можливість опанувати їх землі, у польського короля не було необхідності відразу просити папу оголосити хрестовий похід аби запобігти окупації королівства Русі⁷⁷.

Претенденти по останніх Ромиановичах. Як справедливо зазначив польський дослідник Януш Беняк, на час смерті Андрія Юрійовича останніми прямими спадкоємцями Романовичів залишалися його сестра Марія, дружина черського князя Тройдена, та тітка Анастасія, вдова добжинського князя Земивита⁷⁸. Гіпотеза провідного польського дослідника генеалогії Романовичів Даріуша Домбровського стосовно існування двох Мстиславів Даниловичів, один з яких був батьком Анастасії⁷⁹,

дослідах. (Авсбург, 1948), 18; Edmund Długopolski. *Władysław Łokietek na tle swoich czasów.* (Wrocław, 1951), 22; Феликс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского.* (Киев, 1987), 22; Jerzy Wyrozumski. *Polska, Węgry i sprawa Rusi halicko-włodzimierskiej za Kazimierza Wielkiego.* *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów.* (Toruń, 1997), 1113.

⁷³ Леонтій Войтович. *Галицько-Волинські етюди.* (Біла Церква, 2011), 322–323.

⁷⁴ Bronisław Włodarski. *Polska i Ruś 1194–1340.* (Warszawa, 1966), 254–259.

⁷⁵ Kazimierz Jasiński. *Okoliczności śmierci ostatnich książąt mazowieckich.* *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Nowa serja.* Т. 3(14). (1997), 41–51.

⁷⁶ Януш Беняк. *Вигаснення галицько-волинської княжої династії,* 79–81.

⁷⁷ Monumenta Poloniae Vaticana. Vol. I. Acta Camerae Apostolicae. 1207–1344. Con. Jan Ptaśnik. (Cracoviae, 1913), 83.

⁷⁸ Януш Беняк. *Вигаснення галицько-волинської княжої династії,* 81.

⁷⁹ Dariusz Dąbrowski. *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich.*

не спирається на джерела, а збудована виключно на логічних побудовах і домислах автора. З огляду на це вона залишається гіпотезою. Фактично йшлося про претензії сина Марії – Болеслава Тройденовича і добжинського князя Владислава Земовитовича, сина молодшого брата Владислава Локетка і Анастасії, дочки Лева Даниловича.

Поряд з княгинями найбільше прав на галицько-волинську спадщину мав Любарт-Дмитро Гедимінович як зять Лева Юрієвича⁸⁰. Після того як відпали сумніви в існуванні київського князя Станіслава⁸¹: крім білорусько-литовських літописів сам князь під таким нехарактерним для Рюриковичів іменем записаний у переліку “ктиторів і опікунів монастиря Печерського” А.Кальнофойського, а його син Іван Станіславович – Любецькому пом’янику; подібні потрійні збіги просто виключені⁸², можна не сумніватися і в участі луцького князя Лева Юрійовича в битві на р. Ірпені на стороні київського князя проти Гедиміна. Сам похід Гедиміна і битву можна датувати зимою 1322/1323 р.⁸³ Цієї зими під Берестям стояло литовське військо⁸⁴. Це, очевидно, було наслідком союзу волинського князя з київським. Мир, укладений після цієї війни (а Гедимінові, який посадивши свого васала в Києві, мав тепер могутнього ворога в особі золотоординського хана Узбека, вигідно було швидко помиритися з галицько-волинськими князями і навіть вступити з ними в союз), було скріплено шлюбом дочки Лева Юрійовича з Любартом-Дмитром Гедиміновичем. Український історик Микола Андрусяк (1902–1985) пропонував вважати дружину Любарта внучкою степанського князя Володимира Івановича або дочкою острозького князя Данила Васильовича⁸⁵. Останнє доводив також Єронім Граля,

(Poznań-Wrocław, 2002), 153–155, 174–180, 232–240.

⁸⁰ Леонтій Войтович. Етапи політичної історії Волині XIV-XV ст. Державність. Васалітет. Інкорпорація. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Т. 5. Історичні та філологічні розвідки, присв. 60-річчю акад. Я.Ісаєвича. (Львів, 1998), 153–168.

⁸¹ Олена Русина. Київська виправа Гедиміна (Текстологічний аспект проблеми). *Записки НТШ*. Т. 231. (Львів, 1996), 182–188.

⁸² Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. (Біла Церква, 2006), 415.

⁸³ Леонтій Войтович. Етапи політичної історії Волині XIV-XV ст., 155–156; Володимир Саюк. *Ірпінська битва 1323 року*. (Біла Церква, 2017), 124 с.

⁸⁴ Фелікс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Руси*, 26–27.

⁸⁵ Микола Андрусяк. Останні Романовичі (нащадки Мстислава і Романа Да-

вважаючи, що саме на честь тестя Любарт прийняв хресне ім'я⁸⁶. З певними застереженнями цю версію прийняв Ян Теньговський, виходячи з засади, що Любарт не міг мати дружину з більшими правами на спадщину Романовичів, ніж у Болеслава Тройденевича⁸⁷. На його думку перша дружина Любарта була сестрою тодішнього волинського князя Данила Острозького⁸⁸. Але висновки, побудовані на гіпотетичних засадах, самі по собі залишаються гіпотезами⁸⁹.

Ігор Мицько ввів у науковий обіг фрагмент монастирського пом'яника, виявленого Антоном Петрушевичем в палітурках деяких стародруків і рукописів⁹⁰, та пом'яник Преображенського кафедрального монастиря (с. Спас Старосамбірського р-ну Львівської обл.)⁹¹. У цих пом'яниках у блоці “Любарта имене Дмитиріа” попереду цього князя і його дітей поміщені: “Кназа Прокопія, Левониды, Васілісы”⁹². Тобто це мали би бути батько і мати князя Дмитра-Любарта – великий князь литовський Гедимін і його дружина Леоніда, яку Ігор Мицько вважає дочкою Лева Юрійовича, названою в його честь⁹³. Дослідник зазначив, що за версією Антона Петрушевича Васи́лиса – хресне ім'я Гваребути, сестри Гедиміна, хоча сам вважав її дочкою Гедиміна⁹⁴. Ймовірність останньої версії невелика: ниловичів). *Науковий збірник Українського Вільного Університету*. Т. 5. (Мюнхен, 1948), 4.

⁸⁶ Hieronim Grala. Chresne imię Szwarna Daniłowicza. Ze studiów dyplomatyki południowo-ruską XIII i XIV w. *Słowiańszczyzna i dzieje powszechnie*. (Warszawa, 1985), 201, 204–208.

⁸⁷ Jan Tęgowski. Małżeństwo Lubarta Gedyminowicza, Przyczynek do genealogii dynastów halicko-wołyńskich w XIV wieku. *Genealogia*. Т. 6. (Toruń, 1995), 17–26.

⁸⁸ Jan Tęgowski. Kilka słów o rodzinie Lubarta Giedyminowicza. *Scientia nihil est quam veritatis imago. Studia ofiarowane Profesorowi Ryszardowi Szczygłowi w siedemdziesiąt urodzin*. Pod red. A. Sochackiej i P. Jusiaka. (Lublin, 2014), 588–601.

⁸⁹ Ігор Мицько. Правові підстави володіння князем Любартом спадщиною Романовичів. *Старий Луцьк*. Вип. 5. (Луцьк, 2009), 38.

⁹⁰ Ігор Мицько. Монастирські пом'яники про походження ктитора Унівського монастиря князя Федора Любартовича. *Лавра*. (Львів, 1998), ч. 2, 51–53.

⁹¹ Ігор Мицько. Князь Любарт та його родина. *Старий Луцьк*. Вип. 2. (Луцьк, 2005), 43–48.

⁹² Ігор Мицько. Монастирські пом'яники, 51.

⁹³ Ігор Мицько. Правові підстави володіння князем Любартом спадщиною Романовичів, 34–40.

⁹⁴ Ігор Мицько. Монастирські пом'яники, 52–53.

чому саме з дев'яти до-
нюк Гедиміна сюди
була вписана лише ця
одна. Ще менш віро-
гідно, щоби сюди була
вписана дружина князя
Данила Острозького⁹⁵.
Василиса, дружина
першого острозького
князя Данила Василь-
ковича (+ після 1366
– до 1370), записана
у Києво-Печерському
пом'янику⁹⁶. У пом'я-
нику Любарта-Дмитра
Гедиміновича відразу
за Гедиміном і його
дружиною княгиня
Василиса Острозька
могла би бути записа-
ною тільки в одному
випадку: якби вона
була дочкою Гедимі-
на, виданою за острозь-
ького князя. Подібна
гіпотеза достатньо ко-
ректна: мир Гедиміна
з Андрієм та Левом
Юрійовичами, які не
мали дітей, міг бути
скріпленим шлюбом
дочки великого князя
литовського з острозь-
ьким князем, який
теж належав до динас-

Того ж дїтя приймає єдиний князь
семенович і панюичю і з шлюбна
любовъ гедиміновичъ. проєдзасе
къ сестричній єго дщери снъ дїконь
спадїсїна корисїнчаросїтїа сїсїа
бїжедїдї занего сє
спїрїчїе поїо
вїольнї.

*Весілля Любарта-Дмитра
Гедиміновича. Мініатюра з
Лищового літопису (XVII ст.)*

⁹⁵ Там само, 52.

⁹⁶ Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. (Біла Церква, 2006), 512; Його ж. *Князі Острозькі*. Спроба відтворення генеалогії династії. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Історичні науки"*. Вип. 13. (Острог, 2008), 44–59; Його ж. *Князі Роман Данилович і Василько Романович – протопласта князів Острозьких. Острозька давнина*. Вип. 2. (Остріг, 2013), 11–25.

тії Романовичів. І за віком князь Данило Василькович більше підходив на зятя ніж на свата Гедиміна, як пропонували Андрусак, Граля та Тенговський.

Версія Мицька щодо Леоніди Львівни відразу ж викликала певні застереження. Король Юрій Львович народився 24 квітня 1252 (чи 1257?) р.⁹⁷. Даріуш Домбровський датує народження князя більш широким діапазоном 1247/1254, але найбільш правдоподібним вважає варіант 23 квітня 1254 р.⁹⁸ За джерелами Юрій Львович був одружений двічі: у 1282 р. з незнаною з імені дочкою тверського князя Ярослава Ярославича, яка померла близько 1286 р., та у 1287 р. з Євфимією, дочкою кюявського князя Казимира Конрадовича, яка померла 18 березня 1308 р.⁹⁹ Зрозуміло, що теоретично могла бути і ще одна дружина, яка померла до 1282 р., але чомусь не потрапила до такого інформованого джерела як Галицько-Волинський літопис. Від шлюбу з тверською княжною у 1283 р. народився Михайло Юрійович (названий на честь тверського діда), який помер дитиною у 1286 р.¹⁰⁰ Інші діти були від другого шлюбу. Так як Лев Юрійович був молодшим, то він міг народитися не раніше 1290 р., а його дочка – відповідно 1306–1307 рр. За Яном Тенговським Любарт-Дмитро народився бл. 1312/1315 р.¹⁰¹ Отже дочка Лева Юрійовича не могла бути його матір'ю. Якщо Леоніда походила з династії Романовичів, то вона була незнаною з джерел дочкою короля Юрія Львовича, названою так на честь діда. Тим більше, що у княжих родинах існувала стала тенденція надавати внукам імена на честь дідів¹⁰².

Ще складніше з дружинами Гедиміна (бл. 1275–1341). Маємо не зовсім ясне повідомлення про двох перших дружин Гедиміна (Віда з Курляндії і Ольга з Смоленська)¹⁰³. Хроніка

⁹⁷ Oswald Balzer. *Genealogia Piastów*. (Kraków, 1895), 347; Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 3. (Львів, 1905), 114, 522.

⁹⁸ Dariusz Dąbrowski. *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*. (Poznań-Wrocław, 2002), 197–203.

⁹⁹ Ibidem, 205–207.

¹⁰⁰ Ипатьевская летопись, 895; Михайло Грушевський. Хронологія подій Галицько-Волинської літописі. *Записки НТШ*. Т. 41. (Львів, 1901), 53.

¹⁰¹ Jan Tęgowski. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. (Poznań-Wrocław, 1999), 235–236.

¹⁰² Див.: Анна Литвина, Федор Успенский. Выбор имени у русских князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропониимики. (Москва, 2006). 740 с.

¹⁰³ Teodor Narbutt. *Dzieje starożytne narodu Litewskiego*. Т. 1. (Wilno, 1835),

Биховця, укладена у XVI ст., називає дружиною Гедиміна Євну з Полоцька¹⁰⁴. Дослідник литовсько-білоруських літописів Микола Улащик вважав її вигаданою особою¹⁰⁵. Інші історики погоджуються з реальністю існування княгині Євни. Литовські дослідники відносять її життя до бл. 1280–1344 рр.¹⁰⁶ За Яном Тенговським Гедимін одружився з Євною задовго до приходу на князівський престол і вона була матір'ю всіх його восьми синів і дев'яти доньок¹⁰⁷. Стефен Ровелл, який вважав Євну литовкою-язичницею, звернув увагу, що княгиня, яка за Хронікою Биховця пережила мужа, добилася, щоб Гедимін призначив своїм наступником молодшого Явнута і старші Ольгерд та Кейстут змогли його скинути тільки після смерті матері¹⁰⁸.

Останнє дозволяє припускати, що Євна, хресним іменем якої було Леоніда, була третьою дружиною Гедиміна і матір'ю його молодших синів. Порядок синів Гедиміна залишається дискусійним, але *Явнутіс* литовською *наймолодший*¹⁰⁹. В числі молодших синів був і Любарт, при дворі сина якого Федора Любартовича і був складений пом'яник, куди князь велів внести свого діда¹¹⁰, який певний період був християнином¹¹¹. Шлюб Гедиміна і Леоніди міг відбутися до вступу князя на литовський престол бл. 1307–1308 рр., але молодший брат великого князя литовського Вітеня, якого пруські хрестоносці у 1296 р. титулували королем¹¹², цілком міг претендувати на

¹⁰⁴ Хроника Быховца. *Полное собрание русских летописей*. Т. 32. (Москва, 1975), 138.

¹⁰⁵ Николай Улащик. Подготовка к печати и издание т. XVII “Полного собрания русских летописей”. *Летописи и хроники*. 1973 г. (Москва, 1974), 367.

¹⁰⁶ Zenonas Ivinskis. Jauné. *Lietuvių enciklopedija*. Т. 9. (Boston, 1966), 335.

¹⁰⁷ Jan Tęgowski. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. (Poznań–Wrocław, 1999), 19–20, 304–305.

¹⁰⁸ Stephen C. Rowell. Lithuania Ascending: A Pagan Empire Witkin East-Central Europe, 1295–1345. *Cambridge Studies in Medieval Life and Thought: Fourth Series*. (Cambridge University Press, 1994), 88.

¹⁰⁹ Tadeusz Wasilewski. Synowie Giedymina w. ks. Litwy a następstwo po nim. *Annales Universitatis Mariae Cbrie-Sklodowska. Seria F. Historia*. V. 15. (Lublin, 1990), 192.

¹¹⁰ Василий Васильевский. Обращение Гедимина в католичество. *Журнал Министерства народного просвещения*. Ч. 159. (Санкт-Петербург, 1872), 135–196.

¹¹¹ Леонтій Войтович. Княжа доба на Русі: портрети еліти. (Біла Церква, 2006), 603.

¹¹² Petri Düsburg. *Chronicon terrae Prussiae. Scriptores rerum Prusicarum*. Т. I.

такий шлюб. Зрозуміло, якщо саме на той час він перейшов у християнство. А за таких умов підстави Любарта Гедиміновича на спадщину Романовичів, як внука короля Юрія Львовича, були найбільш вагомими¹¹³.

Зрозуміло, що і як зять Лева Юрійовича він був би у числі близьких спадкоємців Романовичів. За пом'яниками ім'я першої дружини Любарта Гедиміновича – Агрипина¹¹⁴. Можливо, що це хресне ім'я княгині і сплутав Бартоломей Зіморович, назвавши її Агафією¹¹⁵. Ян Яблоновський, відкликаючись до Марціна Кромера, іменував дружину Любарта Бучою (Бушою)¹¹⁶, але в М. Кромера імені княгині не наведено. Від Я. Яблоновського ім'я княгині запозичили Теодор Нарбут¹¹⁷ та Микола Карамзін¹¹⁸. Якщо це не помилка, то Буша – скорочення від Богуслава. Отже, її мати могла бути полькою. У такому разі Агрипина – хресне ім'я Богуслави¹¹⁹. Шлюб Любарта Гедиміновича з дочкою Андрія чи Лева Юрійовичів на початку 1324 р., який скріплював союз Литви з королівством Русі, був взаємовигідним обом сторонам, але, якщо Любарт був сином Леоніди Юрїївни, то він не міг би одружитися з своєю двоюрідною сестрою. Андрій і Лев Юрійовичі за своїм віком мусли вже мати дружин і, виходячи з політичної кон'юктури, ними напевно були польські князівни. Синів у них не було, але доньки повинні були би бути, хоча джерела не залишили нам підтвердження.

Встановити однозначно чи був Любарт-Дмитро онуком ко-
(Leipzig, 1861), 267.

¹¹³ Ігор Мицько. Монастирські пом'яники про походження ктитора Унівського монастиря князя Федора Любартовича. *Лавра*. № 2. (Львів, 1998), 51–52; Його ж. Правові підстави володіння князем Любартом спадщиною Романовичів. *Старий Луцьк*. Вип. 5. (Луцьк, 2009), 34–40.

¹¹⁴ Ігор Мицько. Монастирські пом'яники про походження ктитора Унівського монастиря князя Федора Любартовича. *Лавра*. (Львів, 1998), № 2, 52.

¹¹⁵ Bartolomej Zimorowicz. *Historia miasta Lwowa*. (Lwów, 1835), 82–83; Бартоломей Зіморович. *Потрійний Львів. Leopoldis triplex*. Переклад з лат. Наталі Царьової, комент. Ігоря Мицька. Вид. 2. (Львів, 2002), 67.

¹¹⁶ *Tabulae Jablonovianae ex arboribus genealogicis familiarum Slavicarum regni Poloniae etc.* Ed. J. A. Jablonowski. (Nörimberg, 1748), tabl. 10.

¹¹⁷ Teodor Narbutt. *Dzieje starożytne narodu Litewskiego*. Т. 6. (Warszawa, 1838), 139.

¹¹⁸ Николай Карамзин. *История государства Российского*. Т.4. Примечания. (Санкт-Петербург, 1818), 138.

¹¹⁹ Ігор Мицько. Монастирські пом'яники, 52.

роля Юрія Львовича чи зятем князя Лева Юрійовича чи Андрія Юрійовича не вдається, але у нього були істотні династичні підстави для успадкування галицько-волинського престолу, тобто один з цих варіантів мав місце в дійсності. На мій погляд, Любарт-Дмитро Гедимінович був скоріше внуком короля Юрія Львовича і саме це змусило Казимира III відразу ж вивезти зі Львова коронаційні регалії королівства Русі.

Останній прямий нащадок Романовичів – острозький князь Данило Василькович походив з гілки, що втратила право на успадкування найстаршого престолу зі смертю Романа Даниловича, який помер за життя батька: на це слушно вказав Микола Баумгартен¹²⁰. Князь міг претендувати тільки як близький родич, тобто після претендентів “по кужелю”, яких було багато. Відповідно з правилом князі Острозькі, чий предок Роман Данилович загинув близько 1260–1261 рр. (за життя свого батька), вилучалися зі спадкоємців короля Данила, а син Романа – Василько мусив вдовольнитися Слонімським князівством у володіннях батька та діда зі сторони матері¹²¹.

Польському королеві Владиславові Локетку Юрійовичі доводилися племінниками. Вони були правнуками і угорського короля Бели IV, спадкоємцем якого виступав Карл Роберт Анжуйський. Тобто і польський і угорський королі теж були претендентами на спадщину Романовичів через близьке споріднення.

Не до кінця зрозумілі претензії на галицьку спадщину глоговських князів Генріха II та Яна¹²². Ці дрібні сілезькі володарі в той час навіть претендували на сюзеренів Польщі. Так в листі до папи у 1323 р. Генріх II титулувався дідичем Королівства

¹²⁰ Nicolas Baumgarten. Halich et Ostrog. *Orientalia Christiana Periodica*. Т. 3. (Roma, 1937), 166.

¹²¹ Nicolas de Baumgarten. Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X au XIII siecle. *Orientalia Christiana*. Nr 37, maio. (Roma, 1927), 50–51; Леонтій Войтович. Князі Острозькі. Спроба відтворення генеалогії династії. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Серія “Історичні науки”. Вип. 13. (Острог, 2008), 44–59; Його ж. Князі Роман Данилович і Василько Романович – протопласта князів Острозьких. *Острозька давнина*. Вип. 2. (Остріг, 2013), 11–25.

¹²² *Skarbec diplomatów papejskich, cesarskich, królewskich, książęcych władz i urzędów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy i Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*. Zebrał... Jan Daniłowicz. Т. 1. (Wilno, 1860), № 314, 161–162; Jan Řežabek. Jiří II, poslední kníže veškeré Malé Rusi, kritický pokus. *Časopis muzea království českého*. Ročník 57. (Praha, 1883), 50.

Польського¹²³. В цей час і папа у своїх бреве називав його *Henricus dux Haleciae, haeres rex regni Poloniae, dux Glogoviae et Poshnaniae* та *Slaviae, Glogoviae, Longomeriae duces*¹²⁴, тобто визнавав титул князів Галичини і Володимирії¹²⁵. Позаяк їхні права визнавав папа, вони мусили бути підставовими. Наївно думати, що у папській канцелярії, де видавалися булли до королів Калмана чи Данила могли просто переплутати титули і нахви земель. Глоговські князі були пов'язані ще з першою галицькою династією як правнучаті племінники Ярослава Осмомисла. Їх дід Конрад I одружився з Саломеєю, донькою Владислава Одонича, чиєю матір'ю була Вишеслава, донька галицького князя Володимирка Володаревича. Але це надто далека спорідненість. Сестра глоговських князів Агнеса вийшла заміж за баварського герцога Отто III, який претендував на угорську корону і отримав підтримку короля Юрія Львовича. Цей союз, можливо, було скріплено шлюбом іншої сестри глоговських князів з Левом Юрійовичем. Лише таке родинне пов'язання висувало глоговських князів на серйозних спадкоємців Романовичів “по кужелю”¹²⁶.

Смерть Андрія і Лева Юрійовичів заскочила зненацька не тільки галицьке і волинське боярство, але й сусідів. Першою, схоже, була спроба Любарта-Дмитра Гедиміновича, чи вірніше Литви і волинських бояр, які ставили на юного князя, якому було 11–12 років¹²⁷. Литовське військо зимувало біля Берестя 1323/1324 р.¹²⁸ Відома дарча грамота соборній церкві Івана Богослова у Луцьку, датована 8 грудня 1322 р., де Любарт Гедимінович титулується як “луцький і володимирський князь”. Оригінал не зберігся, але документ був підтверджений канцелярією

---

¹²³ Kazimierz Jasiński. *Rodowód Piastów śląskich*. (Kraków, 2007), 361.

¹²⁴ *Raynaldi Annales ecclesiastici ab anno quo desinit card. Caesar Baronius*. T. 15. (Romae, 1647), 295–299.

¹²⁵ Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 3. (Львів, 1905), 122.

¹²⁶ Leontii Voitovych. *Notes. Mykhailo Hrushevsky. History of Ukraine-Rus'*. Vol. 3. To the Year 1340. (Edmonton–Toronto, 2016), 431–432.

¹²⁷ За Яном Теньговським Любарт-Дмитро народився між 1312–1315 рр. (Jan Tęgowski. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, 305). Версія Дмитра Чобота стосовно 1298 р. не виглядає переконливою (Дмитро Чобіт. *Українська Волинська держава XIV–XV століть. Пам'ятки України: національна спадщина*. № 1 (6–7). (Київ, 2017), 11.

¹²⁸ *Летопись Археологического общества. Полное собрание русских летописей*. Т. 35. (Москва, 1980), 95.

великого литовського князя Олександра у 1492 р.¹²⁹. Помилка в індикті дати грамоти відразу ж викликала підозру у її автентичності¹³⁰. Звичайно, помилка датування документу, яка “тим більше можлива... у грамоті, яка дійшла до нас не в оригіналі, а з третіх рук”¹³¹, то 8 грудня сьомого індикту припало на 1324 р. і сплутати 6830 р. з 6832 р. (датування від створення світу) могли легко у великокнязівській канцелярії при переписуванні у 1492 р.¹³² Навіть прихильники версії фальсифікату вважають, що його створення могло бути близьким в часі від вказаної дати і принаймі перша частина грамоти списана з автентичної¹³³.

Болеслав-Юрій Тройденович. Утвердитися на Волині в цей період Любарт–Дмитро не зміг. Складні переговори між угорською, польською і мазовецькою сторонами (які претендували на спадщину Романовичів) з одного боку, та Литвою – з другого, за участі хана Узбека¹³⁴ і згодою місцевого бояр-

¹²⁹ *Грамоти XIV ст.* Упор., вступна ст., комент. і слов. Марія Пешак (Київ, 1974), 20–22.

¹³⁰ Николай Дашкевич. *Заметки по истории литовско-русского государства.* (Київ, 1885), 96; Stefan Kuczyński. *Lubart Dymitr (w XIV w.). Polski Słownik Biograficzny.* Т. 17. Zesz. 4. (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1972), 576–577; Михайло Грушевський. Коли сфабрикована грамотв Любарта Луцькій катедрі? Критична замітка (З приводу статті Д.Щербаковського: *Фундушевая запись князя Любарта луцкой церкви Иоаннв Богослова 1322 г.* *Грушевський М. С. Твори.* Т. 8. (Львів, 2007), 175–176.

¹³¹ Дмитрий Щербаковский. *Фундушевая запись кн. Любарта луцкой церкаи Иоанна Богослова 1322 г.* *Чтения в Историческом об-ве Нестора-летописца.* Кн.18. Вып.3–4. (Київ, 1905), 66–67.

¹³² Леонтій Войтович. *Етапи політичної історії Волині XIV–XV ст.*, 154.

¹³³ Борис Флоря. *Две грамоты князя Любарта (о луцкой епископской кафедре XIV в.). Древнейшие государства Восточной Европы.* 1998 г. (Москва, 2000), 250–254; Его же. *О грамоте Любарта Гедиминовича Луцкой епископской кафедре. От Древней Руси к новой России. Юбилейный сборник, посвященный члену-кор. РАН Я.Н.Шапову.* (Москва, 2005), 177–181; Олег Купчинський. *Акты та документи Галицько-Волинського князівства*, 384, 683–697.

¹³⁴ Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum. *Monumenta Poloniae Historica.* Т. 2. Ed. August Bielowski. (Lwów, 1872), 623; Фелікс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Руси*, 19–26. На участь Узбека в цих перегоорах також прямо натякнув і швейцарський хроніст Іоганн Вінтертурський: “procuravit eis christianum latinum, si illi parcere vellent ut videret” (“*тоді поставив над ними християнина-латинянина, аби подивитися, чи пощадять вони його*”) (Iohannis Vitodurani. *Chronica*, 184).

ства¹³⁵ привели до влади внука короля Юрія — Болеслава-Юрія Тройденовича. Болеславу-Юрію Тройденовичу присвячена достатня численна література¹³⁶. Він народився між 1311–1314 рр.¹³⁷, тобто він був ровесником Любарта. Недавня знахідка Яна Тенговського дозволяє стверджувати, що принаймні перші грамоти цього князя видавалися разом з матір'ю Марією Юріівною¹³⁸. Очевидно, Марія Юріівна певний час залишалася регентшею. Перші її кроки свідчать, що вона намагалася продовжити політику попередніх князів і сподобалася галицькій та волинській еліті. Князь Болеслав став іменуватися Юрієм на честь діда по матері і декларував свою належність до православія. Знать отримувала грамоти з підтвердженням володіння¹³⁹. Останнє було необхідним кроком, оскільки Галицька і Волинська землі, об'єднані унією Романовичів, далі мали свої особливості розвитку і галицьке боярство продовжувало рватися до влади, конфліктуючи з князями.

Болеслав-Юрій був тільки сином удільного мазовецького князя Тройдена Болеславовича, який тримав дрібні Соха-

¹³⁵ Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum, 629.

¹³⁶ Jan Řežábek. *Jiří II, poslední kníže veškeré Malé Rusi*. (Praha, 1883); *Болеслав-Юрій II, князь всей Малой Руси*: Сборник материалов и исследований, собр. О. Гонсировским, А. А. Куником, А. С. Лаппо-Данилевским, И. А. Линниченко, С. Д. Пташицким и И. Режабком. (Санкт-Петербург, 1907); Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 3. (Львів, 1905), 120–139, 522–535; Stanisław Zakrzewski. *Wpływ sprawy ruskiej na państwo Polskie w XIV w.* (Zamość, 1922); Henryk Paszkiewicz. *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. (Warszawa, 1925), 5–35; Мирон Кордуба. Болеслав-Юрій II. Останній самостійний володар Галицько-Волинської держави з нагоди 600-річчя його смерті. *Минуле і сучасне*. Ч. 7. (Краків, 1940), 3–32; Bronisław Włodarski. *Polska i Ruś 1194–1340*. (Warszawa, 1966), 242–294; Dariusz Dąbrowski. *Rodowód Romanowiczów księząt halicko-wołyńskich*. (Poznań–Wrocław, 2002), 153–155, 174–180, 232–240; Ян Тенговський. Обставини вступу князя Болеслава-Юрія Тройденовича на галицько-волинський престіл (Невідомі руські документи з XIV ст.). *Записки НТШ*. Т. 260. Кн. 1. (Львів, 2010), 45–56; Леонтій Войтович. Князь Юрій-Болеслав Тройденович: ескіз портрета. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 5. (Львів, 2011), 209; *Паршин I*. Вектори політики князя Юрія-Болеслава Тройденовича до року 1333: між набутим та “успадкованим”. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. № 5 (306). (Луцьк, 2015), 4–10.

¹³⁷ Oswald Balzer. *Genealogia Piastów*, 783–788.

¹³⁸ Ян Тенговський. Обставини вступу князя Болеслава-Юрія Тройденовича на галицько-волинський престіл, 45–56.

¹³⁹ Там само, 53–56.

чевське та Черське князівства і навіть в ієрархії мазовецьких князів був тільки другим. Це, схоже, послужило основою компромісу, який задовольнив всі сторони. В Угорщині ще завершувалося утвердження Анжуйської династії і вона була не готова втрутитися безпосередньо в боротьбу за спадщину Романовичів. Владислав Локеток хотів би бачити на галицько-волинському престолі свого племінника, але і мазовецький княжич його влаштував. Така компромісна фігура влаштувала і Литву, теж не готову підтримати претензії Любарта, та золотоординського хана Узбека у якого основні сили були зв'язані боротьбою за Азербайджан. Влаштував юний князь і волинське та галицьке боярство.

Компромис було досягнуто завдяки польсько-литовському порозумінню, яке було скріплено шлюбом 16 жовтня 1325 р. дочки Гедиміна Альдони-Анни з сином і спадкоємцем Владислава Локетка – Казимиром. Але хрестилася дочка Гедиміна ще 30 березня 1325 р., отже, домовленості досягли раніше¹⁴⁰. Перша безсумнівна грамота Болеслава-Юрія, яка дійшла до нас, датована 1325 р., імовірно осінню¹⁴¹, текст грамоти вказує на початок правління¹⁴². Появі Болеслава-Юрія передувало, очевидно, ряд угод, за однією з яких Любарту Гедиміновичу передано східну частину Волині з Болоховим, де він тримав свою столицю, відновивши місто як Любартів (нині Любар)¹⁴³, що знайшло відображення у місцевій традиції.

Версія ніби результатом порозуміння Литви та Польщі була передача Литві Берестейської землі та Підляшшя, що викликало невдоволення Мазовії, зблизивши останню з Тевтонським орденом, і стало причиною військових дій у Куяві в 1326 р.¹⁴⁴, не підтверджується пізнішими подіями. З листа комтура Тевтонського ордену від 14 листопада 1325 р. відомо, що замок Візна на далекому мазовецько-волинському кордоні продовжував утримувати волинський гарнізон, а його воїни перебували

¹⁴⁰ Феликс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Руси*, 33–34.

¹⁴¹ Арист Куник. Объяснительное введение к правилам и летописным сказаниям, касающимся истории Червонной Руси XIV в., с приложением подлинных текстов. *Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси*. (Санкт-Петербург, 1907), 117.

¹⁴² Олег Купчинський. *Акти та документи Галицько-Волинського князівства*, 189–190.

¹⁴³ Феликс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Руси*, 34, 159; Леонтій Войтович. Етапи політичної історії Волині, 157.

¹⁴⁴ Stanisław Zajaczkowski. Przymierze polsko-litewskie 1325 r. *Kwartalnik Historyczny*. R. 40. Z. 4. (Lwów, 1934), 603–608.

у складі союзного литовського війська під Гродно¹⁴⁵. Навіть за угодою 1352 р. Берестейська земля залишалася частиною Волині¹⁴⁶.

Було підтверджено союз з Тевтонським орденом. У жовтні 1325 р. в своїй грамоті Юрій-Болеслав обіцяв великому магістрові Веренгерові вірність традиціям дружби часів Данила Романовича, Лева Даниловича та Юрія Львовича¹⁴⁷. 9 березня 1327 р. знову на прохання родича комтура Зігхарда Шварцбурга (внука короля Данила Романовича, наймолодшого сина Софії Данилівни та графа Генріха V Бланкенбург-Шварцбурга), галицько-волинський князь пролонгував угоду про дружбу з Тевтонським Орденем, традиційно гарантуючи захист від татар¹⁴⁸. З цього приводу Ілля Паршин звернув увагу на повідомлення “Чеської хроніки” Пршибиха Пулкава з Раденіна (†1380), з якої випливає можлива участь галицько-волинського війська у виправі польського короля Владислава Локетка у 1326 р. проти бранденбурзького маркграфа Людвіга V, який був союзником Тевтонського Ордену¹⁴⁹. Саме участь у цьому поході спричинилася до появи нової угоди від 9 березня 1327 р., яка відновлювала давній союз, спрямований на стримання надмірної активності польського сусіда¹⁵⁰.

Подальша діяльність молодого князя була цілком самостійною. Попри твердження старої польської історіографії, немає жодних доказів, що заступивши на престол, Болеслав-Юрій перетворився на польського сателіта і далі рухався у фарватері політики Владислава Локетка та його сина Казимира III, радше навпаки¹⁵¹. Регентша Марія Юріївна не тільки повністю владнала стосунки з Литвою, але й домоглася укладення союзу,

¹⁴⁵ Henryk Paszkiewicz. *Jagiellonowie a Moskwa*. (Warszawa, 1933), 272–273.

¹⁴⁶ *Акты, относящиеся к истории Западной Руси, собранные и изданные Археологической комиссией*. Т. 1. (Санкт-Петербург, 1846), № 1, 1–2.

¹⁴⁷ “...rex Daniel seu Leo n(oste)r avatus, aut Geordius n(oste)r...” (Олег Купчинський. *Акти та документи*, 167–170).

¹⁴⁸ Там само, 170–173.

¹⁴⁹ Kronika Pulhavova. Vyd. J. Emler a J. Gebauer. *Fontes Rerum Bohemicarum*. Т. 5. (Praha, 1893), 203, 323.

¹⁵⁰ *Паршин І.* Вектори політики князя Юрія-Болеслава Тройденевича до року 1333: між набутим та “успадкованим”. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. № 5 (306). (Луцьк, 2015), 4–10.

¹⁵¹ Леонтій Войтович. Князь Юрій-Болеслав Тройденевич: ескіз портрету. *Княжа доба: Історія і культура*. Вип. 5. (Львів, 2011), 209–221.

скріпленого у 1331 р. шлюбом Болеслава-Юрія з Офкою-Євфимією Гедимінівною¹⁵². Саме в угоді 1331 р. могли бути зафіксованими надання Любартові Гедиміновичу Болохівської землі та його права на престол у випадку відсутності прямих спадкоємців Болеслава-Юрія¹⁵³.

Перші самостійні кроки князя свідчили про його намагання позбутися будь-якої опіки з боку надмірно активних сусідів. В першу чергу він зайнявся внаормуванням стосунків з Золотою Ордою, яка була найбільш потужним і небезпечним сусідом. Прийняттям титулу “з Божої ласки природжений князь всієї Малої Русі” Болеслав-Юрій підкреслив відмову галицько-волинських володарів від претензій на решту Русі, яка надалі залишалася залежною від Орди. Перед тим він використовував титули “Nos Georgis Dei gratia dux Russiae”, “Georgius Dei gratia dux Terrae Russiae, Galiciae et Ladimere”, “Georgius, ex dono Dei natus dux et dominus Russiae”¹⁵⁴. “Мала Русь” тут виступає в значенні тієї частини Русі, яка вже не була підвладна монголам. Зайнятий боротьбою за Азербайджан, хан Узбек міг задовольнитися такою уступкою, можливо, прийнятою на його вимогу.

Союзи з Литвою, Тевтонським Орденем і внаормування стосунків із Золотою Ордою були покликані намаганням протистояти польсько-угорському зближенню. Анжуйська династія, утвердившись в Угорщині і проводячи активну політику на Балканах і в Італії, зблизилася не тільки з польськими П'ятами, але й з Люксембургами, які, утвердившись у Чехії, повели боротьбу не тільки за німецьку і імперську корони, але й за повноцінне відродження імперії. В ході утвердження Карла Роберта в Угорщині Романовичі втратили Закарпаття, причому закарпатські противники неаполітанського принца і їх лідер Петро Петуня у 1315 р. шукали підтримки у Юрійовичів, про-

---

¹⁵² Jozef Wolff. *Rod Gedymina. Dodatki i poprawki do dzieł gr. Stadnickiego “Synowie Gedymina”, “Olgiard i Kiejstut”, “Bracia Władysława Oldierdowicza Jagielly” we Lwowie 1867.* (Kraków, 1886), 7–8; Мирон Кордуба. Болеслав-Юрій II, 23–30.

¹⁵³ Леонтій Войтович. Польща. Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів. *Проблеми слов'янознавства*. Вип. 59. (Львів, 2010), 52–66.

¹⁵⁴ Леонтій Войтович. Королівство Русі: факти і міфи. *Дрогощинь 1253. Матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича.* (Івано-Франківськ, 2008), 4–17.

понуючи угорську корону¹⁵⁵. Напружені стосунки між обома сторонами тривали і далі. У 1332 р. угорський король навіть збирався іти великим походом проти галицько-волинського князя у відповідь на напад війська останнього разом з ординцями на верхів'я Тиси (комітати Мараморош чи Угоча?)¹⁵⁶. 11 лютого 1334 р. князь Болеслав-Юрій підтвердив союз з Тевтонським орденом, антипольська спрямованість якого очевидна¹⁵⁷. 20 жовтня 1335 р. він поспішив знову підтвердити союз з великим магістром Теодоріком фон Альденбургом на “вічні часи”¹⁵⁸.

“Казимирівська легенда” і польські претензії на спадщину Романовичів. Габсбурги, успадкувавши від угорських королів титул королів *Galiciae et Lodomeriae*, й на підставі цього при

¹⁵⁵ Antal Szirmay. *Notitia historica comitatus Zempleniensis*. (Budae, 1804), 12–14; Antal Pór. Magyar-rutének érintkezések a XIV-ik században. *Századok*. T. 38. (Budapest, 1904), 938–941; Михайло Лелекач. Процес закріпачення закарпатського селянства в XIV–XV ст. *Наукові записки Ужгородського державного університету*. Т. 29. (Ужгород, 1957), 6–10; Міхал Попович. *Федор Корятович – русинський воевода*. (Пряшов, 1993), 30–34; István Petrovics. *Orgyilkosok Temesvárott: merénylet I. Károly király ellen. “Magyaroknal eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. (Szeged, 2000), 421–434; Иван Поп. *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. (Ужгород, 2001), 302–304; Miloš Marek. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. (Martin, 2006), 229–230; Олександр Дзембас, Йосиф Кобаль. *Невицький замок. Історичний нарис*. (Ужгород, 2005), 80 с.; Олександр Дзембас. *Невицький замок, Екскурс у середньовіччя та проблеми XXI віку*. (Ужгород, 2013), 66–75; Мирослав Волошук. До питання східнослов'янського походження Петра Петуні. *Український історичний журнал*. (Київ, 2011, № 3, 21–35); Його ж. “Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції. (Івано-Франківськ, 2014), 360–380; Đura Hardi. Drugeti: P:ovest o usponu i radu porodice pratilaca anžujskih kraljeva. (Novi Sad, 2012), 110–118, 125, 155–157, 198–201

¹⁵⁶ Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 3, 533–534.

¹⁵⁷ “...Ver(um) etiam nos, ut obululantium seu latrantiu(m) et minus iuste detrahentiu(m) c(on)dictatul memo(r)at[a]e unionis, qui concurrimus, veritati referu(n)t, ora c(on)cludamus et obstruamus pr(a)etacia teno(r)e p(rae)sentium litte(er)ar(um), dignu(m) diximus renova(re), ut v[er]itatem et intuitum assumendo novitatis exultant ac l(a)etentum maiori pr(a)efulcimine fi(r)mitatis”. (...Ми ж, щоб закрити рот наклепникам і брехунам і тим, що несправедливо шкодять умовам згаданого союзу, вважаємо за гідне, дбаючи про правду, відновити [нашу угоду] даним документом, щоб, набувши нового виразу та вигляду, вона втішилася більшою силою та обґрунтованістю” (Олег Купчинський. *Акти та документи*, 174–180).

¹⁵⁸ Там само, 180–187.

першому поділі Речі Посполитої 1772 р. отримавши Галичину, розглядали цей акт як просте відновлення історичної справедливості. Австрійські позитивісти у Львівському університеті підштовхнули польських науковців до пошуків юридичних підстав короля Казимира III на спадщину Романовичів. Так народилася версія про участь князя Болеслава-Юрія у польсько-угорських вишеградських переговорах 1335 та 1338 рр., де буцімто не тільки були закладені основи наступної угорсько-польської унії, а й домовлено про успадкування галицького престолу польським або угорським королем за відсутності прямих спадкоємців Болеслава-Юрія, яку досі повторює більшість польських дослідників, вважаючи безсумнівною¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Kazimierz Gorzycki. *Połączenie Rusi Czerwonej z Polską przez Kazimierza Wielkiego*. (Lwów, 1889), 112 s.; Antoni Prochaska. W sprawie zajęcia Rusi przez Kazimierza Wielkiego. *Kwartalnik Historyczny*. T. 6. Z. 1. (Lwów, 1892), 3–21; Ernest Sulimczyk Świeżawski. *Esterka i inne kobiety Kazimierza Wielkiego*. (Warszawa, 1894, wyd. 2. Warszawa, 2018), 156 s.; Oswald Balzer. *Kazimierz III Wielki Oswald Balzer. Genealogia Piastów*. (Kraków, 1895, wyd. 2. Kraków, 2005), 660–682; Aleksander Semkowicz. *Adelajda, Krystyna i Jadwiga, żony Kazimierza Wielkiego. Kwartalnik Historyczny*. T. 12. (Lwów, 1898), 561–566; Stanisław Zakrzewski. *Wpływ sprawy ruskiej na państwo polskie w XIV wieku. Przegląd Historyczny*. T. 23. (Lwów, 1922), 97–110; Henryk Paszkiewicz. *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. (Warszawa, 1925). 285 s.; Stanisław Kętrzyński. *Ze studiów genealogicznych. 1. Nieznany document Kazimierza Wielkiego z r. 1344. Miesięcznik Heraldyczny*. Nr 13. (Lwów, 1934)), 48–51; Zdzisław Kaczmarczyk. *Kazimierz Wielki (1333–1370)*. (Warszawa, 1948), 211–277, 380–387; Józef Sieradzki. *Polska wieku XIV. Studium z czasów Kazimierza Wielkiego*. (Warszawa, 1959), 374 s.; Zofia Kozłowska-Budkowa. *Z ostatnich lat Kazimierza Wielkiego Małopolskie Studia Historyczne*. T. 6, zes. 3–4. (Kraków, 1963), 17–26; Henryk Samsonowicz. *Kazimierz III Wielki. Poczet królów i książąt polskich*. (Warszawa, 1980), 247–253; Jerzy Wyrozumski. *Kazimierz Wielki*. (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1986), 259 s. Wyd. 2. (Wrocław, 2004), 290 s.; Józef Śliwiński. *Mariaż Kazimierza Wielkiego. Studium z zakresu obyczajowości i etyki dworzu królewskiego w Polsce XIV wieku*. (Olsztyn, 1987), 44–46; Idem. *Kazimierz Wielki. Kobiety a polityka*. (Olsztyn, 1994), 159 s.; Kazimierz Jasiński. *Małżeństwa i koligacje polityczne Kazimierza Wielkiego. Studia Źródłoznawcze*. Nr 32–33. (Warszawa, 1990), 58–65; Idem. *Dzień koronacji Kazimierza Wielkiego w świetle współczesnych źródeł. Opuscula minora in memoriam Iosepho Spors*. Pod red. J. Hauzińskiego. (Słupsk, 1993), 171–182; Idem. *Przydomek Kazimierza Wielkiego – czas powstania i geneza. Genealogia. Studia i materiały historyczne*. T. 5. (Toruń, 1995), 25–43; Idem. *Kazimierz Wielki. Kazimierz Jasiński. Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*. (Poznań–Wrocław, 2001), 163–171; Feliks Kryk. *Wielki król i jego następcy*. (Kraków, 1992), 71 s.; Stanisław Szczur. *Historia Polski*

*Карл Роберт, мініатюра з Хроніки
Марка Кальті (1360)*

Однак не було і немає жодних доказів участі Болеслава-Юрія або його посла у Вишеградських зустрічах 1335 р. і 1338 р., де закладено основи польсько-угорської унії¹⁶⁰. Передовсім, сам польський король Казимир III ніде не відкликався до цієї угоди, яка, нібито, мала зробити його легітимним спадкоємцем Романовичів і володарем королівства Русі. На Вишеградських зустрічах між польським королем Казимиром III та угорським королем Карлом Робертом було лише домовлено, що за відсутності спадкоємців по мечу у польського короля його престіл відійде до сина Карла Роберта і племінника *średniowiecznej*. (Kraków, 2002), 365–380; Jacek Elmonowski. *Stosunki polityczne między Piastami a Luksemburgami i Wittelsbachami w pierwszej połowie XIV wieku*. (Toruń, 2002); Tomasz Nowakowski. *Kazimierz Wielki a Bydgoszcz*. (Toruń, 2003), 163–198; Marek Barański. *Dynastia Piastów w Polsce*. (Warszawa, 2006), 484–489; Paweł Jasienica. *Polska Piastów*. (Toruń, 2007), 291–299; Jan Dąbrowski. *Kazimierz Wielki: twórca korony królestwa polskiego*. (Kraków, 2007), 136 s.

¹⁶⁰ Jan Dąbrowski. *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego*. (Kraków, 1918), 111–112; Bronisław Włodarski. *Polska i Ruś, 287–289*; Jerzy Dowiat. *Polska – państwem średniowiecznej Europy*. (Warszawa, 1968), 323; Jerzy Wyrozumski. *Historia Polski do 1505 r.* (Warszawa, 1973), 227.

Казимира III – Людовика Анжуйського¹⁶¹.

У Дубницькій хроніці, яка зафіксувала перебіг Вишеградських зустрічей¹⁶², зазначено, що до Вишеграду 29 червня 1338 р. прибув “Лотко, князь руський” (“Lothka dux Rutenegro”¹⁶³), який під пером польських істориків з “Лотка” став “Большком” і на підтвердження “Казимирівської легенди” був ототожнений з князем Болеславом-Юрієм¹⁶⁴. Зрозуміло, що таке ототожнення не витримує критики¹⁶⁵. Загадковий “Лотка”, поза сумнівами, – князь Владислав Земовитович, син добжинського князя Земовита I та Анастасії Львівни, якого польська сторона готова

¹⁶¹ *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuine*. Ed. Johann Georg Schwandtner. T. 1. (Vindobonae, 1746), 166; Ioannis de Czarnkow Chronicon Polonorum (1333–1394). *Monumenta Poloniae Historica*. T. 2. (Lwów, 1872), 638–639.

¹⁶² Дубницька хроніка (Chronicon Dubnicense), сформована у 1479 р., в цій частині повторює Будаїську хроніку (Chronicon Budense), першу друковану хроніку, видану у Буді заходами Андреаса Гесса 1473 р. Будаїська хроніка спіралася на Ілюстровану хроніку Марка Кальті (Márk Kálti), сформовану упродовж 1358–1370 рр., чотири головні копії якої доведені до 1330 р. Aleksander (Sándor) Domanovszky. *Chronici Hungarici Compositio saeculi 14. Prsefatio. Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Vol. 1. (Budapest, 1937), 228–233; Géza Karsai. *Névtelenség, névregyes és szerzőnőv közép-kori krónikáinkban. Századok*. (Budapest, 1963), no 4, 671), але у розпорядженні А. Гесса була одна з пізніших копій із записами за 1333–1342 рр., яку він використав у надрукованій Будаїській хроніці (Chronicon Budense. *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Vol. 1, 500–503). Ці записи зробив придворний клірик Янош Кетї (Janos Kétyi), у 1340–1360 рр. керівник школи при Егерському монастирі (Elemér Mályusz. *Krónika-problémak. Századok*. (Budapest, 1966), no 4–5, 726; Idem. *A Thuróczy-krónika és forrásai*. (Budapest, 1967), 65), тобто інформація про вишеградські зустрічі близька за часом до них і взята з офіційних документів, до яких автор мав доступ.

¹⁶³ Chronicon Dubnicense. *Historiae Hungaricae Fontes Domenici*. Ed. Matthias Florianus. Vol. 3. (Lipsiae, 1884), 128.

¹⁶⁴ Jan Dąbrowski. *Ostatnie lata, 112; Władysław Abraham. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi*. T. 1. (Lwów, 1904), 206; Oswald Balcer. *O następstwie tronu w Polsce. Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*. Ser. 2. T. 11. (Kraków, 1905), 430; Stanisław Zakrzewski. *Wpływ sprawy ruskiej na państwo polskie w XIV wieku. Przegląd Historyczny*. T. 23. (Warszawa, 1922), 99; Bronisław Włodarski. *Polska i Ruś*, 288; Jerzy Wyrozumski. *Kazimierz Wielki*. (Wrocław, 1986), 80–81.

¹⁶⁵ Олег Мазур. “Лотка, князь руський, прибув до Вишеграда”: гіпотетична ідентифікація особи. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 7. (Дрогобич, 2003), 72–79.

була підтримати як протипагу Юрію-Болеславу Тройденовичу, особливо після походу на Люблін 1337 р.¹⁶⁶ На це обгрунтовану ідентифікацію Мирона Кордуби так ніхто і не спромігся висунути аргументовані заперечення¹⁶⁷. Похід на Люблін у 1337 р. разом з ординцями, коли облога міста була знята через 12 днів тільки після загибелі ординського воєначальника¹⁶⁸, був реакцією Юрія-Болеслава Тройденовича на польсько-угорське зближення, рівно ж висунення претендента Владислава Земовитовича – контрреакцією на цей похід.

Конфронтація продовжувалася далі. Сама загибель Юрія-Болеслава Тройденовича 7¹⁶⁹ або 9¹⁷⁰ квітня 1340 р. залишається загадкою¹⁷¹. Іноземні джерела, які повідомляють про його смерть, усі походять від реляції Казимира III¹⁷². Версія отруєння князя боярами за його прихильність до католицького обряду та іноземців непереконлива. Католицький патриціат у містах був уже від часів короля Данила Романовича, якщо не раніше¹⁷³. У

¹⁶⁶ Мирон Кордуба. Болеслав-Юрій II. Останній самостійний володар Галицько-Волинської держави, 19–20.

¹⁶⁷ Леонтій Войтович Л. Князь Юрій-Болеслав Тройденович, 209–221.

¹⁶⁸ Rocznik świętokrzyski do r. 1490. Wyd. A. Bielowski. *Monumenta Poloniae Historica*. Т. 3. (Kraków, 1874), 78.

¹⁶⁹ Antoni Prochaska. W sprawie zajęcia Rusi przez Kazimierza Wielkiego. *Kwartalnik Historyczny*. Т. 6. (Lwów, 1892), 12; Oswald Balzer. *Genealogia Piastów*. (Kraków, 2005 (1895), 787–788.

¹⁷⁰ Kazimierz Gorzycki. *Połączenie Rusi Czerwonej z Polską przez Kazimierza Wielkiego*. (Lwów, 1889), 14.

¹⁷¹ Henryk Paszkiewicz. *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. (Warszawa, 1925), 7–11; Edward Długopolski. *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*. (Wrocław, 1951), 223; Bronisław Włodarski. *Polska i Ruś 1194–1340*. (Warszawa, 1966), 254–259; Феликс Шабундо. *Землі Юго-Западної Русі в складі Великого князівства Литовського*. (Київ, 1987), 22; Януш Беняк. Вигаснення галицько-волинської княжої династії *Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*. (Львів, 2001), 79–85; Леонтій Войтович. Князь Юрій-Болеслав Тройденович: ескіз портрету *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 5. (Львів, 2011), 209–221.

¹⁷² Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 3, 534–535.

¹⁷³ Іпатіївський літопис згадує під 1259 р.: “кнзь Данило ... нача призывати приходаѣ Нѣмць ... иноязычники и Ляхы и дахоу днѣ и во днѣ” (Іпатъевская летопись *Полное собрание русских летописей*. Т. 2. (Москва, 2001), 843). Ще раніше під 1237 р. Данило Романович “вбличи побѣдоу и постави на Нѣмѣцьскыхъ вратѣхъ хороуговь свою” (Там само, 778). Останнє, правда, скоріше географічний напрямок подібно до Лядських воріт у Києві, ніж свідчення про наяв-

сім'ях князів Лева Даниловича та Юрія Львовича не було жодного протистояння з католиками. Донька першого з них стала черницею в монастирі кларисок. Галицьке боярство давно вже було переплетеним з угорськими баронами. Якщо князя отруїли бояри-змовники, то вони, радше, керувалися зв'язками з Польщею або Угорщиною, а не міжконфесійним протистоянням, якого на ті часи ще не було.

Найвигіднішою смертю галицько-волинського князя була польському королеві Казимирові III. Юрій-Болеслав не залишив без уваги вишеградську спробу замінити його двоюрідним братом Владиславом і відразу ж атакував польські землі силами своїх союзників. У листі сучасника, збирача папської десятини в Угорському королівстві Петера, сина Дярфаша (Peter filius Gubrfbs), збереглася цікава інформація: “Року Божого 1340 дня 20 лютого, коли татари атакували королівство Польське, і цим король та усе королівство Угорське дуже занепокоєні, передав одразу гроші, які тільки мав, і через брата Томаса з Жатмара, пріора провінції ордену Домініканців, відправив саму суму у розмірі тисяча триста флоринів золотом”¹⁷⁴. Ілля Паршин слушно вказав на некоректні спроби віднести ці події до періоду вже після загибелі Юрія-Болеслава¹⁷⁵.

Обидва союзники Казимир III і Карл Роберт виявився найкраще підготовленими до такого розвитку подій. На першу звістку про смерть галицько-волинського князя польський король зумів зібрати військо (на подібні заходи звичайно затрачалися місяці!), зайняти Львів та вивезти з княжої скарбниці коронаційні регалії, які пізніше потрапили до коронаційного релікварію польських королів¹⁷⁶. Угорський король вже на са-ність німецької громади у Галичі. Але угорська громада у Галичі, напевно, була від початку XIII ст. і сліди її можливо відшукаються в корпусі угорських грамот XIII–XV ст.

¹⁷⁴ “Anno Domini 1340 die XX Febr[uari] cum Tartari intrassent Regnum Polonie, et ob hoc Rex et totum Regnum Ungarie turbaretur, commutavi subito pecunias, quas tunc habebam, et per fr[atrem] Thomam de Zothomar, priorem provincialem ord[ini] Predicat[orum] misi ipsas pecunias ad valorem mille et ccc flor[enos] auri”:
Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Ed. Augustin Theiner. T. I. (Romae, 1859), 636.

¹⁷⁵ Ілля Паршин. Хроніка Іоанна з Вінтертура (Іоанна Вітодуранського) як джерело до історії Галицько-Волинської Русі першої половини XIV ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 17–18. (Дрогобич, 2014), 71–78.

¹⁷⁶ Elzbieta Dąbrowska. Królów polskich relikwiarz koronacyjny Krzyża Świętego. *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi*

мому початку травня 1340 р.¹⁷⁷ (якщо не 19–20 квітня¹⁷⁸) відправив у похід до Галицької землі військо на чолі з палатином Віллермом Другетом. При цьому його, вірогідно, пропустили через карпатську лінію оборони бояри-змовники.

Загибель князя Болеслава-Юрія Тройденевича й подальша боротьба за спадщину Романовичів за участі Польщі, Угорщини, Литви та Золотої Орди (1340–1434)¹⁷⁹ залишаються дискусійними проблемами, полеміка навколо яких триває від середини ХІХ ст. Більшість російських та українських дослідників однозначно датують входження *королівства Русі*, або ж його Галицької частини до складу Польщі 1340 чи 1349 р.¹⁸⁰ Поль-

Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej. (Warszawa, 1991), 67–86.

¹⁷⁷ Джура Гарді. Кілька нових зауважень до походження угорського палатина Віллерма Другета “in Ruteniam” навесні 1340 року. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 7. (Львів, 2013), 209–216.

¹⁷⁸ Мирослав Волощук, Андрій Стасюк. Про похід палатина Віллерма in Ruteniam у квітні 1340 р. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Вип. 17. (Івано-Франківськ, 1995), 46–54.

¹⁷⁹ Jerzy Wyrozumski. Polska, Węgry i sprawa Rusi halicko-włodzimierskiej za Kazimierza Wielkiego. *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów*. (Toruń, 1997), 111–119; Леонтій Войтович. Боротьба Любарта-Дмитра Гедиміновича за відновлення Галицько-Волинської держави. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. № 22. (Луцьк, 2009), 120–127; Його ж. Польща, Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів. *Проблеми слов'янознавства*. Вип. 59. (Львів, 2010), 52–66; Його ж. Польський король Казимир III і боротьба за спадщину Романовичів. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 46. (Львів, 2011), 2–26; *Idem*. Walka o spadek po Romanowiczach a król polski Kazimierz III Wielki, 47–66; Его же. Заключительный этап борьбы за “королевство Руси”. *Вестник Удмуртского университета. Серия 5. История и филология*. Вип. 3. (Ижевск, 2012), 10–15; Його ж. Казимирівська легенда: подолання стереотипів. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 19–20. (Дрогобич, 2017), 95–117; Його ж. Галицьке лицарство другої половини ХІV століття. *Галич і Галицька земля. До 1120-річчя першої писемної згадки про Галич*. (Галич, 2018), 283–299; Його ж. Боротьба за спадщину Романовичів (1340–1434): між стереотипами та історичною правдою. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 12. (Львів, 2018), 121–142; Його ж. Боротьба за спадщину Романовичів (1340–1434 рр.): нумізматичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Спеціальний випуск: на пошану професора Романа Шуста. (Львів, 2019), 67–82.

¹⁸⁰ Денис Зубрицький. *Історія древнього Галицько-Руського князівства*. Ч. 3. (Львів, 1855); Його ж. *Хроніка міста Львова*. Переклад І. Сварника, коментар М. Капралія. (Львів, 2002), 29–38; Исидор Шараневич. *Історія Галицько-Воло-*

ська історіографія романтично-патріотичного періоду створила “Казимирівську легенду”, за якою першу з цих дат освячено як законне приєднання галицько-волинських земель¹⁸¹. Публікація документів, зокрема грамоти *старости руської землі* Дмитра Дедька, дала підстави українським дослідникам перенести саму дату до 1349 р., але, як справедливо зазначив Ярослав Ісаєвич, у цьому році тільки розпочалося тривале гостре суперництво за Галицько-Волинські землі¹⁸².

Перший етап боротьби за спадщину Романовичів. Швидкий відхід польського та угорського військ з галицьких земель зумовлений, перш за все, реакцією більшої частини галицького боярства, яке підтримало претензії князя Любарта-Дмитра Гедиміновича, що засвідчено відомим написом на дзвоні собору святого Юрія у Львові з 1341 р.¹⁸³ Зрозуміло, що якби не було династичних підстав один з молодших синів великого литовського князя аж ніяк не міг би розраховувати на підтримку *димирской Руси от найдавніших времен до року 1453*. (Львов, 1863), 148–160; Иван Линниченко. Замечания И. А. Линниченко на статью Г. Режабка “О последнем князе всей Малороссии Юрие II”. *Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси. Сборник материалов и исследований*. (Санкт-Петербург, 1907), 81–112; *Его же*. Критический обзор новейшей литературы по истории Галицкой Руси. *Журнал Министерства народного просвещения*. (1891), июнь, 460–470; Аркадий Лонгинов. Грамоты малорусского князя Юрия II и вкладная запись князя Юрия Даниловича Холмского XIV в. *Чтения в обществе истории и древностей российских при Московском университете*. (Москва, 1887), кн. 2, 25–32; Иван Филевич. *Борьба Польши и Литвы-Руси за Галицко-Владимирское наследие*. (Санкт-Петербург, 1890), 233 с.; Митрофан Довнар-Запольский. *Из истории литовско-польской борьбы за Волинь. Договоры 1366 г.* (Киев, 1896), 2–4; Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 3: До року 1340. (Львів, 1905), 126; Там само. Т. 4: XIV–XVI віки – відносини політичні. (Київ; Львів, 1907), 22–24, 39–44, 81, 89–94, 101, 241; Мирон Кордуба. Болеслав-Юрій II. Останній самостійний володар Галицько-Волинської держави з нагоди 600-ліття його смерті. *Минуле і сучасне*. Ч. 7. (Краків, 1941), 3–32.

¹⁸¹ Леонтій Войтович. Казимирівська легенда, 95–117.

¹⁸² Ярослав Ісаєвич. Загарбання земель Галицько-Волинського князівства іноземними державами. *Торжество історичної справедливості*. (Львів, 1968), 77.

¹⁸³ *Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси*. Сб. мат. и исслед. собр. О. Гонсиоровским, А. А. Куником, А. С. Лаппо-Данилевским, И. А. Линниченко, С. П. Пташицким и И. Режабком. (Санкт-Петербург, 1907), 79; Александр Мусин. Колокол святого Юра 6849 года: между Львовом, Плоцком, Петербургом и Тербовлей. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 11: Княжий Львів. (Львів, 2017), 95–120.

галицького боярства. І золотоординський хан Узбек в іншому випадку не визнав би Любарта-Дмитра сюзереном королівства Русі і не прислав би йому відразу військову допомогу. Саме тому, втікаючи зі Львова, Казимир III вивіз коронаційні регалії, тим самим позбавляючи Любарта-Дмитра Гедиміновича можливості легітимної коронації як володаря королівства Русі. Практика вивезення коронаційних регалій з подібною метою була поширена в Європі. Так, у 1273 р. чеський король Пшемисл Оттокар II захопив коронаційні регалії угорських королів, щоб не дозволити Ласло IV провести легітимний обряд коронації (частина баронів не визнала коронації 3 вересня 1272 р. у Секешфегерварі, оскільки на той час Ласло IV мав тільки 10 років)¹⁸⁴. Історики досі пишуть про пограбування Львова і князівської скарбниці польським королем. Зрозуміло, що відступаюче військо дещо з собою прихопило, але Казимира III в першу чергу цікавили тільки коронаційні регалії.

Боярин Дмитро Детько і князь Данило Острозький¹⁸⁵ в червні 1240 р. разом з ординськими військами відтіснили поляків¹⁸⁶. Вони навіть вторгнулися до польських та угорських земель “*Року втілення Божого 1341 у першу неділю великого посту...*”¹⁸⁷, дійшли до Кракова, що змусило Казимира III звернутися за допомогою до угорців і Тевтонського Ордену. Тільки ранній розлив річок навесні 1341 р. зупинив цей напад. Тут можна сперечатися з Іллею Паршиним, який, вслід за видавцями пам’ятки, відніс повідомлення швейцарського хроніста Іогана з Вінтертура про ординське вторгнення до Польщі та Угорщини до лютого 1340 р.¹⁸⁸ Напевно, варто дотримуватися букви тексту хроніста: у Петера сина Дярфаша та Іогана з Вінтертура повідомлення про різні ординські вторгнення. У лю-

¹⁸⁴ Леонтій Войтович. *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. (Львів, 2015), 215.

¹⁸⁵ Про різночитання в джерелах “Daniele Ostrogio” і “de Ostrov” див.: Леонтій Войтович. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст. (Львів, 1996), 126.

¹⁸⁶ Исидор Шараневич. *История Галицко-Володимирской Руси*. (Львов, 1863), 158–159.

¹⁸⁷ Iohannis Vitodurani. Chronica. Hrsg. Friedrich Baethgen. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*. Т. 3. (Berlin, 1924), 181.

¹⁸⁸ Ілля Паршин. Хроніка Іоанна з Вінтертура (Іоанна Вітодуранського) як джерело до історії Галицько-Волинської Русі першої половини XIV ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 17–18. (Дрогобич, 2014), 72–74.

тому 1340 р. вторглися тільки до Польщі, тоді як 1341 р. – до Польщі й Угорщини. Перше вторгнення не знайшло широкого розголосу, тоді як про друге повідомили австрійський хроніст Іоган з Віктрінга¹⁸⁹, Леобенський Анонім¹⁹⁰ та ряд інших джерел¹⁹¹. Отож, можна вважати, що звістки про друге ординське вторгнення викликали більш широкий резонанс у сусідів.

Побачивши, що частина галицького боярства готова підтримати Казимира III (без згоди частини боярства у Вишеграді не зміг би з'явитися претендент Владислав – “Лотко”), князь Любарт-Дмитро Гедимінович змушений був піти на значні поступки галицькому боярству, надавши його лідеру Дмитрові Детьку високий сан управителя (provisor чи proconsul) або старости (capitaneus) Руської землі¹⁹². Уже в березні (не пізніше 27 червня) 1341 р. “*управитель або староста землі Русі*” Дмитро Детько повідомив громаду Торуня: “ми усунули суперечку, посіяну з намови диявола, між польським королем Казимиром і нами, й натхненні животворним духом, подолавши спокусника людського роду, уклали союз згоди”¹⁹³. Напевно, Казимир III мусив погодитися на status quo.

Розуміючи, що ні Казимир III ні Людовик Анжуйський не полишать спроб оволодіти галицькою спадщиною, намагаючись схилити на свій бік галицьке боярство, Любарт-Дмитро

¹⁸⁹ Iohannis abbatis Victoriensis. Liber certarum historiarum. Ed. Fedorus Schneider. Libri IV–VI. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*. T. 2. (Hannoverae et Lipsiae, 1910), 218.

¹⁹⁰ Anonymi Leobensis Chronicon libris sex comprehensum, a Christo nato usque ad annum ejusdem MCCCXLIII. Ed. Hieronymus Pez. *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini*. T. 1. (Lipsiae, 1721), 958.

¹⁹¹ *Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Ed. Augustin Theiner. T. 1 (1216–1352). (Romae, 1859), 637–638; *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentium que finiti matum historiam illustrantia*. Ed. Augustin Theiner. (Romae, 1860), 468; *Rocznik Traski*. Ed. August Bielowski. *Monumenta Poloniae Historica*. T. 2, 860–861; *Fontes rerum Austriacarum*. Österreichische Geschichts-Quellen. Hrsg. von Johann Loserth. Bd. 8. (Wien, 1875), 564–565; *Rocznik Małopolski*. Ed. August Bielowski. *Monumenta Poloniae Histoeica*. T. 3, 199.

¹⁹² Леонтій Войтович. Часи старости Дмитра Детька і князя Любарта *Історія Львова*. Т. 1: 1256–1772. (Львів, 2006), 60–62.

¹⁹³ “discor diam a dyabolica suggestione seminatam inter d(omin)um Kasimirum regem Poloniae et nos, exinspiracione almi pneumatiss post[er]gantes temptatorem humanum s(on)cordi[a]e i(n)ivimus unionem” (Олег Купчинський. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. (Львів, 2004), 194–200.

Гедимінович мусив шукати підтримки не тільки у Золотій Орді. Він міг розраховувати тільки на підтримку дружин молодших литовських князів, оскільки головні литовські сили були зв'язані в боротьбі з Тевтонським Орденом. Смерть великого князя у 1341 р. Гедиміна також викликала першу династичну кризу¹⁹⁴. Одними з перших князів, які виступили на допомогу Любарту, були Юрій Наримунтович і брати Корятовичі. Природньо, що Дмитро-Любарт мусив надати їм уділи на своїй території як новим васалам, на яких можна було спертися¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Эдвардас Гудавичюс. *История Литвы. Т. 1. С древнейших времен до 1569 года.* (Москва, 2005), 116–126.

¹⁹⁵ Князь Юрій Наримунтович спочатку отримав уділ з центром у Крем'янці (бл.1350 – до 1352), а потім Белз (1352–1377, 1383–1387), його брат Семен – Белз (1350–1352). У волинській частині володінь Любарта-Дмитра отримали свої лени Корятовичі: Олександр Корятович – Теревоблю (бл.1341 – бл.1380), його брат Дмитро – Боброк (після 1352–1366?). Згодом уділи отримали і старші брати Любарта – Кейстут та Євнут Гедиміновичі, відповідно, Берестейське та Дорогичинське князівства, що давало їм право на участь у цій війні. (Леонтій Войтович. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст. (Львів, 1996), 107–110; Його ж. Етапи політичної історії Волині XIV–XV ст. Державність. Васалітет. Інкорпорація. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Вип. 5: ПРОСФОННМА Історичні та філологічні розвідки, присвячені 60-річчю академіка Ярослава Ісаєвича. (Львів, 1998), 158–161). Те, що молодший з Корятовичів Дмитро Михайлович у Москві прийняв прізвисько Боброк-Волинський, дало підстави дослідникам говорити про його володіння в районі Бібрки на Львівщині. Правда, Бібрка вперше згадується в документах під 1436 р. як володіння Внучека з Кутна (*Akta grodzkie i ziemskie.* Т. 14. (Lwów, 1889), 91, 106, 112), але ріка Бобрка (Боброк) відома під цією назвою з 1211 р. (Ипатьевская летопись, 730). Район р. Бобрка знаходився у в числі володінь, залежних від Любарта, васалом якого був Дмитро Михайлович. Можливо, що на цих землях було зложено замок Боброк, який дав початок пізнішому місту Бібрка. У 1366 р. ці землі перейшли у залежність від польського короля. Напевно тому Дмитро Корятович став шукати щастя в Сіверській землі, потім перейшов на службу до суздальсько-нижегородського князя Дмитра Костянтиновича, а з 1371 р. став зятем і головним воеводою московського князя, а відтак і одним з головних героїв Куликовської битви 1380 р. Саме він утримав гарячого серпуховського князя Володимира Андрійовича, який був першим воеводою Засадного полку, від передчасного удару і ввів полк в дію після того як Мамай кинув у битву свій останній резерв (Анатолій Кирпичников. *Куликовская битва.* (Ленинград, 1980), 99). Від цього князя походила відома московська родина Волинських (*Родословная книга князей и дворян российских и выезжих.* Ч. 2. (Москва, 1787), 85; Дмитрий Корсаков. А. П. Волинский и его “конфиденты”.

Вже у 1344 р. угорський король Людовик Анжуйський послав грамоту до Дмитра Детька як до “вірного свого мужа, комеса Детька, старости Руської землі”¹⁹⁶. Польський король діяв ще активніше, використовуючи ту обставину, що наступник Узбека хан Джанібек (1342–1357) повністю зосередився на завоюванні Азербайджану. Ще близько 1343 р. з допомогою місцевих бояр король оволодів Сяноцькою землею. За Супральським, Слуцьким та іншими літописами польський король Казимір III прислав подільському князеві Костянтинові Корятовичу глейтові листи, запрошуючи на переговори щодо шлюбу з однією із своїх дочок. Князь Костянтин відмовився від цього союзу, не бажаючи переходити з православної у католицьку релігію¹⁹⁷. Ще Освальд Бальзер звернув увагу,

Корсаков Д.А. Из жизни русских деятелей XVIII в. (Казань, 1891), 283–330; Геннадий Власьев. *Род Волынских*. (Москва, 1911), 12–24; Валентин Янин. К вопросу о происхождении Михаила Клонского. *Археологический ежегодник за 1978 г.* (Москва, 1979), 52).

¹⁹⁶ “...fidei suo viro Magnifico Comiti Dechk Capitaneo Ruthenorom...” (*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Ed. Gyorgy Fejer. T. 9. Vol. 1. (Budae, 1833), 209). Мабуть, мав рацію Михайло Грушевський, вважаючи, що угорський король лише нагадав про свій “сюзеренітет” над королівством Русі, який впливав з його титулу “короля Галиції і Лодомерії” (Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 4, 29). Однак те, що король не жив у листі цього титулу, обмежившись титулом Dei gratia Rex Hungariae, певною мірою вказує на невизначеність стосунків між сторонами, про що свідчить і сам тон та характер листа, навіть не беручи до уваги титул “ваша високість” у зверненні до Дмитра Детька: “Vestrae Magnificentiae” (Ibidem, 210), у якому угорський король просить внормувати митні проблеми в торгівлі з містом Кошице. Мав рацію Олег Мазур, що королівська канцелярія не уникла проблем при укладанні цього документу (Олег Мазур. “Demetrius Detko, provisor seu capitaneus terrae Russiae” (інститут “старійшини” у політичному житті Галицької землі другої чверті XIV ст.). *Семінарії “Княжі часи”*. (Львів, 2002), 19–20). Зарахування Дмитра Детька до угорських васалів (Władysław Abraham. Powstanie organizacji, 218; Henryk Paszkiewicz. Polityka ruska, 78–81; Феликс Шабульдо. Земли, 40; Jerzy Wyrozumski. *Kazimierz Wielki*, 92–96; Jan Dąbrowski. *Kazimierz Wielki*, 32) безпідставне. Навіть, якщо походження цього лідера галицького боярства і могло бути пов’язаним з Угорським королівством, цього замало, аби вважати його васалом Людовика Анжуйського (Мирослав Волошук. Проблема васальної залежності Дмитра Детька від угорського короля Людовика I. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 6. (Львів, 2012), 269–279).

¹⁹⁷ *Полное собрание русских летописей*. Т. 35. (Москва, 1980), 66, 74, 138, 160, 186, 207, 228.

що мова могла йти тільки про Кунегунду, видану у 1345 р. за бранденбурзького курфюрста Людовіка, бо старша дочка короля Єлизавета вийшла за поморського князя Богуслава V ще у 1343 р.¹⁹⁸ Тому можна погодитися з Феліксом Шабульдо, що ці переговори могли відбуватися тільки у 1344 р.¹⁹⁹ Звертає на себе увагу той факт, що король запропонував подільському князеві²⁰⁰ глейтовий лист (лист безпеки), тобто переговори відбувалися під час війни. Не маючи змоги самотужки витіснити Любарта-Дмитра з Галицької частини королівства Русі, Казимир III явно переманював його васалів. Далі він шукав допомоги в угорців. У 1344–1345 рр. навіть дійшло до облоги Вільна польсько-угорськими військами. У відповідь ординці вторгалися в угорські землі.

Від 1346 р. Казимир III почав титулуватися господарем і дідичем Русі²⁰¹. На перших порах він намагався декларувати унійне об'єднання королівства Русі з Польщею²⁰²: для XIV ст. це була звична практика європейської династичної політики.

Другий етап боротьби за спадщину Романовичів. Наступ короля Казимира III в серпні-листопаді 1349 р. закінчився захопленням більшої частини Галицької землі і частини Волині. Щоб не втратити свого князівства князь Олександр Корятович, який тримає Теревовельську волость²⁰³, очевидно, присяг-

¹⁹⁸ Oswald Balzer. *Genealogia Piastów*. (Kraków, 1895), 394, 396.

¹⁹⁹ Фелікс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского*. (Київ, 1987), 45.

²⁰⁰ Зрозуміло, що у 1344 р. Костянтин Корятович ще не був подільським князем, скоріше він тримав тільки північну (волинську) частину Поділля з центром, напевно, у Хмільнику.

²⁰¹ У грамоті 1361 р., якою підтверджено маєтки галицького боярина Ходка з Библа, надані його предкам від князя Лева Даниловича, цей титул поданий так: “*милістю Божою король Краківської землі, Судомирської землі, Серадської землі, Польської землі, Куявської землі, Добрянської землі, Руської землі, господар і вічний дідич землям тим володар, король велебний*” (*Акты истории Южной и Западной Руси*. (Санкт-Петербург, 1863), 1–2).

²⁰² Ярослав Исаевич. “Королевство Галиции и Володимирии” и “Королевство Руси”. *Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования. 1985 г.* (Москва, 1986), 63; Józef Sieradzki. “Regnum Russiae”. *Polityka raska Kazimierza Wielkiego: Krytyka dotychczasowych poglądów i zarys nowej konstrukcji. Kwartalnik Historyczny*. (Warszawa, 1958), nr 2, 498.

²⁰³ Józef Puzyra. Koriat i Koriatowicze oraz sprawa podolska. *Ateneum Wileńskie*. R. 4. (Wilno, 1936), 12–19; Idem. Pierwsze wystąpienia Koriatowiczów na Rusi Południowej. *Ibidem*. R. 12. (Wilno, 1938), zes. 2, 3–67.

нув польському королеві²⁰⁴. І все ж, процес оволодіння землями королівства Русі затягнувся, а війна проти Любарта-Дмитра не принесла швидкого успіху. Казимир III, не маючи сил самотужки опанувати *королівство Русі*, 1350 р. визнав право угорського короля на спадщину Романовичів, за що отримав *королівство Русі* в дожиттєве володіння і угорську допомогу в його опануванні²⁰⁵. Відповідна угода, яка зафіксувала право короля Людовика Анжуйського на польську спадщину у випадку відсутності нащадків *по мечу* у Казимира III, а також повернення *королівства Русі* угорській стороні за умови появи таких нащадків, зафіксована на з'їзді у Сулейові в другій половині травня 1350 р.²⁰⁶

Відразу ж польський король поспішив заручитися підтримкою римської курії. Папа Климент IV буллою від 14 березня 1351 р. повідомив архієпископа гнєзненського і весь клір Польщі про опанування королем Казимиром землі *невірних русинів* і можливість створення там семи єпископств, об'єднання русинів з литовцями та часте вторгнення в ці землі татар, для захисту від яких було покладено збирати десятину з усіх церковних маєтностей протягом чотирьох років, яка мала бути поділеною між королем та папою²⁰⁷. Схоже, що і теребовельський князь Олександр Корятович перейшов у католицьку віру

²⁰⁴ Саме тому в грамоті Спиткові з Мельштина від 12 червня 1395 р. на володіння Поділлям зазначено, що округи Теребовля і Стінка залишаються з правами, які вони мали при Казимірі III та Владиславі Опольському (Фелікс Шабульдо. *Земли Юго-Западной Русу*, 51–52).

²⁰⁵ Antal Pór, Gyula Schönher. *Az Anjou-ház és örökösei (1301–1439). A magyar nemzet története*. Red. Sándor Szilágyi. T. 3. (Budapest, 1895), 291; Oskar Halecki. *O genezie i znaczeniu rządów andegaweńskich w Polsce. Kwartalnik Historyczny*. T. 35. (Warszawa, 1921), 31–66; Jan Dąbrowski. *Ostatnie lata*, 190; Idem. *Polityka andegaweńska Kazimierza Wielkiego. Ibidem*. T. 36. (Warszawa, 1922), 11–40; Bálint Hóman. *A lengyel-magyar barátság, történeti alapjai. Hóman B. Magyar középkor*. (Budapest, 1938), 511–518; Jerzy Wyrozumski. *Kazimierz Wielki*, 79–80; Stanisław Szczur. *W sprawie sukcesji andegaweńskiej w Polsce. Roczniki Historyczne*. R. 75. (Poznań, 2009), 61–104; Leontiy Wojtowycz. *Walka o spadek*, 61–62.

²⁰⁶ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*. Wyd. Franciszek Piekosiński. T. 1. (Kraków, 1876), nr 230; *Nowy kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. T. 3. (Poznań, 1879), nr 1299; *Kodeks dyplomatyczny Mazowsza*. T. 2. Wyd. Irena Sulowska-Kuraś, Stanisław Kuraś przy współudziale Kazimierza Pakulskiego i Huberta Wajsa. (Wrocław, 1989), nr 302; Stanisław Szczur. *W sprawie sukcesji*, 91–92.

²⁰⁷ *Bullarium Poloniae*. Ed. et cur. Irena Sulowska-Kuras et Stanisław Kuras. T. 2. Romae, 1985. Nr 518.

Замок Любарта-Дмитра у Луцьку

і прийняв католицький клір²⁰⁸. У бойових діях в 1351-52 рр. ні Костянтин ні Олександр Корятовичі участі не брали. Активну участь у війні взяв тільки Юрій Корятович, який і підписався під угодою 1352 р., отримавши після загибелі князя Семена Наримунтовича Белзьке князівство²⁰⁹.

У 1352 р. у війну вступили угорські війська. Король Людовик був навіть поранений при облозі Белза й, зазнавши значних втрат, мусив відступити. На допомогу Любарту прийшли тільки золотоординські війська, які зупинили просування поляків на Поділлі²¹⁰. У червні—вересні 1352 р. бойові дії завершилися компромісним миром між королем Казимиром III та його союзниками мазовецькими князями з однієї сторони і Любартом Гедиміновичем з братами князями Кейстутом і Явнутом Гедиміновичами та племінниками Юрієм Наримунтиовичем і

²⁰⁸ Ці “заслуги” князя Олександра Корятовича були відзначені у 1366 р., а також пізніше спеціальною буллою папи Григорія XI від 30 січня 1378 р., якою папа запевняє кожному захисникові єдності з римською церквою і зокрема володарю Кам’яця на Русі князеві Олександру повноваження надавати місцевому населенню певні духовні відпущення (*Bullarium Poloniae*. Т. 2, nr. 4439).

²⁰⁹ Брак джерел не дозволяє надійно реконструювати ці події. Цілком можливо, що Костянтин Корятович, зберігаючи вірність Любарту-Дмитру, пропустив через свої землі ординців, які напали на Теревовельське князівство Олександра Корятовича, бо Ян Длугош під 1252 р. згадує про вторгнення ординців на “підпорядковане Польському королівству Поділля” (Jan Długosz. *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Т. 5, ks. 9. (Warszawa, 1975), 419).

²¹⁰ Jan Długosz. *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Т. 5, ks. 9. (Warszawa, 1975), 419.

Юрієм Корятовичем, які прийшли йому на допомогу, з другої сторони. За цим миром до короля відходила Львівська земля, а за Любартом залишалися Володимирське, Луцьке, Белзьке, Холмське і Берестейське князівства. Кременецьке князівство залишалося за Юрієм Наримунтовичем без права укріплення міста до часу остаточного миру, коли ці землі мали відійти до польського короля. Суперечку між угорським королем і Любартом-Дмитром Гедиміновичем²¹¹ мав вирішити суд (з'їзд угорських баронів з литовськими князями) під Холмом²¹².

“Руські монети” – як відгомін боротьби за спадщину Романовичів. Як відзначив львівський історик-нумізмат Роман Шуст, у XIV ст., незважаючи на масове поширення срібних празьких грошей, відбувається відродження карбування срібної монети в Центрально-Східній Європі, причому не тільки як представницької демонстрації, а й платіжного засобу, тобто в достатньо повноцінній емісії²¹³. Від часу виникнення окремого Подільського князівства його правителі – князі Корятовичі почали карбувати власну монету²¹⁴. У цей період окремі монети намагаються карбувати навіть дрібні удільні князі північно-східних земель колишньої Київської держави, зокрема можайські, серпуховські, дмитровські, стретенські і борисоглібські ростовські²¹⁵. Наявність монет, отже, свідчить про реальну владу того чи іншого династа на всій або частині території князівства або королівства. Численні монетні знахідки останніх років дали підстави стверджувати наявність монетного карбування у володарів королівства Русі²¹⁶, можливо, навіть ще від

²¹¹ Очевидно стосовно спадщини Романовичів.

²¹² *Грамоты XIV ст.* Упорядкування, вступна стаття, коментарі і словники-показчики Марії Пещак. (Київ, 1974), 29–32.

²¹³ Роман Шуст. *Нумізмати́ка: Історія грошового обігу та монетної справи в Україні.* (Київ, 2007), 78–81.

²¹⁴ Ростислав Саввов. Карбування власної монети в Подільському князівстві (XIV ст.). *Львівські нумізматычні записки.* Ч. 6–7. (Львів, 2009–2010), 32–34.

²¹⁵ Герман Федоров-Давыдов. *Монеты Московской Руси.* (Москва, 1981), 69–97.

²¹⁶ Ярослав Книш. Монети Галицько-Волинської держави *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Вип. 23: До 22 річниці здобуття незалежності України. (Львів, 2013), 101–113; *Його ж.* Мідні денарії Юрія Болеслава Тройденевича (Доповідь, виголошена 1.03.2018 на науковому семінарі Історичної комісії НТШ “Галицько-Волинська держава у світлі сучасних досліджень”) *Збруч.* Інтернетний ресурс: <https://zbruc.eu/node/78465> [консультація від 30.10.2018].

*Монети Любарта-Дмитра
Гедиміновича*

часів князя Лева Даниловича²¹⁷. Князь Юрій-Болеслав Тройденевич, успадкувавши престіл, карбував не тільки срібні денарії, а й мідні монети для широкого вжитку²¹⁸. Зрозуміло, що відразу ж після компромісу з галицьким боярством і початком боротьби за спадщину Романовичів почав карбувати власні монети з гербами Галицької (лев) та Волинської (рівнораменний хрест) земель і князь Любарт-Дмитро Гедимінович²¹⁹. І тут зрозумілим було використання обох гербів. Любарт-Дмитро герб Галицької землі використав і на одній зі своїх печаток²²⁰. Було б нелогічним, якби він не користувався гербом Волинської землі, якою володів до

самої смерті. Тому заперечення Я. Книша не можна прийняти: печаткою з литовським гербом “Погоня” Любарт-Дмитро міг

²¹⁷ Гіпотеза Ярослава Книша щодо брактратів князя Лева Юрійовича (*Книш Я. Монети Галицько-Волинської держави, 104–113*) опирається на тотожність геральдичного знаку на монеті і латиномовній печатці з написом “*Sigillum Leonis*”, яку дослідник атрибує як печатку цього князя (Його ж. *Sigillum Leonis. Княжа доба: історія і культура*. Вип. 3. (Львів, 2010), 254–267). Але ця інтерпретація дискусійна – молодший з синів короля Юрія Львовича – князь Лев Юрійович займав тільки луцький престол (Леонтій Войтович. *Князь Лев Юрійович: Спроба портрета Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 10. (Дрогобич, 2006), 127–131). Печатка, як і монета, радше, належали його дідові Леву Даниловичу, сюзеренові королівства Русі.

²¹⁸ Ярослав Книш. Мідні денарії.

²¹⁹ Юрій Борейша. Аб аtryбуцті, символіці і датаванні манет ВКЛ з ільвом і кыжам. *Банкаускі веснік*. (2007), чэрвень, 59–61; Володимир Савицький, Володимир Чопюк. Монети Дмитрія-Любарта. *Старий Луцьк*. Вип. 5. (Луцьк, 2009), 152–159; Їх же. Монети Любарта Гедиміновича. *Львівські нумізматичні записки*. Ч. 6–7. (Львів, 2009–2010), 27–31.

²²⁰ Marian Gumowski. Pieczęcie Książąt Litewskich. *Ateneum Wileńskie*. R. 7, zesz. 3–4. (Wilno, 1930), tabl. 8, nr 51, 705; Олег Однороженко. Руські королівські господарські та князівські печатки XIII–XVI ст. *Monumenta Rutheniae Heraldica*. Vol. 2. (Харків, 2009), 51–52, 195.

користуватися у раніший період, коли володів уділом на території Східної Волині з центром у Любартові (Любарі), “Лев” і “Погоня” могли б бути на гербі чи монеті Любарта-Дмитра лише в разі, коли б останній залишався васалом великого князя литовського²²¹, а він прийняв титул *великого князя*, який у XIV ст. означав суверенного володаря²²². З тієї ж причини не можна прийняти і заперечення Юрія Борейші щодо неможливості карбування монет Любартом-Дмитром раніше, ніж це почали робити великі князі литовські чи Корятовичі на Поділлі, бо, претендуючи на все *королівство Русі*, Любарт-Дмитро йшов за традиціями своїх попередників на цьому престолі²²³.

Також зрозуміло, що відразу ж після компромісу з Людовиком Анжуйським у 1350 р. король Казимир III зайнявся налагодженням карбування власних “руських грошей”, перша згадка про побутування яких відноситься до 1356 р.²²⁴ При цьому слушним видається здогад Я. Книша, що в іконографії монети польський король йшов за традицією попередніх галицько-волинських правителів, зокрема короля Юрія Львовича²²⁵. Власне, тоді ще не стояло питання анексії *королівства Русі*, а тільки успадкування його престолу.

Третій етап боротьби за спадщину Романовичів. Зрозуміло, що компроміс у 1352 р. був тимчасовим. Вже у 1353 р. Любарт-Дмитро Гедимінович здійснив кілька успішних походів проти поляків. Зокрема, у травні він був під Львовом, але не зміг втримати столицю краю і лише зруйнував міські укріплення, напевно, щоб полегшити здобуття міста у майбутньому²²⁶. Перманентна війна не припинялася. Казимир III розширював своє володіння галицькою частиною, Любарт-Дмитро послі-

²²¹ Ярослав Книш. Монети Галицько-Волинської держави, 103.

²²² Великим князем Любарт-Дмитро титулувався в угоді з Казимиром III (початок жовтня 1366 р.), у листі до львівської міської громади від 18 листопада 1379 р. та інших документах (Петро Троневиц. *Великий князь Дмитрій-Любарт і його сучасники*. (Луцьк, 2011), 170–171).

²²³ Юрій Борейша. Волынские монеты Фёдора Любартовича в свете кладовых данных и реконструкции символики Галицко-Волынского государства. (Минск, 2015), 12–14. Білоруський дослідник просто відмахнувся від аргументів Я. Книша, належно не обґрунтувавши свої заперечення.

²²⁴ Андрій Крижанівський. *Львівський монетний двір у XIV–XV століттях*. (Львів, 2007), 45–69.

²²⁵ Ярослав Книш. Монети Галицько-Волинської держави, 111–112.

²²⁶ Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. Перехідний час: 1349–1387. *Історія Львова*. Т. 1. (Львів, 2006), 65.

довно борюся за відновлення усїєї Галицько-Волинської держави.

При цьому польський король виявляв явну тенденцію до будівництва централізованої монархії і ліквідації давніх прав населення різних регіонів²²⁷, призначаючи на високі адміністративні посади у тій частині *королівства Русі*, яку вдалося опанувати, переважно польських лицарів та заохочуючи їх до колонізації цих земель. Значна частина руської шляхти відходила з військом Любарта-Дмитра на Волинь. Частина навіть продавала свої маєтності прибулим лицарям і перебиралася до земель, підконтрольних волинському князеві²²⁸.

Намагаючись здобути підтримку поліетнічного львівського патриціату, Казимир III 17 червня 1356 р. надав Львову магдебурзьке право та 70 франконських ланів землі²²⁹, або, скоріше підтвердив право у новій редакції, надане ще Левом Даниловичем²³⁰. Свідком у грамоті 1356 р. про надання магдебурзького права Львову Казимиром III виступив *nobilibus terre Russie videlicet Wolczkone de Drohovicze*²³¹. Місто Дроговиж, потужне городище якого знаходиться на високому пагорбі, званому

²²⁷ Sławomir Gawlas. Polska Kazimierza Wielkiego a inne monarchie Europy Śródkowej – możliwości i granice modernizacji władzy. *Modernizacja struktur władzy w warunkach opóźnienia. Europa Śródkowa i Wschodnia na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*. Red. Marian Dygo, Sławomir Gawlas, Hieronim Grała. (Warszawa, 1999), 5–34.

²²⁸ Через брак актового матеріалу прослідкувати цей процес повною мірою неможливо, але така тенденція спостерігається серед документів, які збереглися. Так Петро Радційовський 1359 р. купив *дідицтво* Ганни Радивонкової (*Грамоти XIV ст.*, 16–17). Той же П. Радційовський 1366 р. купив *дідицтво* “Пнеколт” (Пнікут) від братів Шульжичів (Там само, 39–41). 1 січня 1368 р. Ганько Сварц відкупив дідицтво на Щирці від Олешка Мелешковича (Там само, 41–42). У 1371 р. Вятслав Дмитровський викупив дворище братів Василя і Генки Скибичів (Там само, 42–47).

²²⁹ *Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.)*. Упорядкував Мирон Капраль. (Львів, 1998), 27–31.

²³⁰ Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 5. (Львів, 1905), 222–227; Олег Купчинський. Із спостережень над розвитком документа та діяльністю князівської канцелярії Галицько-Волинських земель XIII – першої половини XIV століть. *Записки НТШ*. Т. 241. (Львів, 1996), 60; Мирон Капраль. Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. (історико-джерелознавчий огляд). *Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.)*. (Львів, 1998), 15–16.

²³¹ “вельможа землі Руської сам Волчок з Дроговижа” (Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.), 28).

Стружною горою, що панує над Миколаєвом з західної сторони, за теперішньою телевізійною вишкою, на той час стало центром лівобережної придністровської волості на південь від Львова, звідки зверхність польського короля поширюватися на правий берег Дністра. Син боярина Волчка Василь Волчкович, чия активна діяльність відбита у документах 1376–1392 рр., перейшов у католицьку віру, одружився 29 квітня 1385 р. з Барбарою Брун, дочкою сілезького лицаря Петра Бруна (+ між 29.04.1385–20.02.1386), одного з чільних польських адміністраторів у королівстві Русі. Василь Волчкович на прізвисько Борода володів Журавном і Ходорівставом (нині Ходорів), куди перебрався після зруйнування Дроговижа Любартом-Дмитром Гедиміновичем у 1370–1371 або ж 1376–1377 рр.²³² Від його сина Дмитра “пана і законного дідача з Ходорівставу”, який у 1394 р. подарував с. Ганачев львівським францісканцям²³³, а у 1436 р. вже як львівський ловчий і власник Берездівців²³⁴ та Підвербців (на правобережжі Дністра поблизу Городенки), добився магдебурзького права для Ходорова, походить відома польська магнатська родина Ходоровських²³⁵.

Першими зверхність польського короля признали сяноцькі бояри протягом 1345–1350 рр. У Сяноцькій і Холмській землях ще з другої половини XIII ст. стали з’являтися родини карпатських нобілів, частина яких була волоського (румунського) походження. Серед них був холмський суддя Іван (Івоня)²³⁶,

²³² Kasper Niesiecki. *Herbarz Polski*. Т. 3. (Lipsk, 1839), 64–66; Adam Boniecki. *Herbarz polski: wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*. Cz. 1. Т. 3. (Warszawa, 1900), 31–33; Jerzy Sperka. *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1379–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*. (Katowice, 2006), 314–315, 343–344; Idem. *Początki osadnictwa gycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej. Княжа Доба: історія і культура*. Вип. 3. (Львів, 2010), 299–300.

²³³ Władysław Abraham. *Jakób Strepa arcybiskup halicki. 1391–1409*. (Kraków, 1908), 96–97.

²³⁴ У цьому містечку також вже у 1410 р. з’являється католицька парафія (Stanisław Horyń. *Historia i losy miasteczka Brzozdowce*. (Kraków, 2015), 158).

²³⁵ Kasper Niesiecki. *Herbarz Polski*. Т. 3. (Lipsk, 1839), 64–66; Karol Maleczyński. *Urzednicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1353–1783*. (Lwów, 1938), 8; Franciszek Sikora. *Krąg rodzinny i dworski Dymitra Goraja i jego rola na Rusi. Genealogia. Kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*. (Тогуń, 1989), 84–90.

²³⁶ Ім’я Івоня і герб Корчак дозволяють припускати карпатсько-волоське походження цієї родини. Зважаючи на володіння нащадків Івоні, Антон Петрушевич взагалі вважав, що Жидачів відродили волоські колоністи (Antoni Petrusze-

який теж разом з синами перейшов на польську сторону. У 1353 р. вже після укладення перемир'я його сини Ходко, Осташко і Петро за свої заслуги на війні на Русі (тобто на польському боці проти Любарта-Дмитра) отримали значні земельні надання від Казимира III, в їх числі Клеце, Чермно (давній Червень), Янушковіце, Блажкову, Гололів, Глинськ²³⁷.

Продовжуючи далі просування своїх сил на території королівства Русі і витісняючи посадників та гарнізони Любарта-Дмитра, Казимир III утворив воєводство на правому березі верхньої течії Дністра з центром у Жидачеві, поставивши воєводою сина Івана Вовчка – Петра. У 1360 р. Петро Ruthenos, воєвода zudaczowiensis отримав від Казимира III привілей на магдебурзьке право для своїх містечок Чермно і Клеце²³⁸, тобто король нагороджував і заохочував свого урядника до активних дій. Петро Рутенос з Клеця (бл. 1320 – після 26.07.1377) за свої заслуги згодом отримав замок Горай²³⁹. Його син Дмитро з Гораю (бл. 1340–1400) зробив велику кар'єру при польському дворі, займаючи уряди коронного підскарбія (1364–1370) і королівського маршалка (1377–1391)²⁴⁰.

Подільський фактор. У 1362 р., скориставшись загостренням в боротьбі за владу у Золотій Орді, великий князь Литви Ольгерд Гедимінович виступив проти ординців і у битві на Синіх Водах (р. Синюха, притока Південного Бугу) розгромив війська правителів Подільського та Кримського улусів Хаджибея і Кутлу-Буки та князя Малого Поділля Дмитрія²⁴¹. До

wicz. Materiały historyczne. *Przegląd archeologiczne*. (Lwów, 1822), 82).

²³⁷ Dariusz Kupisz. *Zbigniew Gorajski (1596–1655). Studium z dziejów szlachty protestanckiej w Małopolsce w pierwszej połowie XVII wieku*. (Warszawa, 2000), 11–12.

²³⁸ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*. Т. 1. (Kraków, 1876), nr 299.

²³⁹ Володимир Пшик. Петро – перший жидачівський воєвода і його найближча родина. *Галицька брама*. № 3–4 (51–52). (Львів, 1999), 6–7.

²⁴⁰ Dymitr z Goraja. *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 6. (Kraków, 1948), 61–62; Kazymierz Mysliński. *Dzieje kariery politycznej w średniowiecznej Polsce. Dymitr z Goraja 1340–1400*. (Lublin, 1981); Franciszek Sikora. Dymitr z Goraja na Szczębreszynie w służbie Władysława Jagiełły w latach 1386–1400. *Studia Historyczne*. Т. 26, nr 1. (Warszawa, 1986), 14–19; Idem. Krąg rodzinny i dworski Dymitra z Garaja i jego rola na Rusi *Genealogia. Kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*. (Toruń, 1989), 55–89.

²⁴¹ Stefan Kuczyński. *Sine wody*. (Warszawa, 1935); Idem. Sine wody. Rzecz o wyprawie Olgerdowej 1362 r. *Kuczyński S. M. Studia z dziejów Europy Wschodniej X–XVIII w.* (Wrocław–Warszawa, 1962), 135–180; Фелікс Шабульдо. Битва біля

литовського війська долучилися дружини трьох старших Корятювичів: Костянтина, Юрія і Олександра. В результаті Мале Поділля перейшло до Костянтина Корятювича і разом з Брацлавщиною утворило потужне Подільське князівство²⁴². Політика Корятювичів, які намагалися зберегти це князівство, балансує між слабнучою Золотою Ордою, Угорщиною та Польщею і утримуючи певну дистанцію від Великого князівства Литовського і Любарта-Дмитра Гедиміновича, як сюзерена частини королівства Русі, які вважали територію князівства власним леном, згодом загострила стосунки між Угорщиною та Польщею.

Напевно, спочатку Костянтин Корятювич став безпосереднім васалом великого князя литовського Ольгерда Гедиміновича. Він нічим не допоміг Любартові-Дмитру у новій війні з польським королем, а Олександр Корятювич, який залишив-

---

Синіх вод 1362 р.: маловідомі та неznані аспекти. *Український історичний журнал*. (Київ, 1996), № 2, 3–15; Його ж. *Синьоводська проблема: можливий спосіб її розв'язання*. (Київ, 1998); Його ж. *Синьоводська битва 1362 р. у сучасній науковій інтерпретації. Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях*. (Київ, 2005), 9–27; *Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях*. Відпов. ред. Ф. М. Шабульдо. (Київ, 2005), 172 с.; Олександр Моця. *Синьоводська битва та її наслідки в контексті історії Середньовічної Європи. Український історичний журнал*. № 2 (503). (Київ, 2012), 4–10; Наукові записки. Серія: історичні науки. Вип. 20. *Синьоводська битва 1362 року в контексті історії Східної Європи*. (Кіровоград, 2014), 252 с.

Дмитрій, якого Ф. Шабульдо вважав християнином Чингізидом і ханом Ямболукської орди (Феликс Шабульдо. *Земли Юго-Западної Русі, 71–72*), скоріше був князем Малого Поділля і данником Хаджібея, як нащадок одного з болоховських князів (Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі: портрети еліти, 504–505*). Християн серед Чингізидів після запровадження ісламу Узбеком, який ліквідував поліконфесійність у Золотій Орді, вже не було. Після битви на Синіх водах Дмитрій зберіг якісь володіння на Бирладському плато чи Верхньому Пруті, судячи з диплому угорського короля Людовика Анжуйського з 1368 р., де згадується “татарський князь Деметрій” і його взаємини з брашівськими купцями (Documente privitoare la istoria Romanilor. Culese de Eudoxiu Hurmuzaki. Vol. 1. (București, 1882), 144).

²⁴² Федір Дмитрович, син князя Дмитра, згаданий у вірменській грамоті, помилково датованій 1062 р., схоже, пробував утриматися на Поділлі, але не зміг (Ярослав Дашкевич. *Грамота Федора Дмитровича 1062 р. (нарис з української дипломатики)*. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. (Київ, 1962), № 4, 9–18; Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі: портрети еліти, 505*).

ся польським васалом, воював на стороні Казимира III та поставив свій підпис під миром 1366 р. Цей мир, укладений на початку жовтня 1366 р. між Любартом-Дмитром і Казимиром III, зафіксував новий волинсько-галицький кордон. Одним із свідків з боку Любарта виступав князь Данило Острозький²⁴³. Володимирське князівство з рук Казимира III отримав Олександр Корятович, який володів ним до смерті Казимира III у 1370 р.²⁴⁴

Прихід Володислава Опольського. Людовик Анжуйський, який успадкував королівства Польщі і Русі після смерті Казимира III, передав *королівство Русі* своєму соратникові і вірному васалу князю Володиславу Опольському, який був палатином Угорщини з 1367 р.²⁴⁵ Він був пов'язаний з попередньою династією (був внуком Гремислави Всеволодівни, доньки белзького князя Всеволода Олександровича, племінника короля Данила²⁴⁶), відразу ж став титулуватися “Руской землѣ господар и дѣдич приржоний тѣм землямъ усѣмъ”²⁴⁷ і, фактично, будував власне спадкове князівство²⁴⁸. Те, що королівство Русі

²⁴³ *Грамоти XIV ст.*, 38–39.

²⁴⁴ До своєї смерті (1380) Олександр Корятович не полишав надій повернути собі Володимирське князівство, яке Любарт-Гедимін відвоював на початку 1370-х. Вже будучи подільським князем, до привілею краківським купцям з 1375 р. він привісив свою печатку з титулом володимирського князя (Никандр Молчановський. *Очерк известий о Подольской земле до 1434 года*. (Київ, 1885), 214–215).

²⁴⁵ Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. *Перехідний час, 63–71*; Jerzy Sperka. *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 6 lub 18 maja 1401)*. (Kraków, 2013), 508 s.; Леонтій Войтович. Портрет князя Володислава Опольського на повний зріст. Sperka J. *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 6 lub 18 maja 1401)*. – Kraków, 2013. – 508 s. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 7. (Львів, 2013), 314–319.

²⁴⁶ Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. (Біла Церква, 2006), 511; Леонтій Войтович, Олександр Целуйко. *Правлячі династії Європи*. (Біла Церква, 2008), 334–338.

²⁴⁷ М. Сергієнко [Михайло Грушевський]. *Громадський рух на Україні-Русі в XIII віці. Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Т. 1. (Львів, 1892), 4–5.

²⁴⁸ Stanisław Sroka. *Itinerarium księcia Władysława Opolczyka z lat 1372–1378*. *Rocznik Przemyski*. Т. 28. (Przemyśl, 1993), 147–154; Idem. *Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku*. (Kraków, 1996), 109 s.; Jerzy Sperka. *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach*

було відразу ж передано найвищому сановнику, князю, зв'язаному з попередньою династією, також свідчить, що Людовик Анжуйський розглядав королівство Русі як окрему політичну одиницю, а не частину Польського королівства. Шукаючи опори, Володислав Опольський почав надавати лени сілезьким лицарям, переважно вихідцям з Опольського та сусідніх князівств²⁴⁹. Серед інших з ним прибули знамениті пізніші родини Гербуртів²⁵⁰ та Тарлів²⁵¹ і ще кілька десятків, переважно, сілезьких родин²⁵². При цьому князь намагався завоювати прихильність і місцевої української (руської) шляхти. Саме на неї була розрахована грамота, надана 1377 р. староукраїнською мовою, у якій його ім'я подано саме як *Володислав* з титулом *1370–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*. (Katowice, 2006), 477 s.; Idem. Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 3. (Львів, 2010), 285; Dariusz Karczewski. Meliorator terre Rusiae. Panowanie Władysława Opolczyka na Rusi (1371–1378). *Piastowie śląscy w kulturze i europejskich dziejach*. Red. Antoni Barciak. (Katowice, 2007), 265–272; Jan Tęgowski. Nowe źródła do kwestii datacji objęcia rządów Władysława Opolczyka na Rusi. *Średniowiecze polskie i powzechne*. T. 1(5). (Katowice, 2009), 127–137; Леонтий Войтович. Портрет князя, 314–319.

²⁴⁹ Przemysław Dąbkowski. Wędrówki rodzin szlacheckich. Karta z dziejów szlachty halickiej. *Księga Pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*. T. 2. (Lwów, 1916), 5–16; Idem. *Zwierzadło szlacheckie*. (Lwów, 1928), 215 s.; Aleksy Gilewicz. Stanowiska i działalność Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372–1378. *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego koła historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878–1928*. (Lwów, 1929), 97–99; Józef Skoczek. *Stosunki kulturalne Śląska ze Lwowem w wiekach średnich*. (Katowice, 1937), 40 s.; Idem. *Udział Śląska w rozwoju i kulturze południowo-wschodnich ziem Polski*. (Katowice, 1938), 37 s.; Jerzy Sperka. Początki osadnictwa, 278–301.

²⁵⁰ Andreas Jung. Die Heimat des Ritter Herbord von Füllstein. *Familiengeschichtliche*. Jg. 24. (Blätter, 1926), 44–46; Anna Szeptycka. Uwagi do artykułu o Herburtach z Bruchnała. *Miesięcznik Heraldyczny*. T. 18. (Lwów, 1939), 42–44; Olga Łaszczynska. *Ród Herburtów w wiekach średnich*. (Poznań, 1948), 144 s.; Jerzy Sperka. Początki osadnictwa, 291–292.

²⁵¹ Jan Fiałek. Tarłowie. Znakomitego rodu początki i świetność. *Przegląd Historyczny*. T. 8. (Warszawa, 1909), 63–88.

²⁵² Juliusz Dunikowski. O rodzie Świerczków na Rusi w wieku XV i początkach rodziny Dunikowskich. *Miesięcznik Heraldyczny*. R. 10. (Lwów, 1931), 202–227; Adam Fastnacht. *Osadnictwo w ziemi Sanockiej w latach 1340–1650*. (Wrocław, 1962), 189–208; Andrzej Janeczek. Polska ekspansja osadnicza w ziemi lwowskiej w XIV–XV w. *Przegląd Historyczny*. T. 79. (Warszawa, 1978), 597–620; Jerzy Sperka. Początki osadnictwa, 278–301.

Золотий форинт Людовика Анжуйського

*господар і дідич, вічний землям тим самодержець*²⁵³. Нові земельні володіння отримали і руські шляхтичі, зокрема Ходко Ловевич, Васко і Миска Тептуновичі, Костко Болестрашицький та інші²⁵⁴. Костко Болестрашицький підписаний на грамоті 1377 р. староукраїнською мовою, як “княжий писар Костько Болестрашицький”. На ранішій грамоті 1366 р. він підписаний “А писал привилєє се попович болестрашицкий именем Дячкович Василь син попов, Кость пружвищем Сорочич”²⁵⁵. Отримавши земельний лен від князя Володислава Опольського, Костко Болестрашицький став шляхтичем, тобто відбулася трансформація княжого міністеріала на лицаря. Земельні надання супроводжувалися зобов’язанням військової служби, як правило від наданого лену виставлявся *спис* (сам лицар з 1–2 списоносцями і 1–2 кушниками-арбалетниками, залежно від величини надання)²⁵⁶. В оточенні князя засвідчені також руські лицарі Ходко з Библа, Лев і Гліб Дворсковичі, Храпкович, Васько Кузьмич²⁵⁷. Князь Володислав домагався прихильності також міщан *Королівства Русі*, зокрема столиці Львова. 9 грудня 1372 р. він надав Львову 100 франконських ланів землі на

²⁵³ Володимир Розов. *Українські грамоти. Т. 1. XIV ст. і перша половина XV ст.* (Київ, 1928), 23–24; Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. *Перехідний час*, 67.

²⁵⁴ Павел Юсяк. *Оточення князя Владислава Опольчика в період його правління на Русі (1372–1379). Вісник Львівського університету. Серія історична.* Вип. 34. (Львів, 1999), 82–83, 88, 92.

²⁵⁵ Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. *Перехідний час*, 67–68.

²⁵⁶ Jerzy Sperka. *Początki osadnictwa*, 293–294.

²⁵⁷ Володимир Мількович. *Студії критичні над історією русько-польською.* (Львів, 1893), 91.

магдебурзькому праві і частково звільнив міщан від чиншів²⁵⁸. 4 жовтня 1377 р. він зобов'язав духовних осіб львівського капітулу при купівлі будинку у Львові виконувати міські повинності, які були на цьому будинку²⁵⁹. Грамотою від 7 листопада 1378 р. він передав львівське війтівство місту з дозволом обирати війта з-поміж райців, залишивши за собою дві третини прибутків від кримінальних справ²⁶⁰. Зрозуміло, що він теж карбував власні монети²⁶¹, причому на монетах цього періоду не було жодної згадки про підпорядкованість *королівства Русі* Угорщині і немає водночас жодної документальної згадки про пересилання податків до угорської скарбниці²⁶².

*Печатка Володислава
Опольського (1379)*

Князь Любарт не міг визнати титулу Володислава Опольського і погодитися з його діями, що й призвело до відновлення війни. Умови для її початку були не вигідними для Любарта, але волинський князь мусив реагувати на такі дії. У 1370–1371, 1372, 1376–1377 рр. йому вдалося зайняти частину Галицької землі, але втриматися тут він не зміг²⁶³.

Релігійний фактор. Казимир III, шукаючи підтримки в курії своїм експансивним планам, в реальній політиці, шукаючи порозуміння з місцевою елітою, не спішив втягувати королівство Русі у релігійне протистояння. Його влаштовував певний хаос у справах Галицької митрополії, яку ліквідувала константинопольська патріархія під тиском василевсів, які підтримували московських князів. Останні ж контролювали київських митрополитів, резиденція яких переміщувалася між Сараєм і Москвою, тому були зацікавлені в ліквідації Галицької митрополії. У 1342 р. князь Любарт-Дмитро Гедимінович зумів домогтися

²⁵⁸ *Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.)*. Упорядкував Мирон Капраль. (Львів, 1998), 37–39.

²⁵⁹ Там само, 39–40.

²⁶⁰ Там само. 41–42.

²⁶¹ Андрій Крижанівський. Львівський монетний двір у XIV, 74–93.

²⁶² Андрій Крижанівський. Львівський монетний двір у період “угорського” підпорядкування Галичини (1370–1386 рр.). *Україна в Центральньо-Східній Європі (з найдавніших часів до XVIII ст.)*. Вип. 2. (Київ, 2002), 111.

²⁶³ Леонтій Войтович. Етапи політичної історії, 153–168.

від імператора Іоана V Палеолога і патріарха Іоана XIV Калекаса визнання сану митрополита за галицьким єпископом Теодором²⁶⁴. Але далі у серпні 1347 р. за наполяганням великого володимирського і московського князя Семена Гордого, імператор Іоанн VI Кантакузен ліквідував цю митрополію, приєднавши її до київської²⁶⁵, про що у вересні 1347 р. було повідомлено великого князя Любарта-Дмитра Гедиміновича²⁶⁶, який прийняв галицького митрополита у себе. При цьому визнання статусу митрополита за галицьким єпископом було потрактовано як помилку попереднього патріарха. Далі константинопольська патріархія у 1354–1364 рр. то залишала територію Галицької митрополії у підпорядкуванні київського митрополита, то перепідпорядковувала її литовському митрополиту Роману²⁶⁷. В таких умовах вмілий політик Казимир III спрямував папській курії проект заснування єпископської кафедри in villa Lamburga [Львові – Л. В.], “що не належить до ніякої діоцезії”. Папа Урбан V на початку квітня 1363 р. доручив гнєзненському архієпископу вияснити чи надається Львів на кафедральне місто, чи має достатньо кліриків та пастви і чи зможе утримати кафедру. В ході цього любуські біскупы, які традиційно опікувалися католиками на Русі теж почали доводити давність свої прав і здатність їх реалізувати²⁶⁸. Схоже, що подібні кроки не викликали ентузіазму у руської еліти і, заграючи з нею, Казимир III у 1370 р. спрямував патріархові Філофею ультима-

²⁶⁴ Николай Тихомиров. *Галицкая митрополия. Церковно-историческое исследование*. (Санкт-Петербург, 1896), 78–83; Іван Рудович. *Коротка історія Галицько-Львовської єпархії (на основі грецьких жерел і інших новітніх подручників)*. (Жовква, 1902), 12; Miron Stasiw. *Metropolia Haliciensis (Eius historia et iuridica forma)*. (Roma, 1960), 20–29; Tadeusz Trajdos. *Biskupi prawosławni w monarchii Jagiełły. Nasza Przeszłość*. Т. 66. (Kraków, 1986), 127; Александр Назаренко, Аркадий Турилов, Борис Флоря. *Галицкая епархия. Православная энциклопедия*. Т. 10. (Москва, 2005), 326; Ігор Сковчиляс. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст. Організаційна структура та правовий статус*. (Львів, 2010), 206.

²⁶⁵ Николай Тихомиров. *Галицкая митрополия*, 86–89; Ярослав Дашкевич. *Початки Галицької митрополії у світлі історичної полеміки. Галицька митрополія 1303–1807–2007. Статті і матеріали*. (Львів, 2007), 5; Ігор Сковчиляс. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.*, 206.

²⁶⁶ *Русская историческая библиотека*. Т. 6. (Санкт-Петербург, 1908), док. 4, 21–22; Петро Троневиц. *Великий князь Дмитрій-Любарт і його сучасники*. (Луцьк, 2011), 167.

²⁶⁷ Ігор Сковчиляс. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.*, 207–208.

²⁶⁸ Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 5. (Львів, 1905), 423–424.

тивну грамоту, погрожуючи переходом у латинство території королівства Русі (Малої Русі). Патріарх Філофей відновив Галицьку митрополію 9 травня 1371 р., але тільки у складі Перемишльського, Володимирського і Холмського єпископств. Луцька і Туровська єпархії, залишилися за її межами²⁶⁹. Православний галицький митрополит Антоній (1371 – зима 1391/1392) намагався співпрацювати з Володиславом Опольським та угорською і польською адміністрацією королівства Русі²⁷⁰, а також і з Любартом-Дмитром Гедиміновичем і луцький єпископ періодично визнавав його юрисдикцію. Зверхність Антонія визнавала і молдовська церква. Він поставив молдовських єпископів Мелетія (1371) та Йосифа (1374)²⁷¹.

*Людовик Анжуйський,
мініатюра з хроніки Марка
Кальті (1360)*

²⁶⁹ Николай Тихомиров. *Галицкая митрополия*, 112–117; Иван Рудович. *Короткая история Галицко-Львовской епархии*, 14–18; Myron Stasiw. *Metropolia Haliciensis (Eius historia et iuridica forma)*. (Roma, 1960), 30–34; Микола Чубагий. *Історія християнства на Русі-Україні*. Т. 2. (Рим-Нью-Йорк, 1976), 31; Tadeusz Trajdos. *Biskupi prawosławni w monarchii Jagiełły. Nasza Przeszłość*. Т. 66. (Kraków, 1986), 111–113; Василь Уляновський. *Історія церкви та релігійної думки в Україні*. Кн. 1. (Київ, 1994), 26–28; Евгений Голубинский. *История Русской Церкви*. Т. 3. (Москва, 1998), 208–210, 342–345; Борис Гудзяк. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*. (Львів, 2000), 94–95; Ігор Шевченко. *Україна між Сходом і Заходом. Нариси з історії культури до початку XVIII століття*. (Львів, 2001), 82; Борис Кричевський. *Митрополічья власть в средневековой Руси (XIV век)*. (Санкт-Петербург, 2003), 91–93; Иван Паславський. *Галицька митрополія*. (Львів, 2007), 41; Ігор Скочиляс. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.*, 209–210.

²⁷⁰ Władysław Abraham. Antoni, ruski metropolita halicki. *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 1. Zesz. 1. (Kraków, 1935), 135–136.

²⁷¹ Николай Тихомиров. *Галицкая митрополия*, 118–121; Матвій Стахів, Пе-

Людовик Анжуйський та Володислав Опольський активніше розгорнули прокатолицьку політику на цих теренах. На прохання короля папа Григорій IX буллою від 13 лютого 1375 р. номінував на Галицького архієпископа угорського прелата Матвія з Егера, підпорядкувавши йому кафедри у Галичі, Перемишлі, Володимирі та Холмі. Утворення окремої архієпископії означало, що у Римі і далі трактували королівство Русі як окрему державу. Але Матвій з Егера (+ після 14.10.1380) так і не висвятився, очікуючи перенесення кафедри до Львова, де на Ринку Володислав Опольський подарував йому ділянку для будівництва архієпископського палацу²⁷². Виглядає, що сам Галич перебував в той час більше на території, яка визнавала зверхність князя Любарта-Дмитра Гедиміновича. Наступники Матвія з Егера, титулюючись галицькими архієпископами, перебували у Львові або в його околицях. Бернард (+ 1390/1391) був ставлеником Володислава Опольського, який надав йому місто Рогатин, замки Олесько і Тустань, а також десятину з мита й солі в Дрогобичі і Жидачеві²⁷³. Бернард, схоже, теж був угорським прелатом. Він провадив довгі процеси за земельну ділянку, виділену у Львові під будівництво палацу, навіть відлучив Львів від церкви у 1384 р., а потім затягував процес, незважаючи на папського легата естергомського архієпископа Деметріуса. Після коронації Ядвіги надовго покинув свою єпархію²⁷⁴. Його наступник Яків Стрепа (1391–21.10.1409) був польським францісканцем і вже підпорядковувався гнєзненському, а не естергомському примасу. Саме цей послідовний провідник польської політики почав будівництво львівської катедрі у 1404 р.²⁷⁵, а не Казимир III. Наступник Якова Стре-

тро Стерчо. *Христова Церква в Україні (988–1596)*. (Стамфорд, 1985), 128.

²⁷² Piotr Nitecki. *Biskupi kościoła w Polsce w latach 965–1999*. Słownik biograficzny. (Warszawa, 2000), 238.

²⁷³ Денис Зубрицький. *Хроніка міста Львова*. Переклад Івана Сварника, науковий коментар Мирона Капралія. (Львів, 2002), 40; Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 5. (Львів, 1905), 429.

²⁷⁴ Władysław Abraham. Bernard łac. arcbp halicki (+ ok. 1390). *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 1. Zesz. 1. (Kraków, 1935), 458;

²⁷⁵ Kasper Niesiecki. *Korona polska przy złotej wolności*. Т. 4. (Lipsk, 1743), 228; Ольга Козубськаю Латинська кафедра у Львові: спроба нової інтерпретації відомих фактів. *Народознавчі зошити*. (Львів, 2000), № 1, 252–261; Ї ж. Катедральний костел фундації Казимира Великого: Львів чи Володимир? *Пам'ятки сакрального мистецтва Волині*. Вип. 8. (Луцьк, 2001), 108–110; Ї ж. Львівський катедральний костел в історіографії. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 5.

пи, канонізованого католицькою церквою, Миколай Тромба (бл. 1358 – 4.12.1422) був сповідником і дипломатом короля Владислава Ягайла, коронним підканцлером (з 1403 р.) і учасником перемовин з Сігізмундом Люксембургом у березні 1412 р. у Любовлі. Він займав галицьку кафедру у 1410–1412 рр. Король добився його поставлення 7 вересня 1412 р. гнєзненським архієпископом-примасом²⁷⁶. Ще 28 серпня 1412 р. папа Іоанн ХХІІІ видав булло про перенесення галицької католицької архієпископії з Галича до Львова і надання храму Діви Марії статусу кафедрального²⁷⁷. Собор ще не був добудований і, спираючись на канонічне право, з протестом виступив пробст церкви Марії Сніжної Йоган Рутені²⁷⁸. 8 листопада 1412 р. резиденція латинських галицьких архієпископів була офіційно перенесена до Львова. Папська булла підпорядковувала львівському католицькому єпископу і християнські храми інших конфесій, які знаходилися на його території (*aliis ecclesiis... non obstantibus quibuscumque*)²⁷⁹. Схизма (розкол) католицької церкви призвела до певного зниження рівня папських канцелярій, тому в курі-

(Дрогобич, 2001), 140–152.

²⁷⁶ Kasper Niesiecki. *Korona polska przy złotej wolności*. Т. 4. (Lipsk, 1743), 228; Tadeusz Silnicki. *Arcybiskup Mikołaj Trąba*. (Warszawa, 1954), 210 s.; Jadwiga Krzyżaniakowa. *Początki kariery Mikołaja Trąby*. *Roczniki Historyczne*. R. 35. (1969), 125–135; Stefan Kuczyński. *Mikołaj Trąba (ok. 1358–1422)*. *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 21/1. Zesz. 88. (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1978), 97–98; *Mikołaj Trąba, mąż stanu i prymas Polski*. Red. Feliks Kiryk. (Kraków, 2009), 180 s.

²⁷⁷ Marjan Skowrya. *Sprawa przeniesienia stolicy archidiecezji Lwowskiej z Halicza do Lwowa*. *Radość wiary*. Nr 5(48). (2005), 13; Idem. *Jan Rzeszowski, pierwszy arcybiskup archidiecezji Lwowskiej*. *Radość wiary*. Nr 7 (50). (2006), 15; Krzysztof Rafał Prokop. *Arcybiskupi Halicy i Lwowscy obrządku łacińskiego*. *Szkice biograficzne*. (Biały Dunajec–Ostróg, 2010), 41–42; Tadeusz Trajdos. *Polityka króla Władysława II Jagiełły wobec kościoła katolickiego na ziemiach ruskich królestwa Polskiego i Wielkiego księstwa Litewskiego*. *Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego*. *Prace Historyczne*. Т. 141, z. 2, (Kraków, 2014), 316.

²⁷⁸ Władysław Abraham. *Początki arcybiskupstwa obrz. Łacińskiego we Lwowie*. *Biblioteka lwowska* Т. 7. (Lwów, 1908), 37–48.

²⁷⁹ Исидор Шараневич. *История Галицко-Володимирской Руси шт найдавніших времен до року 1453*. (Львов, 1863), 312; Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 5. (Львів, 1905), 431; Роман Івашко, *Становлення Римо-католицької єпископської та митрополичої катедр у королівстві Русі в середині XIV – на початку XV століття*. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 8. Львів, 2014, 336–338.

ях вже значно гірше орієнтувалися у реаліях королівства Русі, вважаючи, що схизмати силою захопили католицькі кафедри у Перемишлі, Володимирі та інших місцях, звідки належить їх прогнати, повернувши кафедри і храми католикам²⁸⁰. Тому останній номінальний галицький і перший львівський архієпископ Ян Жешовський (1345/1346 – 12.08.1436), поставлений 26 серпня 1412 р., вже не рахуючись ні з чим, відверто руйнував православну і вірменську церкви у анексованій частині королівства Русі, зокрема він відібрав у вірменської громади Львова храм Івана Хрестителя, відібраний храм української громади Городка було передано францісканцям, у Перемишлі було здійснено погром православної катедри, звідки викинули останки перемишльських князів²⁸¹, а сама катедра перемістилася до Самбора²⁸².

Унійні проблеми. Польська еліта відразу ж була невдоволеною тим, що новий король Людовик Анжуйський, коронувавшись на Вавелю, не тільки не мав намірів перенести свій двір до Кракова, але й не збирався займатися польськими проблемами через зайнятість на Балканах і на півдні Аппенін. Значна частина польської еліти схилилася до підтримки принца з династії П'ястів князя Владислава Білого (1327/1333–20.02.1388), який після недовгого перебування на Гнєвковському князівстві (1347/1350–1363/1364) прийняв чернецтво у бенедиктинському монастирі в Бургундії. У 1372 р. королева Єлизавета

²⁸⁰ Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 5. (Львів, 1905), 427.

²⁸¹ Władysław Abraham. *Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi*. (Lwów, 1904), 288–315; Idem. *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*. (Lwów, 1905), 44–63; Idem. *Z dziejów dawnego biskupstwa łacińskiego w Łucku*. *Kwartalnik Historyczny*. Т. 51. (Warszawa, 1937), 141–147; Михайло Грушевський. *Історія України-Руси*. Т. 5. (Львів, 1905), 430; Janusz Kurtyka. Rzeszowski Jan h. Półkozic (1345 lub 1346 – 1436) arcybiskup lwowski. *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 34/1. (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1978), 62–70; Tadeusz Trajdos. *Kościół katolicki na ziemiach ruskich korony i Litwy za panowania Władysława Jagiełły (1386–1434)*. (Warszawa, 1983), 328 s.; I. Wysokiński. *Kościół łaciński na ziemiach ruskich korony i Litwy w początkach panowania Jagiełłonów*. *Przegląd Historyczny*. Т. 76. Zesz. 3. (Warszawa, 1985), 551–557; Zdzisław Budzyński. Nieznane szczegóły z biografii Hajla z Przemysła nadwornego malarza Władysława Jagiełły. *Biuletyn Historii Sztuki*. Т. 49. Zesz. 1–2. (Warszawa, 1987), 169; Idem. Uwagi krytyczne do studium o sieci parafialnej w archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. *Nasza Przeszłość*. Т. 67. (Warszawa, 1987), 249–264.

²⁸² *Materiały do historii miasta Sambora 1390–1795*. Wyd. Anna Dörlflerówna. (Lwów, 1936), nr. 10, s. 13.

(1305–29.12.1380), сестра Казимира III і мати Людовика Анжуйського²⁸³, призначена сином регентшою Польщі, скарала на баніцію (вигнання) пізніше званого хроніста Яна з Чарнкова, який вкрав з гробівця Казимира III королівські інсигнії для можливої коронації Владислава Білого. Претендент позбувся чернецтва у 1373 р. і розпочав боротьбу за польський трон. У 1374 р. йому довелося втікати, але у наступному році він повернувся, отримавши допомогу від бургундського герцога Філіпа Смілого.

Королева-регентша спиралася на краківського воєводу Добеслава з Курозвенк (бл. 1320 – до 28.08.1397). За порадою Добеслава король Людовик 17 вересня 1374 р. видав для шляхти Кошицький привілей, яким практично зрівнював шляхту з титулованою знаттю і вищими прелатами. Всі уряди в королівстві гарантувалися полякам. В обмін на це шляхта погоджувалася прийняти на польський трон по його смерті одну з доньок Марію або Ядвігу²⁸⁴. Добеслав зібрав військо і у 1375 р. розгромив претендента Владислава Білого під Гневковом. Вже після капітуляції відбувся поєдинок Владислава Білого з героєм битви лицарем Бартошем з Везенбургу, у якому князь був поранений. Королева Єлизавета зберегла титул старшої королеви і виїхала до Далмації, де стала регентшою. Але ситуація не виглядала стабільною і у 1376 р. Людовик Анжуйський повернув матері польське регенство. У грудні 1376 р. противники Анжуйської династії напали на кортеж королеви у Кракові і перебили 160 угорців з її охорони²⁸⁵. У 1377 р. королева-мати покинула Краків і до смерті залишалася у монастирі кларисок у Буді.

Претендент Владислав Білий, який знову зайняв Гневковське князівство, підписав у 1377 р. мир у Бресті-Куявському, погодишись на компенсацію у 10 тис. флоринів і сан абата-пріора у Паннонгалмі в Угорщині. Але вже невдовзі він втік до Гданська, дочекався виплати повної суми компенсації і і виїхав в Діжон у Бургундії, де викупив монастирський манор. 15 вересня 1382 р., коли почався новий виток боротьби за поль-

²⁸³ Stanisław Sroka. *Elżbieta. Piastowie. Leksykon biograficzny.* (Kraków, 1999), 227–232; Jan Dąbrowski. *Elżbieta Łokietkówna 1305–1380.* (Kraków, 2007), 174 s.

²⁸⁴ Karol Szajnocha. *Jadwiga a Jagiello. 1374–1413.* Т. 1. (Lwów, 1861), 97–137; Константин Ливанцев. Кошицкий привилей 1374 года. *Вестник Ленинградского университета.* № 23. (Ленинград, 1966), 126–133.

²⁸⁵ Francis Dvornik. *The Slavs in European History and Civilization.* Rutgers University Press, 1962), 52; Pál Engel. *Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary.* (Budapest, 2005), 137.

ський престол, він звернувся до папи з проханням про зняття сану. Помер у Страсбурзі²⁸⁶.

У 1380–1382 рр. поряд з палатином князем Владиславом Опольським сформувалася своєрідний “колегіум чотирьох” у складі того ж Добеслава з Курозвенк, коронного канцлера Яна Радліца (+ 12.01.1382), генерального старости Великопольщі Седзівоє з Шубіна (до 1328 – після 28.05.1405) та познанського каштеляна Домарата з Перзхна (бл. 1350–1399), який у 1381 р. змінив Седзівоє на уряді генерального старости Великопольщі, після отримання останнім уряду калішського воєводи. У 1380 р. Бартош Везенбург з Одоланова, герой війни з претендентом Владиславом Білим, затримав 59 бургундських лицарів, волонтерів Тевтонського Ордену, за яких отримав від великого магістра величезний викуп 20 чи 27 тис. марок. Людовик Анжуйський, не бажаючи загострень у стосунках з Орденом, наказав штурмувати Одоланов. У 1381 р. проти Бартоша виступило польське військо, яке очолив Домарат з Перзхна. Бартош погодився на продаж всіх своїх добр на користь королівської скарбниці, але не спішив виконувати цю угоду. Тоді король послав угорське військо, підсилене чеською найманою піхотою, очолене майбутнім зятем принцом Сигізмундом Люксембургом. Облогу Одоланова зупинила смерть короля²⁸⁷.

Людовик Анжуйський в королівстві Русі. У Людовика Анжуйського не було великого вибору: він призначив палатином Польщі вірного йому князя Володислава Опольського. Але, піклуючись про збереження *королівства Русі* за угорською короною, він взяв ці землі під своє безпосереднє управління, компенсуючи князеві втрати наданням Добжинської землі. У грудні 1378 р. окремою грамотою князь Володислав Опольський звільнив урядовців і народ королівства Русі від складеної йому присяги, передаючи повну владу безпосередньо королю Людовику Анжуйському²⁸⁸. Король призначив нових урядовців²⁸⁹ і розпочав карбувати власну окрему монету для

²⁸⁶ Józef Śliwiński. *Władysław Biały. Ostatni książę kujawski*. Wyd. 2 popr, i uzup. (Kraków, 2017), 129 s.

²⁸⁷ Helena Polaczkówna. Bartosz Wezenborg. *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 1. (Kraków, 1989), 322–323; Król, honor I kariera – dzieje Bartosza Wezenburga. *Dariusz Piwowarczyk. Poczet rycerzy polskich XIV i XV wieku*. Red. Grażyna Szaraniec. (Warszawa, 2004), 23–24.

²⁸⁸ Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. Перехідний час, 68–69.

²⁸⁹ Слідом за Дмитром Дедьком вищі посадовці королівства Русі іменувалися генеральними старостами. Цей уряд в часи Володимира Опольського по-

королівства Русі²⁹⁰, декларуючи на такий спосіб окремішність цієї держави. Щодо іншого політика не змінилася. Надалі продовжувалася роздача земель, тепер, переважно, угорським та чеським лицарям, хоча й не так інтенсивно, а також надання привілеїв містам.

Любарт-Дмитро Гедимінович помер 4 серпня 1383 р.²⁹¹ До самої смерті він не тільки зберіг під своїм правлінням Волинську землю (1340–1383), а й за умов боротьби з потужним польсько-угорським союзом намагався відвоювати і Галицьку землю (1340–1349, 1353–1354, 1376–1377), контроль над частиною якої зберігав до смерті. У 1376–1377 рр. він здійснив останню спробу звільнення галицької частини королівства Русі, з допомогою дружин Кейстута Гедиміновича та Юрія Наримунтовича, які тримали уділи на Волині, він дійшов до Сандомира і Тарнова. Досягнувши компромісу з претендентом, Людовик Анжуйський кинув угорсько-польські війська, очолені Седзівоєм з Шубіна на Волинь. Грабовець, Городло, Холм, Белз і Всеволож були здобуті. Юрій Наримунтович утримав тільки Любачів²⁹². Після цього король зайнявся укріпленням свого становища на зайнятій території королівства Русі і перш за все у його столиці. 9 травня 1379 р. Людовик Анжуйський підтвердив привілеї попередників місту Львову, розташованому “у нашому сусідньому Руському королівстві (in confinis regni nostri Russiae)”²⁹³. 11 листопада 1380 р. король надав Львову право складу східних товарів²⁹⁴, від якого почалося нове піднесення міста. Любарт-Дмитро Гедимінович, практично втративши ординську допомогу, вже не міг нічого протиставити угор-

²⁹⁰ Андрій Крижанівський. *Львівський монетний двір у XIVст.*, 77–81.

²⁹¹ Дату смерті дає змогу уточнити запис Івана, священика церкви святої Катерини, на Псалтирі (Флоренція, Бібліотека Лауренціана), переписаному в річницю смерті великого князя Любарта-Дмитра Гедиміновича (Любовь Столярова. *Свод записей писцов, художников и переплетчиков древнерусских пергаменных кодексов XI–XIV веков.* (Москва, 2000), 349).

²⁹² Rocznik Kujawski. Ed. August Bielowski. Monumenta Poloniae Historica. T. 3. (Lwów, 1878), 210–212; *Szymona Starowolskiego Wojównicy sarmaccy*. Przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył Jerzy Starnawski. (Warszawa, 1978), 116.

²⁹³ Привілеї міста Львова, 42–43.

²⁹⁴ Там само, 44–45.

ipfe ete ruit: nō dō illa meis inmentib⁹ fī annia a vīno etate parit
 fide plenisq; fe illi p̄culi p̄cellis agitato aebat: rege de p̄ta/
 cto anōi apli p̄ferbere curam. Il egas igit r̄ dīferre: exalta vt
 dep̄me: qui hōies ignari iūctā angare p̄p̄fūhī f̄rcina: ip̄e
 laudib; ut v̄m̄p̄i q̄cōd̄ referre v̄d̄ctōz p̄nc̄ps eſto. Ad̄c aūt ut
 p̄l̄ctōfū h̄m̄? karoli regis v̄te ex̄tū: r̄ regnari h̄gare febr̄
 le factū: aūt? ord̄nare r̄ lōgis annūi facere greſſe v̄e mutatis in
 aue altiffim⁹ in̄er: ſup̄pleo: o. Sequit̄ exordii narratio
 Et primo de coronatione regine Marie r̄ de odio ſubſc̄ato.

*Король Марія, мініатюра з
Хроніки Яноша Туроці*

сько-польській силі і перейшов до глухої оборони. Він вже не встиг відреагувати на зміни, викликані смертю Людовика Анжуйського 10 вересня 1382 р.

Боротьба за польську корону у 1382–1384 рр. Марії, старшій доньці короля Людовика, було тільки 10 років. Регентшою стала її мати королева Єлизавета Контоманіч (1340–16.01.1387), дочка бана Боснії Стефана II. Вона вирішила продовжувати політику мужа і утримати в одних руках всі його королівства. Її підтримав відданий палатин Угорщини барон Міклош Гараї (1325–1386). Королева запропонувала польській еліті визнати польським королем принца Сігізмунда Люксембурга, який мав

стати мужем старшої дочки Марії. Польська еліта розділилася, але королева Єлизавета Контоманіч цього не помітила. Вона почала призначати на ключові уряди відданих її осіб. Так воєводою куявським і ленченським став Сцібор з Сціборжиць (1347–1414), польський лицар з Гневковського князівства, сина гневковського воєводи Мосціца з Сціборжиць, який з 1362 р. перебував в Угорщині і відзначився у війнах Людовика Анжуйського проти Венеції та Болгарії²⁹⁵. Королівство Русі, як окрема земля, отримала нового генерального старосту бана Хорватії і Далмації Імре Бебека (1383–1385)²⁹⁶.

Однак вже в грудні 1382 р. у Великопольщі розгорнулася міжусобна війна, яка отримала назву війни між Гржималітами та Наленчами (1382–1385)²⁹⁷. Познанський воєвода Седзівой Свідла з Шамотул гербу *Наленч* (+ 1403) з своїми прихильниками погоджувалися на присягу Сігізмунду і Марії за умови,

²⁹⁵ *Szymona Starowolskiego Wojownicy sarmaccy*. Przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył Jerzy Starnawski. (Warszawa, 1978), 134.

²⁹⁶ Ludwik Ehrlich. *Starostwa w Halickiem w stosunku do starostwa lwowskiego w wiekach średnich (1390–1501)*. (Lwów, 1914), 29, 50; Jan Dąbrowski. *Ostatnie lata*, 46, 297.

²⁹⁷ Від гербів *Гржимала* і *Наленч*, носіями яких були лідери двох угруповань великопольської шляхти.

якщо останні будуть тримати двір у Кракові і усунуть генерального старосту Великопольщі Домарата з Перзхна гербу *Гржимала*. 15 лютого 1383 р. на полях Піотковіц поблизу Шамотул розгорнулася битва між обома сторонами. Познанський воєвода з давнім противником Сігізмунда Люксембурга Бартошем Везенбургом з Одоланова, маючи біля 300 лицарських *списів* (бл. 1,5 тис. осіб) розгромили військо великопольського старости, взяли в полон багато його лицарів і розпорошили свої сили, кинувшись навздогін втікаючому противнику. А в цей час на поле бою підійшов Вержбета з Обрицка гербу *Гржимала*, маючи бл. 100 латників і 500 піхотинців. Він розбив і змусив втікати Бартоша, звільнив полонених і, дочекавшись повернення Домарата, розгромив познанського воєводу, втомлене військо якого, загубивши противника, вертало з погоні. Седзівой Свідла з Шамотул був розгромлений і сховався у замку Остророг, де його обложили сили великопольського старости²⁹⁸. 3 березня 1383 р. столична еліта на чолі з Спитком з Мельштина (1364–3.06.1384) та Седзівоєм з Шубіна змусила обидва клани укласти перемир'я. Останнє Гржимали порушили вже на третій день.

У травні 1383 р. з'їзд малопольської еліти в Серадзі постановив прийняти польською королевою Ядвігу, молодшу доньку Людовика Анжуйського. Примас Польщі архієпископ Гнезненський Бодзанта підтримав цю ідею, плануючи відразу ж її шлюб з П'ястом – Земовитом IV, князем черським, равським, сохачевським, площьким, віським і куявським. Князь був старший за принцесу на 21 рік, але на її руку претендував ще старший князь – палатин Польщі Владислав Опольський. Ядвіга була молодшою за нього на 35 років. З дружиною у 500 лицарів князь Земовит IV поспішив до Кракова, але його не пустили до міста. Мазовецький князь почав організовувати з'їзд шляхти у Серадзі, де його мали оголосити королем. Його підтримав Бартош Везенбург та олесницький князь Конрад

²⁹⁸ Jan Pakulski. *Nalęcze wielkopolscy w średniowieczu*. (Toruń, 1982), 49–51, 150–154; Jerzy Łojko. *Wojna domowa w Wielkopolsce w latach 1382–1385. Zygmunt Boras. Gniezno. Studia i materiały*. T. 2. (Warszawa–Poznań, 1987), 69–97; Adam Szweda. *Stronnicтво starosty Domarata z Pierzchna w czasie wojny domowej w Wielkopolsce. Książęta, urzędnicy, złoczyńcy*. (Gdańsk, 1999), 219–225; Idem. *Ród Grzymalów w Wielkopolsce*. (Toruń, 2001), 403 s. + 34 tabl.; Janusz Bieniak. *Polskie rycerstwo średniowieczne*. (Kraków, 2002), 250; Tomasz Jurek. *Średniowieczne Szamotuły i ich dziedzice. Szamotuły. Karty z dziejów miasta*. Red. Andrzej Gąsiorowski. (Szamotuły, 2006), 26–31, 39

*Король Ядвіґа. Портрет
роботи Марчело Бачарелі
(1731-1818)*

королівства Русі. І він знову став правити у Львові, вживаючи титулу “князь і володар Русі” та карбуючи окрему монету з галицьким левом і легендою “монета Русі”²⁹⁹, куди ввійшло і зображення орла (гербу його сілезьких володінь)³⁰⁰.

Міжусобна війна у польських землях продовжувалася³⁰¹. У вересні 1383 р. в Угорщині вибухнуло повстання баронів, підтриманих естергомським архієпископом, який хотів поставити на престол двоюрідного брата покійного короля Карла ді Дураццо, який опанував неаполітанський престол як Карл III. Єлизавета Котроманіч з доньками виїхала до Задару. Сюди прибуло польське посольство у складі Седзівова з Шубіна та Яцка з Тарнова. Королева арештувала послів, змушуючи їх забезпечити здачу Кракова Сігізмунду Люксембургу як правителю Польщі. Седзівовай зумів втекти з Задару, добратися до Польщі, де 2 березня 1384 р. зібрався з'їзд шляхти у Радомі. Польське військо не пропустило до Польщі угорські підрозділи Сігізмун-

²⁹⁹ Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. Перехідний час, 69.

³⁰⁰ Андрій Крижанівський. Львівський монетний двір у XIVст., 82–93.

³⁰¹ Wanda Moszczeńska. Rola polityczna rycerstwa wielkopolskiego w czasie bezkrólewia po Ludwiku Węgierskim. *Przegląd Historyczny*. T. 25. (Warszawa, 1825), 33–159; Jerzy Łojko. Wojna domowa w Wielkopolsce w latach 1382–1385. *Zygmunt Boras. Gniezno. Studia i materiały*. T. 2. (Warszawa–Poznań, 1987), 69–97.

да Люксембурга, який обіцяв звільнити посольство затримане у Задарі. Ядвіга мала прибути до Кракова 8 травня 1384 р., але мати її не відпустила. Тоді польська еліта вирішила зібрати з'їзд у Серадзі 22 вересня 1384 р., на якому обрати іншого короля.

Сцібор з Сціборжиць, очікуючи підходу Сігізмунда Люксембурга, самотужки воював проти Земовита IV та його прихильників. Особливо важкими були бої за куявський Брест з площким воєводою Абрахамом Сохою 22–26 травня 1384 р. В середині липня 1384 р. 12-тис. армія Сігізмунда Люксембурга вступила в Польщу, але дуже швидко її покинула, не зробивши нічого. Седзівой з Шубіна, знову зустрівшись з Єлизаветою Котроманіч, переконав її, що у випадку неприбуття Ядвіги Анжуйська династія взагалі втратить будь-які надії на польський престол. Восени 1384 р. Седзівой з Шубіна повернувся до Кракова з принцесою Ядвігою, яка негайно була коронована як король Польщі 15 жовтня 1384 р. Фактично угорсько-польська унія була розірвана³⁰². І вже невдовзі старі союзники стали зазятими противниками в боротьбі за королівство Русі.

Кревська унія. Польська еліта відразу ж розірвала стосунки Ядвіги з її нареченим герцогом Каринтії і Штірії Вільгельмом фон Габсбургом, просто відкупившись від цього принца. Так само були відкинені пропозиції Земовита IV. 21 квітня 1385 р. у Кракові представники обох сторін домовилися про перемир'я. Малопольська делегація розпочала переговори з великим князем литовським Ягайлом Ольгердовичем. 14 серпня 1385 р. у Крево литовські князі Ягайло, Скіргайло і Корибут Ольгердовичі, Вітовт Кейстутович та Лугвеній Ольгердович підписали з малопольською делегацією на чолі з Владком з Харбковиць, Миколою Оссолінським, Яном з Тарнова і Спитком з Мельштина знамениту Кревську угоду про прийняття литовськими князями, які до того були православними, католицького віросповідання, перехід на це віросповідання всіх литовських земель, шлюб Ягайла з Ядвігою і династичну унію Литви та Польщі³⁰³. 18 лютого 1386 р. Ядвіга вийшла заміж за старшо-

³⁰² Див.: Anna Strzelecka. *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki.* (Lwów, 1933), 32–35; Wanda Maciejewska. *Jadwiga królowa polska.* (Kraków, 1934), 172 s.; Helene Quillus. *Königin Hedwig von Polen.* (Leipzig, 1938), 436 s.; Jerzy Wyrozumski. *Królowa Jadwiga między epoką piastowską i jagiellońską.* (Kraków, 1997), 156 s.; Oskar Halecki. *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowo-Wschodniej.* (Kraków, 2000), 372 s.; Stanisław Sroka. *Królowa Jadwiga.* (Kraków, 2002), 84 s.; Jarosław Nikodem. *Jadwiga król polski.* (Wrocław, 2009), 79–121.

³⁰³ Stanisław Kutrzeba. *Związek Litwy z Polską w latach 1386–1401.* *Polska i*

Владислав Ягайло. Портрет
невідомого автора

го від себе на 20 років Ягайла Ольгердовича, який 4 березня 1386 р. був коронований як король Польщі Владислав Ягайло, хоча Ядвіга і надалі теж залишалася королемою³⁰⁴.

А в Угорському королівстві у квітні 1385 р. у Пожоні (Братиславі) розгорнулися переговори між прихильниками короля Карла III та їх противниками з числа угорських магнатів. Врешті принц Сігізмунд Люксембург та його прихильники, в числі яких був і Сцібор з Сціборжиць та інші польські лицарі, мусили втікати до Чехії під захист брата короля Вацлава IV, а королеву Марію змусили зректися престолу. 31 грудня 1385 р. у Секешфегерварі неаполітанський король

Litwa w dziejowym stosunku. (Kraków, 1914), 458, 479–481; Oswald Balzer. *Tradycja dziejowa unii polsko-litewskiej.* (Lwów–Warszawa, 1919), 3–24; Idem. *Stosunek Litwy do Polski.* Oswald Balzer. *Pisma pośmiertne.* T. 3. (Lwów, 1937), 252–265; Oskar Halecki. *Polska w dobie Jagiełłonów.* *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 1. (Warszawa, 1930), 193–368; Idem. *Przyczynki genealogiczne do dziejów układu Krewskiego.* *Miesięcznik Heraldyczny.* T. 14. (Lwów, 1935), nr. 7–8, 97–111; *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791.* Wyd. St. Kutszeba i Władysław Semkowicz. (Kraków, 1932), nr. 1; Henryk Łowmiański. *Wcielenie Litwy do Polski w 1386 r.* *Ateneum Wileńskie.* T. 12. (Wilno, 1937), 36–145; Henryk Paszkiewicz. *O genezie i wartości Krewa.* (Warszawa, 1938), 365 s.; Jan Adamus. *Najnowsza literatura o akcie krewskim.* *Wiadomości Studium Prawa Litewskiego Uniwersytetu Stefana Batorego.* T. 1. (Wilno, 1939), 308–311; Jonas Dainauskas. *Autentyczność aktu Krewskiego.* *Lituanoslavica Posnaniensa. Studia Historica.* Vol. 2. (1987), 127–142; Maria Koczerska. *Autentyczność dokumentu Unii Krewskiej 1385 roku.* *Kwartalnik Historyczny.* (Warszawa, 1992), nr. 1, 59–82; Joanna Elżbieta Śliczyńska. *Okoliczności zawarcia umów w Krewie i Wołkowysku między panami małopolskimi a Jagiełłą Andegaweńską (1385–1385).* *Meritum.* Vol. 5. (2013), 27–41.

³⁰⁴ Władysław Semkowicz. *Stanowisko publiczno-prawne Władysława Jagiełły.* *Przegląd Prawa i Administracji.* T. 24. (1899), 174–180.

*Міклош Гараї захищає Єлизавету і Марію від хорватів.
З картини Міхая Ковача (1855)*

Карл був коронований королем Угорщини. Але королева-мати Єлизавета Котроманіч не збиралася капітулювати. У лютому 1386 р. її прихильники здійснили переворот, ув'язнивши короля Карла, який відразу ж помер в тюрмі від отрути 21 лютого 1386 р. Невдовзі після цього у Хорватії, де покійний Карл III мав найбільше прихильників, вибухнуло повстання. 25 червня 1386 р. під Дяковом угорська армія, очолена палатином Міклошем Гараї, потерпіла поразку від хорватського війська. Сам палатин загинув, а обидві королеви потрапили в полон до хорватів. У січні 1387 р. королева Єлизавета Котроманіч була вбита, а її голова разом з головою Міклоша Гараї була відправлена в Неаполь до вдови Карла III королеви Маргарити ді Дураццо³⁰⁵. Королеві Марії загрожувала таж участь, бо

³⁰⁵ Sándor Márki. *Mária. Magyarország királynéja 1370–1395*. (Budapest, 1885), 3–191; Stephen Gazi. *A History of Croatia*. (New York: Philosophical Library, 1973), 61; Tadeusz Gromada, Oscar Halecki. *Jadwiga of Anjou and the rise of East Central Europe*. (London, 1991), 164; John V. A. Fine. *The Late Medieval Balkans: A critical survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. (Ann-Arbor: University of Michigan Press, 1994), 396–397; Stanisław Sroka. *Genealogia Andegawenów węgierskich*. (Kraków, 1999), 30; Pál Engel. *The realm of St. Stephen: a history of*

хорватська еліта тепер хотіла бачити королем сина Карла III нового неаполітанського короля Владислава³⁰⁶. Лідер хорватської еліти Ян Горват утримував королеву у замку Новоград. Сігізмунд Люксембург з чеським військом обложив цей замок, але після невдалих приступів відступив від нього. Залишилися тільки найбільш віддані хорватські та польські прихильники Марії, очолені Яном Франгепаном і Сцібором з Сціборжиць. Під час вилазки Сцібору вдалося взяти в полон самого Яна Горвата. В обмін на власне визволення з полону, останній згодився відпустити королеву.

Похід 1387 року і його наслідки. Володислав Опольський не зміг скористатися проблемами польської і угорської еліт та боротьбою за владу в обох королівствах і опанувати ситуацію у королівство Русі³⁰⁷. Першою оговталася польська сторона. Поки Владислав Ягайло розбирався з литовськими князями, малопольська еліта зібрала свої сили, намагаючись скористатися як з труднощів Угорщини так і з проблем Литви і зайняти королівство Русі, приєднавши його до Польщі. Вже на початку лютого 1387 р. це військо, яким фактично командували Спитко з Мельштина, Седзівой з Шубіна і Яцко з Тарнова, разом з королем Ядвігою вторгнулося в межі королівства Русі. Було оголошено, що похід переслідує за мету вигнання угорських баронів, яким роздали землі король Людовик і князя Володислав, повернувши їх попереднім власникам. 13-річна королева Ядвіга була готова підписувати наперед заготовані грамоти та привілеї. Сілезьке лицарство за цих умов не зважало на заклики Володислава Опольського і переймалося тільки гарантіями збереження отриманих раніше володінь. Так само чинив і патриціат значніших міст. Спадкоємць Любарта-Дмитра князя

medieval Hungary, 895–1526. (Philadelphia: Penn State Press, 1999), 198–199; Pál Engel, Norbert Tóth. Erzsébet királyné itineráriuma (1382–1386). *Itineraria Regum et Regenarum (1382–1438).* (Budapest, 2005), 161–168.

³⁰⁶ Árpád Károlyi. Adalék Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez. *Századok.* T. 11. (Budapest, 1877), 24–26; János Karácsonyi. Mária királyné halála napja. *Ibidem.* T. 41. (Budapest, 1907), 458–463; Stanisław Sroka. *Genealogia Andegawenów węgierskich.* (Kraków, 1999), 48–53.

³⁰⁷ Stanisław Sroka. *Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku.* (Kraków, 1996), 38–46; Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. Перехідний час, 69–70; Леонтій Войтович. Польща. Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів. *Проблеми слов'янознавства.* Вип. 59. (Львів, 2010), 52–66; Його ж. *Заключительный этап, 10–15; Його ж. Портрет князя, 314–319.*

Федір Любартович за нових умов не міг продовжувати політику батька. Він змушений був визнати зверхність короля Владислава Ягайла, звільнити від васальної присяги острозького князя Федора Даниловича³⁰⁸, який невдовзі став луцьким намісником Владислава II Ягайла³⁰⁹. Аби виключити литовські претензії на спадщину Романовичів за Любартом-Дмитром Гедиміновичем³¹⁰, польська еліта добилася переміщення князя Федора Любартовича аж до Сіверської землі. Заклик князя Володислава Опольського від 6 лютого 1387 р., у якому князь обіцяв не призначати угорців намісниками без згоди місцевої еліти, успіху не приніс³¹¹. 8 лютого 1387 р. королева була вже у Ярославі. Далі піддався Перемишль і 18 лютого в Городку від імені королеви, титулованої спадкоємницею Русі, надано привілей шляхті і духовенству Перемишльської землі. 8 березня 1387 р. вона підтвердила права, вольності і привілеї Львова, відмінила нововведені мита і податки, відновила складське право на сіль та інші товари і гарантувала права українців-русинів, вірмен, сарацинів, жидів та всіх мешканців загалом³¹². Далі польське військо рушило до Галича.

У відчаї Володислав Опольський 17 квітня 1387 р. “Руську землю, якою мав володіти пожиттєво” передав чеському королю Вацлаву Люксембургу “як опікуну на той час угорських королів” з умовою повернення цих земель угорським володарям як тільки вони цього побажають³¹³. Але Вацлав на той час не міг допомогти навіть брату – угорському королю Сигізмунду Люксембургу, який боровся за визволення дружини з хорватського полону. За Яном Длугошем королева “усунула з них [міст – Л. В.] всіх угорців і сілезців, які отримали надання від Владислава Опольського і передала попереднім панам польським”³¹⁴. Навряд чи можна брати до уваги цю інформацію польського хроніста, який навіть сам похід королеви Ядвіги відніс до 1390 р. Насправді керівники і учасники походу отримали тільки землі,

³⁰⁸ Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie wydane nakładem właściciela, pod kierownictwem Zygmunta Luby Radziwińskiego przy współudziale Petera Skobielskiego i Bronisława Gorczaка. T. 1. (Lwów, 1886), nr 8, s. 8.

³⁰⁹ Ibidem, nr 7, s. 7–8.

³¹⁰ Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 4, 108–109.

³¹¹ Ярослав Ісаєвич, Леонтій Войтович. *Перехідний час*, 70.

³¹² *Привілеї міста Львова*, 46–47.

³¹³ Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 4, 121.

³¹⁴ *Jana Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego*. Ks. 10. (Warszawa, 1981), 237–238.

які безпосередньо належали князю Володиславу Опольському і його вищим урядовцям (так Ярослав надано Яцку з Тарнова³¹⁵), а загальна більшість сілезців, які підтримали польський наступ, зберегли свої володіння. Найбільше отримав Спитко з Мельштина, сестра якого Ядвіга стала хрестою мамою православного Ягайла при прийнятті нового католицьке хрещення, а дружина Ельжбета, дочка угорського барона Імре Ланцфі, – придворною дамою короля Ядвіги. Спитку було надано колишній домен галицьких князів з центром у Самборі, який до того належав Володиславу Опольському. Він став титулуватися *Ducum terrae Rusiae praedecessorum nostrum*³¹⁶, декларуючи претензії на решту доменальних володінь³¹⁷. Схоже, що декларуючи позбавлення князя Володислава Опольського галицьких володінь, польська сторона номінувала на його місце Спитка з Мельштина. Саме тому він і очолив польське військо в поході 1387 р.

Опір польському війську вчинив тільки галицький воєвода Бенедикт (правдоподібно, брат генерального руського старости Імре Бебека³¹⁸). Поляки не наважилися штурмувати потужні галицькі укріплення. Довелося таки звертатися до короля Владислава Ягайла, який прислав литовські війська на чолі з князем Юрієм Наримунтовичем та дружини ратненського князя Федора Ольгердовича, володимирського князя Федора Любартовича, пінського князя Василя Михайловича, случького князя Юрія і степанського князя Семена. 11 серпня 1387 р. вони видали воєводі Бенедикту грамоту з гарантіями прихильності короля Владислава Ягайла³¹⁹. Очевидно, Бенедикт не довіряв оточенню юної королеви Ядвіги. 14 жовтня 1397 р. грамотою, наданою у Жидачеві, Владислав Ягайло підтвердив володіння Бенедикта³²⁰. 18 жовтня грамотами, наданими у Городку, король підтвердив усі привілеї Львова³²¹.

³¹⁵ *Miasta polskie w tysiącleciu*. Т. 2. (Wrocław, 1967), 554.

³¹⁶ Лідер (герцог) Руської землі попередників наших (лат.).

³¹⁷ Anna Strzelecka. Melsztyński Srytek (Spytek z Melsztyna) h. Leliwa (zm. 1399). *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 23. Zesz. 86. (Warszawa, 1975), 412–415.

³¹⁸ Karol Piotrowicz. Bubek (Bebek, Webek, Wubek) Emeryk, starosta Rusi Czerwonej. *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 3. (Kraków, 1937), 73.

³¹⁹ Józef Wolff. Rod Gedymina. Dodatki i poprawki do dzieł gr. K. Stadnickiego “Synowie Gedymina”, “Olgiard i Kiejstut”, “Bracia Władysława Olgiardowicza Jagiełły” we Lwowie 1867. (Kraków, 1886), 21–22.

³²⁰ Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 4, 122.

³²¹ *Привілеї міста Львова*, 48–50.

Далі політика Владислава Ягайла щодо підпорядкування *королівства Русі* нічим не відрізнялася від політики його попередників. Угорські гарнізони утрималися на правобережжі Дністра, а проблеми з литовськими князями і Володиславом Опольським (відчайдушний колишній палатин Польщі був готовий розділити її землі між Угорщиною, Бранденбургом і Тевтонським Орденом³²²) не дозволяли королю продовжити наступ. Він намагався завоювати прихильність галицької шляхти, продовжуючи роздавати лени, знову ж-таки, переважно колишнім сілезьким васалам Владислава Опольського³²³ та надаючи руським землям і містам нові привілеї. Так, 29 вересня 1388 р. король передав місту львівське вйтівство з правом вибору вйта, залишивши собі тільки 2 денарії з прибутку вйтівства³²⁴, 30 вересня 1388 р. гарантував збереження Львова і Львівської землі за собою, дружиною Ядвігою і нащадками³²⁵, 29 вересня 1389 р. підтвердив надання місту Казимиром III 100 франконських ланів³²⁶. Того ж дня у Львові він підтвердив своє попереднє надання місту³²⁷. 1 жовтня 1389 р. король видав грамоту про прилучення Львова і Львівської землі до Польського королівства³²⁸, що на даному етапі, більше, мало декларативний характер. 13 березня 1403 р. Львову підтверджено право складу східних товарів³²⁹. У 1389 р. король надав магдебурзьке право Городку разом зі 100 франконськими ланами, звільнивши міщан від данин і повинностей на 12 років т заборонивши ставити корчми і займатися ремеслами ближче милі від меж міста³³⁰. У 1389 р. отримала магдебурзьке пра-

³²² Stefan Kuczyński. *Wojsko i sztuka wojenna w latach 1340–1454. Zarys dziejów wojskowości Polskiej do roku 1864*. Red. Janusz Sikorski. T. 1. (Warszawa, 1965), 201.

³²³ Див.: Józef Skrzypek. *Południowo-wschodnia polityka Polski od koronacji Jagiełły do śmierci Jadwigi i bitwy nad Worskłą (1386–1399)*. (Lwów, 1936), 104 s.; Jerzy Sperka. *Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemie Rusi koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły. Княжа доба: історія і культура*. Вип. 5. (Львів, 2011), 221–229.

³²⁴ *Привілеї міста Львова*, 51–52.

³²⁵ Там само, 53–53.

³²⁶ Там само, 53–54.

³²⁷ Там само, 55–56.

³²⁸ Там само, 56–58.

³²⁹ Там само, 58–60.

³³⁰ Michał Baliński, Tymoteusz Lipiński. *Starożytna Polska pod względem historycznym i statystycznym*. T. 2, cz. 2. (Warszawa, 1845), 569.

во Теревовля³³¹. Не забував король й про руську шляхту. Так, зокрема, 1394 р. великі надання отримав Данило Дажбогович Задеревецький, які зобов'язували його виставляти до війська двох панцирників і 9 лучників³³². І, зрозуміло, що відразу ж з кінця 1387 р. відновилася робота львівського монетного двору, у якому почали карбуватися *руські грошки* короля Владислава Ягайла³³³.

4 серпня 1392 р. в Острові поблизу Ліди за посередництва мазовецького плоцького князя Генріха Земовитовича, одруженого з Рингалою-Єлизаветою Кейстутівною, сестрою Вітовта, Владиславу Ягайлу вдалося завершити громадянську війну в Литві (1389–1392) укладенням угоди, яка, фактично, визнала Вітовта Кейстутовича великим князем литовським³³⁴. Тепер Вітовт, розв'язавши війну з українськими і білоруськими князями, які намагалися зберегти незалежність своїх уділів³³⁵, потребував допомоги польського короля. Велике польське військо на чолі зі Спитком з Мельштина допомогло Вітовтові зайняти Поділля³³⁶. Подільський князь Федір Корятович і вітеб-

³³¹ Ibidem. S. 726–730; Antoni Prochaska. Odzyskanie Trembowli w 1390 r. *Kwartalnik Historyczny*. Т. 8. (Lwów, 1894), 627–644.

³³² Олександр Целуйко. Рід Даниловичів у кінці XVI – на початку XVIII ст. Історико-генеалогічне дослідження. *Дис. к. і. н.* (Львів, 2003), 33.

³³³ Андрій Крижанівський. *Львівський монетний двір у XIV ст.*, 94.

³³⁴ Anatol Lewicki. Kiedy Witold został wielkim księciem Litwy. *Kwartalnik Historyczny*. Т. 8. (Lwów, 1894), 424–436; Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 4, 138–140, 165–167; Oskar Halecki. *Dzieje unii jagiellońskiej*. Т. 1. (Kraków, 1919), 104–132; Микола Чубатий. Державно-правове становище українських земель Литовської держави під кінець XIV в. *Записки НТШ*. Т. 144–145. (Львів, 1926), 1–108; Ludwik Kolankowski. *Dzieje Wielkiego księstwa Litewskiego za Jagiellów*. Т. 1. (Warszawa, 1930), 207–234; Joseph B. Koncius. *Vytautas the Great, Grand Duke of Lithuania*. (Miami, 1964). 21–23; Antoni Gąsiorowski. *Itinerarium króla Władysława Jagiełły*. (Warszawa, 1972), 55; Zenonas Ivinskis. *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*. (Rome, 1978), 307–308; Edvardas Gudavičius. *Lietuvos istorija. Nuo seniausiu; laiki; iki 1569 metu*. (Vilnius, 1999), 173–174; Его же. *История Литвы с древнейших времен до 1569 г.* (Москва, 2005), 172–182; Zigmantas Kiaupa, Jūratė Kiaupienė, Albinas Kunevičius. *The History of Lithuania before 1795*. (Vilnius, 2000), 135–137; Daniel Z. Stone. *The Polish-Lithuanian State, 1386–1795*. (Seattle, 2001), 18.

³³⁵ Oswald Balzer. Istota prawna zależności książąt litewsko-ruskich w dobie 1396–1398/1401. *Sprawozdanie Tow. Nauk. we Lwowie*. Т. 1. (Lwów, 1922), 198–202.

³³⁶ Jan Długosz. *Dzieła wszystkie*. Т. 4, ks. 10. (Warszawa, 1868), 488–497;

ський князь Свидригайло Ольгердович, втративши володіння, знайшли притулок при угорському дворі Сигізмунда Люксембурга, сіверський князь Корибут-Дмитро Ольгердович – при дворі рязанського князя Олега Івановича. Скориставшись зазначеним походом, Ягайло витіснив угорців з правобережжя верхньої течії Дністра. Закріплюючи ці території, король 1393 р. надав магдебурзьке право місту Жидачеву, 60 франконських ланів для міста, 2 лани для плебана та 4 лани для пасовищ, право торгів шосуботи та заборонив торгівлю спиртними напоями на відстані милі від міста³³⁷. У 1398 р. перемишльському католицькому єпископу повернуто місто Тустань³³⁸.

Князь Русі Сцібор з Сціборжиць. 31 березня 1387 р. королем Угорщини став Сигізмунд Люксембург, чоловік королеви Марії, яка теж, подібно до Ядвіги залишалася королемою. Він одразу ж передав *королівство Русі* барону Сцібору зі Сціборжиць на такому ж праві, яким послуговувався Володислав Опольський. Зміщення Владислава Опольського королем Сигізмундом Люксембургом означало, що Владислав, передаючи галицькі землі чеському королю, вже ними не володів, і його акт не мав жодної юридичної сили. Можливо тому і Вацлав Люксембург ніяк не відреагував на цей жест.

Новий зверхник князь Сцібор з зі своїми військами утримав, принаймні, південну, задністровську частину королівства, щонайменше до 1393 р.³³⁹ У Жидачеві угорська залога

Szymona Starowolskiego Wojownicy sarmaccy. Red. Jerzy Starnawski. (Warszawa, 1978), 142; Михайло Грушевський. *Історія*. Т. 4, 89–90, 166–167, 174–178, 475–476; Anna Strzelecka. Melsztyński Spytek (Spytek z Melsztyna) h. Leliwa (zm. 1399). *Polski Słownik Biograficzny*. Т. 20/3, zes. 86. (Wrocław, 1975), 412–415; Віталій Михайловський. Спитко з Мельштина – володар Західного Поділля в 1395–1399 рр. *Україна в Центрально-Східній Європі*. Вип. 12–13. (Київ, 2013), 210–222.

³³⁷ Центральний державний історичний архів України, Львів. Ф. 146 (Галицьке намісництво). Оп. 88. Спр. 561. Арк. 11–12.

³³⁸ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczy Pospolitej polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Alexandra hr. Stadnickiego*, wydane staraniem Galicyjskiego wydziału krajowego. Т. 7. (Lwów, 1878), 41.

³³⁹ Antoni Prochaska. Ścibor ze Ściborzyc. *Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu*. R. 19. (Toruń, 1912), 137–208; Stanisław Sroka. Ścibor ze Ściborzyc. Rys biographiczny. *Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu*. (Kraków, 2000), 139–158; Daniela Dwořáková. *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Zigmund Lucemburský*. Sonda do života stredovekého šľachtica s osobitým zrefel'om na území Slovenska. (Bratislava, 2003), 599 s.; Наталія Лешкович. Останній галицький

*Сцібор з Сціборжиці. Пізній портрет
невідомого автора*

залишалася у замку ще у 1390 р.³⁴⁰. Схоже, навіть, що це місто у 1388–1390 рр. було однією з його резиденцій Сцібора з Сціборжиць. Як зауважила Наталія Лешкович, Сцібор зі Сціборжиць не мав можливості зосередитися на обороні своїх галицьких володінь: у 1391–1393 рр. він очолював угорські війська у походах проти турків на р. Саві і біля Сірмія, 1393 р. брав також участь у поході до Боснії. Це могла використати польська сторона, зайнявши правобережжя Дністра. Як можливі аргументи

на користь такого висновку подано зруйнування міст Дроговиж за Дністром, руїни якого добре збереглися на західній околиці міста Миколаєва³⁴¹, Устя (тоді важливого порту на Дністрі), Більча та Стольська³⁴² в цьому регіоні. Аргумент досить

князь. *Княжа доба. Історія і культура*. Вип. 12. (Львів, 2018), 161–168; Ї ж. Сцібор з Сціборжиць. Проблеми історії війн і військового мистецтва. (Львів, 2018), 121–130.

³⁴⁰ *Lu. Dz. Żydaczów. Słownik geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Т. 14. (Warszawa, 1895), 880.

³⁴¹ Дроговиж, державець якого боярин Вовчок одним з перших ще до 1356 р. перейшов на польську сторону, міг бути зруйнований князем Любартом-Дмитром Гедиміновичем в ході походу 1377 р., коли він на короткий час знову оволодів Львовом (Леонтій Войтович. *Між верхнім Дністром і Карпатами: домен галицьких князів у XII–XIII ст. Фортеця. Збірник заповідника "Тустань"*. Кн. 2: На пошану Михайла Рожка. (Львів, 2012), 148–157). Це не виключає можливої загибелі міста у 1392–1393 рр. Писемних джерел про ці події не виявлено, тому питання залишається відкритим.

³⁴² Археологи вкрай недбало дослідили залишки Стольська, вважаючи, що місто припинило своє існування ще на межі X–XI ст., тоді як джерело, сумнівів в автентичності якого немає, доводить, що ще в 1331 р. воно давало до скарбниці галицького митрополита 30 гривень податку (Леонтій Войтович. *Давнє Стіль-*

переконливий. Його можуть підтримати або заперечити тільки докладніші археологічні дослідження названих пунктів. Обороняли ці пункти державці з галицького лицарства, можливо при підтримці угорських загонів.

Зайняття правобережжя верхньої течії Дністра, напевно, відбулося в ході походу на Поділля Спитка з Мельштина, велике військо якого вирушало з Самбора. 10 липня 1395 р. король Владислав Ягайло надав Спитку з Мельштина на “повному княжому праві... які мають інші наші князі литовські і руські” Кам’янець, Смотрич, Бакоту, Червоногород і Скалу³⁴³.

Сигізмунд Люксембург радо приймав Гедиміновичів і разом з Тевтонським Орденом був готовий тиснути на Владислава Ягайла. Угорський король не міг погодитися з анексією королівства Русі, а також підпорядкуванням Польщі Подільського і Молдовського князівств³⁴⁴. Але османська загроза на півдні змушувала його шукати порозуміння з Польщею та Литвою. Особливо ситуація загострилася 1395 р., коли угорський король почав збирати хрестовий похід проти турків³⁴⁵. Ян Длугош подав відомість про особисту зустріч Сигізмунда Люксембурга з королевою Ядвігою у 1394 р., на якій, нібито, було досягнуто багато різних домовленостей³⁴⁶. Давніша історіографія прийма-

---

сько: помилка археологів чи нова загадка? *Пліснеські старожитності. Збірник наукових праць*. Вип. 2. Львів, 2017. С. 18–26). Виглядає досить вірогідно, що функціонування Стольська як міста припинилося в останній чверті XIV ст. Місто належало галицькому православному митрополиту, тому 1392–1393 рр. виглядають більш ймовірними.

³⁴³ Anna Strzelecka. Melsztyński Spytek (Spytek z Melsztyna), 414; Віталій Михайловський. Спитко з Мельштина – володар Західного Поділля в 1395–1399 рр. *Україна в Центрально-Східній Європі*. Вип. 12–13. (Київ, 2013), 210–222.

³⁴⁴ Józef Skrzypek. Zygmunt Luksemburezyk i jego polityka wobec Polski w latach 1386–1399. *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. T. 12 (1932 r.). (Lwów, 1933), 183–190; Idem. Południowo-wschodnia polityka, 21–82; Elemer Mályusz. *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*. (Budapest, 1990), 422 s.; Antoni Gašiorowski. Zygmunt Luksemburski i Sędziwój z Szubina, czyli o węgierskich apanażach rodziny Ścibora ze Ściborza. *Cracovia. Polonia. Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*. (Kraków, 1995), 493–504.

³⁴⁵ Bálint Hóman. A lengyel-magyar barátság történeti alapjai. *Hóman B. Magyar középkor*. (Budapest, 1938), 511–518.

³⁴⁶ *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego królestwa Polskiego*. T. 6. Ks. 10. (Warszawa, 1981), 267–268.

ла факт зустрічі, датуючи її 24 липня 1395 р.³⁴⁷ Висловлювалися здогади, що на переговорах розглядалися проблеми *королівства Русі*³⁴⁸. Сигізмунд, справді, готував таку зустріч, вирядивши до Польщі на початку 1395 р. Сцібора зі Сціборжиць³⁴⁹. Але до зустрічі тоді не дійшло. Влітку 1395 р. угорського короля у Новому Сончі не було³⁵⁰: його затримали молдовські проблеми. Крім того, у травні 1395 р. при родах померла королева Марія. У Польщі відразу ж відреагували на це зміною титулу королеви Ядвіги, до якого додали *heres Ungariae – діди́чка Угорщини*³⁵¹. Польща демонструвала Сигізмунду Люксембургу, що він тільки вдівець померлої короля Марії. Король Владислав Ягайло зажадав від князя Володислава Опольського повернення велюньської, добжинської та ольштинської земель, які той отримав від короля Людовика Анжуйського³⁵². Владислав Ягайло теж ніяк не відреагував на заклики до хрестового походу проти турків і Польща не надала допомоги хрестоносцям у 1396 р.³⁵³ Більше того, польський король, скориставшись проблемами Сигізмунда Люксембурга, у 1396 р. спрямував військо, очолене Спитком з Мельштина, проти сілезьких володінь Владислава Опольського, яке здобуло Велюнь і більшість інших міст³⁵⁴.

У нещасливій для християнського війська битві при Нікополі 28 вересня 1396 р.³⁵⁵ брав участь окремих польський гуф,

³⁴⁷ Jakub Caro. *Geschichte Polen*. Т. 3. (Gota, 1869), 136; Wanda Maciejewska. *Jadwiga*, 93; Józef Skrzypek. *Południowo-wschodnia polityka*, 22.

³⁴⁸ Див.: Hona Czamańska. *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*. (Poznań, 1996), 54–129.

³⁴⁹ Jarosław Nikodem. *Jadwiga*, 299.

³⁵⁰ Zenon Nowak. *Kaiser Sigismund und die polnische Monarchie (1387–1437)*. *Zeitschrift für Historische Forschung*. Vol. 15, no 4. (Berlin, 1988), 423–436; Idem. *Itinerar könig und kaiser Sigismunds von Luksemburg 1368–1437*. Hrsg. von Jörk K. Hoensch. (Werendorf, 1995), 33.

³⁵¹ Jarosław Nikodem. *Jadwiga*, 300.

³⁵² *Jana Długosza Roczniki*, Т. 6. Ks. 10. (Warszawa, 1981), 272–273.

³⁵³ Jarosław Nikodem. *Jadwiga*, 301.

³⁵⁴ *Szymona Starowolskiego Wojownicy sarmaccy*. Przełożył, wstępem poprzedził і przypisami opatrzył Jerzy Starnawski. (Warszawa, 1978), 142.

³⁵⁵ Християнське військо налічувало близько 16 тис. осіб. Майже половину війська склали французи та бургундці на чолі з юним принцом Жаном Безстрашним, сином герцога Орлеанського, якого оточував натовп радників. Французькі і бургундські лицарі з арбалетниками та лучниками сформували першу лінію. У другій лінії розгорнулись угорські, німецькі та англійські лицарі і госпітальєри, третю лінію зайняв польський гуф на чолі зі Сцібором зі Сціборжиць.

що його зібрав Сцібор зі Сціборжиць із числа лицарів, які ві-
Праворуч колони хрестоносців прикривали трансільванські загони, ліворуч – волоські під командою господаря Мірчі Старого. Турецьке військо чисельністю близько 15 тис. було дисциплінованим і підпорядковувалося безпосередньо султанові Баязиду. Основою його війська були кінні латники (*синахи* і *тімарити*), а також кінні лучники (*акинджі*) та піші лучники і кілька рот (*орт*) піших латників (*яничарів*) загальною чисельністю 3 тис. Османське військо поповнила кінна дружина сербського деспота Стефана Лазаревича. Османсько-сербське військо розгорнулося півмісяцем, впираючись лівим флангом до лісу, а правим, прикритим пересіченою місцевістю, до придунайських боліт. Перед фронтом військ Баязида була вузька впадина, поросла чагарником. Правий фланг займала румелійська і сербська кіннота, лівий – анатолійська, прикриті ланцюгом піших лучників. У центрі знаходилися яничари, попереду яких стояли *акинджі*. Вранці 28 вересня король Сигізмунд Люксембург послав свого маршала до французького принца з пропозицією відкласти атаку противника на дві години поки будуть розвідані турецькі позиції. Принц Жан зібрав військову раду, де досвідчені лицарі на чолі з адміралом Жаном де В'єном підтримали цю пропозицію. Але родич принца Філіп д'Артуа граф д'Е настояв на негайній атаці, мотивуючи тим, що угорський король хоче забрати собі всю славу. Не попередивши другу лінію, французи і бургундці рушили допереду, під градом стріл прорвалися до яничарів, позиції яких були ще й прикриті палісадом. Втративши на палісаді частину коней, вони спішилися і атакували яничарів. Останні, вичерпавши можливість оборони, швидко і організовано відступили, відірвавшись від противника, завдяки легшому озброєнню. Молоді вожді знову не послухали Жана де В'єна і рушили далі, не узгоджуючи своїх дій з угорським королем. Коли втомлені, але впевнені у перемозі лицарі досягнули вершини схилу, на їх здивування там чекали свіжі ряди спагі, які до того не брали участі у битві. Лицарі, частина яких залишалася спішеними, були відкинуті й почали втікати схилом донизу. Турецька кіннота охопила їх з обох боків. Жан де В'єн загинув, намагаючись організувати опір. Принц Жан був взятий до полону, його врятували власні зброєносці, благаючи турків залишити життя принцу. Король Сигізмунд кинув до бою свої сили відразу ж, як тільки довідався про розвиток подій. Але удар півтори тисячі свіжих сербських лицарів привів до розгрому і цього війська, рештки якого здалися. Король з магістром госпітальєрів досягнули ріки і врятувалися на рибальському човні, добравшись до венеційських кораблів. Турки стратили полонених, залишивши для викупу тільки 300 найздатніших лицарів. Див.: Bolesław Stachoń. *Polska wobec Turcji i akcji antyturckiej w wieku XV do utraty Kilii i Białogrodu (1484)*. (Lwów, 1930), 19–34; Aziz Suriyal Atiya. *The Crusade of Nicopolis*. (London, 1934), XII+234 p.; Idem. *The Crusades in the Later Middle Ages*. (London, 1938), 147–401; Józef Skrzypek. Bitwa pod Nikopolis. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*. (Warszawa, 1936), nr 9, 1–26; Radu Rosetti. Battle of Nicopolis. *Slavonic and East European Review*. V. 15 (1936–1937), 629–638; Barbara W.

дійшли з ним та Владиславом Опольським до Угорщини³⁵⁶, тобто переважно сілезькі і руські галицькі лицарі³⁵⁷. До складу

Tuchmann. *A Distant Mirror: the Calamitous 14th Century*. (New York, 1976), 784 p.; Idem. *Der ferne Spiegel. Das dramatische 14. Jahrhundert*. (Hamburg, 2007), 752 s.; Mihály Benkő. *Csata Nikápolynái*. (Móra, 1987), 72 old.; Geoffray Regan. *Największe błędy militarne w historii wojen*. Przekł. Konrad Gocman. (Warszawa, 1992), 63–65; David Nicolle. *Nicopolis 1396: The Last Crusade*. (London, 1999), 96 p.; Idem. *Bitwa pod Nikopolis. Ostatnia krucjata*. (Poznań, 2011), 96 s.; Kelly De Vries. The Lack of a Western European Military Response to the Ottoman Invasions of Eastern Europe from Nicopolis (1396) to Mohács (1526). *The Journal of Military History*. Vol. 63, nr. 3. (1999), 539–559; Klaus-Peter Matschke. *Das Kreuz und der Halbmond. Die Geschichte der Türkenkriege*. (Düsseldorf– Zürich, 2004), 420 s.; Michael Weithmann. Ein Baier unter “Türcken und Tataren”. Hans Schiltbergers unfreiwillige Reise in der Orient. *Literatur in Bayern*. Bd. 81. (München, 2005), 2–15; Леонтій Войтович. Битва при Нікополі. *Леонтій Войтович Л, Юрій Овсінський. Історія війн і військового мистецтва*. Т. 1. (Харків, 2017), 746–749.

³⁵⁶ Joannis de Thurocz. *Chronica Hungarorum. Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. Ed. Johann Georg Schwandtner. T. 1. (Vindobonae, 1746), 221–222; *Chronique du Religieux de Saint-Denis*. Publ. et trad. Par Louis Bellaguet. T. 2. (Paris, 1840), 482–522; *Oeuvres de Froissart*. Publ. par Kervyn de Lettenhove. T. 15. (Bruxelles, 1871), 310–330, 407; Chronik des Jacob Twinger von Königshofen, 1400 (1415). *Die Chroniken der oberrheinischen Städte*. Bd. 2. (Leipzig, 1871), 854–857; *Török Történetirók*. 1 k. Ed. József Thury. (Budapest, 1893), 48–50, 120–121; *Laonici Chalcocondylae Historiarum demonstrationes*. Ed. Eugenius Darkó. T. 1. (Budapest, 1922), 64; *Ducas. Istorica turco-bizantina (1341–1462)*. Editie critică de Vasile Greku. (București, 1958), 78–80.

³⁵⁷ Польський гуф, виходячи з аналізу складу християнського війська, нараховував 400–500 осіб, до третини з яких були лицарі, решту панцирники-списоносці та кушники-арбалетники з їх *спусів*. Ян Длугош серед загиблих згадує лицаря Сасіна з сином Роландом (*Jana Długosza Roczniki*, 276). Відомо, що раніше він був маршалком двору мазовецького князя Януша (1379–1382), а від 1388 р. перебував на уряді вишеградського каштеляна на службі у короля Сігізмунда Люксембурга (Adam Wolff. *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*. (Wrocław, 1962), 268). Тобто, обоє лицарів уже триваліший час служили угорському королеві. Майже половина складу склали лицарі руського походження. Одному з них Я. Длугош присвятив найяскравіший епізод своєї розповіді про битву. Цей лицар з типово *руським* іменем Святослав на прізвисько Щеня пробував потрапити на човен, на якому рятувався король. Але, побоюючись, що човен не витримає ваги всіх бажаючих, охоронці короля не тільки відштовхувалися від них, а й рубали їм руки. Тому лицар в доспіхах кинувся у воду і завдяки своїй силі перебрався на другий берег (!) (*Jana Długosza Roczniki*, 276). Зрозуміло, що у важких доспіхах це було б неможливо, як і важко повірити в інформацію хро-

цього гуфу входила також дружина подільського князя Федора Корятовича, який у цій битві потрапив в полон. Лише поодинокі польські лицарі на зразок віслицького каштеляна Томаша Кальського гербу Рожа приєдналися до цього війська³⁵⁸.

Останній етап. Король Сигізмунд Люксембург і далі намагався врегулювати стосунки з Владиславом Ягайлом. Нарешті, 13 липня 1397 р. він разом з князем Володиславом Опольським зустрілися у Спіші з Владиславом Ягайлом та Ядвігою, яких супроводжували краківський біскуп Петро Виш, познанський біскуп Миколай з Курова та польські воєводи Спитко з Мельштина, Ян з Тарнова, Ян Лігейза, Петро Кміта та Ян з Тенчина. Угорський король готовий був визнати *королівство Русі* пожиттєвим володінням Владислава Ягайла, взамін пропонуючи останньому не втручатися до молдовських справ і відмовитися від Поділля, права на яке князь Федір Корятович передав Сигізмунду. Угорський король пропонував союз проти турків, обіцяючи допомогу проти татар. На цьому етапі Польща і Литва ще не відчували турецької загрози, а Золота Орда після Тимурового розгрому Тохтамиша переживала глибоку кризу і її осколки контролював Вітовт. Тому спішські контакти результату не мали³⁵⁹. Конфронтація продовжувалася і далі, коли після смерті королеви Ядвіги (17 липня 1399 р.), відпали будь-які польські претензії до угорської спадщини, як і спадщини Романовичів.

Незважаючи на те, що загострення стосунків з Тевтонським Орденом змусили польську сторону бути поступливішою, Сигізмунд Люксембург та Владислав Ягайло продовжували діяти один проти одного. Спитко з Мельштина згинув чи пропав без вісті у битві на р. Ворсклі 12 серпня 1399 р.³⁶⁰ Поразка

ніста, що Святослав був серадзьким лицарем (!), щоби́льше, він, нібито, належав до гербу Лада (клейнод цього гербу – половина коронованого лева з мечем у правій лапі – ним користувалася більше сотні українських, білоруських, мазовецьких і литовських родин).

³⁵⁸ *Jana Długosza Roczniki*, 276.

³⁵⁹ Józef Skrzypek. *Zygmunt Luksemburczyk*, 183–190; Zenon Nowak. *Kaiser Sigismund und die polnische Monarchie (1387–1437)*. *Zeitschrift für Historische Forschung*. Vol. 15, No 4. (Berlin, 1988), 423–436; Jarosław Nikodem. *Jadwiga*, 302–306. Навіть якщо й було укладене перемир'я (Hona Czamańska. *Moldawia*, 89), воно не припинило напруження у стосунках сторін і не зняло протиріч, головним з яких залишалася польська експансія у *королівстві Русі* і Молдові.

³⁶⁰ Александр Барбашев. *Витовт и его политика до Грюнвальдской битвы 1410 г.* (Санкт-Петербург, 1885; Была Церква, 2012), 82–85; Эдвардас Гудави-

Сигізмунд Люксембург. З портрету Альбрехта Дюрера (1512)

великого князя литовського Вітовта Кейстутовича дещо зменшила напругу між Литвою і Польщею, яка намагалася повністю підпорядкувати собі велике князівство. Але суперечки тривали і одним з них залишалось Поділля. У 1402 р. Федір Корятович спробував відновити своє панування у Подільському князівстві, де ще зберігав Бозький (Південнобузький) уділ його брат Василь. Сил було недостатньо і обидва брати були взяті в полон подільськими старостами. 1 липня 1403 р. князь Василь склав присягу Владиславу Ягайлу у Грубешові, а через кілька днів у Щекарові князь Федір Корятович зрікся дідових прав на Подільське князівство і був відпущений. Правда, повернувшись у свій Березький комітат на Закарпатті він продовжував титулуватися

*Dux Podoliae et comes comitatus de Beregh*³⁶¹.

За таких умов у 1403 р. Жидачівська земля була передана в уділ братові короля князю Свидригайлові Ольгердовичу. Свидригайло-Лев-Болеслав (* бл. 1365/1366 + 10.02.1452), католик, за яким йшли православні, відчайдушний авантюрист і послідовний борець проти польсько-литовської унії, чия діяльність призупинила процес ліквідації удільних князівств в українських та білоруських землях більше ніж на півстоліття, саме чюс. *История Литвы. Т. 1. С древнейших времен до 1569 года.* (Москва, 2005), 205–206.

³⁶¹ Сергій Федака. “Ми, Федір Корятович, з ласки Божої князь із Мункача...” (Ужгород, 2017), 68.

повернувся з еміграції до Угорщини³⁶². Розчарувавшись у нерішучому політику Сігізмунді Люксембургу, Свидригайло повернувся, визнавши зверхність Владислава Ягайла. За Длугошем, Свидригайло Ольгердович разом з Жидачівською землею (Teram Zudeczoviensem) отримав ще districtus Strij (Стрий), Schydlov (Шидлов), Stobniczam (Стебник), Drugnyam (Дроговиж), Uscze (Устя)³⁶³, тобто правобережжя Дністра до Карпат. Це невелике князівство мало виконувати роль своєрідного буфера на польсько-угорському кордоні. З цим завданням Свидригайло Ольгердович і його наступники успішно справлялися³⁶⁴.

У 1410 р. напередодні війни між Польщею та Тевтонським Орденом, Сцібор зі Сціборжиць, на той час трансильванський воєвода, разом з угорським палатином Міклошем II Гараї виступали посередниками на польсько-тевтонських переговорах і прийняли сторону тевтонців³⁶⁵. Далі Сігізмунд вступив у союз з хрестоносцями й послав 12-тис. військо, очолене тим же воєводою Сцібором з Сціборжиць, Шимоном Розгоні і князем Федором Корятовичем, в у напрямку польської столиці. Сцібор спалив Старий Сонч і передмістя Нового Сончу, але мусив відступати до Бардієва під натиском польських військових сил на чолі з люблінським каштеляном Яном з Шкоціна³⁶⁶. У січні 1411 р. для захисту від можливого наступу поляків князь Федір Корятович розгорнув 15 підрозділів (бл. 4400 осіб) від Бергасу (Берегова) до Спіша³⁶⁷. 31 березня 1411 р. обидві сторони уклали перемир'я³⁶⁸.

Далі ця проблема стала предметом складних дипломатич-

³⁶² Август Фридрих фон Коцебу. *Свидригайло, великий князь литовський*. (Санкт-Петербург, 1835), 280 с.; Kazimierz Stadnicki. *Synowie Gedymina*. (Lwów, 1881), 305–366; Леонтій Войтович. *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII–XVI ст.* (Львів, 1996), 141–152; Його ж. *Етапи політичної історії Волині XIV–XV ст. Державність. Васалітет. Інкорпорація. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 5. (Львів, 1998), 162–168.

³⁶³ Леонтій Войтович. *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів*, 116.

³⁶⁴ Леонтій Войтович. *Жидачівське князівство: епізод з історії української державності. Жидачівщина*. Вип. 1. (Львів–Жидачів, 2018), 41–47.

³⁶⁵ *Jana Długosza Roczniki*. Ks. 10. (Warszawa, 1981), 91.

³⁶⁶ *Ibidem*, 69. Józef Garbacik. *Zygmunt Luksemburczyk wobec wielkiej wojny polsko-krzyżackiej 1409–1411. Małopolskie Studia Historyczne*. R. 3, zes. 1–2. (Kraków, 1960), 25–31.

³⁶⁷ Йосиф Кобаль. *Федір Корятович у світлі нових джерел. Карпатика*. Вип. 32. (Ужгород, 2005), 99–100.

³⁶⁸ *Zsigmandkori Oklevéltár*. Vol. 3 (1411–1412). (Budapest, 1993), nr. 374.

них переговорів. 15 березня 1412 р. у містечку Стара Любовля у комітаті Спіш, після чергової зустрічі Сігізмунда Люксембурга з Владиславом Ягайлом, Сцібор з Сціборжиць та Завіша Чорний уклали угорсько-польську угоду, підтверджену потім обома королями у Буді. Угорська сторона, яка отримала значний кредит від поляків під заставу спішських міст, необхідний для продовження війни у Далмації, йшла на значні поступки, визнаючи реальність протекторату Польщі над Галицькою частиною королівства Русі, Подільським і Молдовським князівствами, але остаточне вирішення цієї проблеми відкладалося на майбутнє³⁶⁹. За польсько-угорськими угодами 1415 і 1423 рр. остаточне вирішення проблеми королівства Русі знову відкладалося на майбутнє³⁷⁰. При цьому карбування *руських монет* львівський монетний двір продовжував, щонайменше, до 1408 р.³⁷¹, коли не до 1414 р.³⁷² А поки карбувалися окремі *руські грошки*, ця територія зберігала окремий державний статус і з польським королівством її з'єднувала тільки особа короля Владислава Ягайла, якого репрезентували *генеральні старости*, подібно як Дмитро Дедько – особу князя Любарта-Дмитра.

На XVI Вселенському соборі у Констанці (14 листопада 1414 – 22 квітня 1418) з'явився претендент до *королівства Русі* – нащадок бічної гілки Романовичів – острозький князь Федір Данилович, якого підтримував великий князь литовський Вітовт Кейстутович. Зрозуміло, що ні імператор, король Угорщини і Німеччини Сігізмунд Люксембург, який титулувався також королем Галичини і Володимирії, ні король Польщі Владислав Ягайло, який титулувався паном Руської землі, цих претензій не підтримали³⁷³. Конфронтація між сторонами продовжувалася і новий її вибух стався у січні 1429 р., коли у Луцьку відбувся з'їзд європейських правителів.

³⁶⁹ Julia Radziszewska. *Studia spiskie*. (Katowice, 1985), 64–123.

³⁷⁰ Johan Matijów. Der polnisch-ungarische Streit um Galizien und Lodomerien. *Jahresbericht des k. k. II. Obergymnasiums im Lemberg für das Jahr 1886*. (Lemberg, 1886), 28–30.

³⁷¹ Андрій Крижанівський. *Львівський монетний двір у XIV ст.*, 94–125.

³⁷² Там само. С. 123.

³⁷³ Леонтій Войтович. Загадковий “високородовитий шляхетний князь Червоної Русі”. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. 13. (Дрогобич, 2009), 24–32; Его же. Загадочный высокородный благородный князь Червонной Руси. *Генеалогический вестник*. Вып. 36. (Санкт-Петербург, 2009), 51–60; Его же. Заключительный этап, 10–15; Його ж. *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. (Львів, 2015), 435–444.

На з'їзд прибуло більше 15 тис. осіб. Велике князівство Литовське представляли великий князь Вітовт Кейстутович, удільні князі Гедиміновичі і Рюриковичі, православні і католицькі ієрархи, а також васальні татарські хани. Прибули внук великий князь московський і володимирський Василь Васильович, великий князь рязанський Іван Федорович, великий князь тверський Борис Олександрович, польський король Владислав Ягайло з васальними кувявськими і поморськими князями, імператор і король Німеччини, Угорщини та Чехії Сігізмунд Люксембург, король Данії і Швеції Ерік VII, легат папи Мартина V кардинал Андре Домінінат та ряд дрібніших князів. На з'їзді передбачалося вирішити проблему організації антитурецької коаліції за участю Молдови, врегулювати стосунки з Ганзейським союзом і проблему унії православної і католицької церков. Але жодної проблеми вирішити не вдалося. Папські послы везли корону, якою імператор мав коронувати Вітовта Кейстутовича як короля Литви і Русі, але їх затримали на польській території. Польська делегація покинула з'їзд, а питання коронації перенесли на 1430 р.³⁷⁴ Свидригайло Ольгердович, який став великим князем по смерті Вітовта, повів політику на розрив польсько-литовської унії, повне відродження Великого князівства Литовського і повернення під його юрисдикцію оділля та прикордонних волинських замків. Його підтримали українські та білоруські удільні князі. У відповідь польська сторона організувала у 1432 р. державний переворот, підтримавши узурпатора Зигмунта Кейстутовича, який розв'язав громадянську війну³⁷⁵. У цих умовах у 1434 р. Польща зважилася анексувати Галицьку частину *королівства Русі*, утворивши *Руське воєводство* у складі Львівської, Галицької, Перемишльської, Сяноцької та Холмської земель, до яких у 1442 р. були приєднано ліквідоване Жидачівське князівство як Жидачівський повіт Львівської землі³⁷⁶. На Поділлі у тому 1434 р. було утворене Подільське воєводство³⁷⁷. Угорські королі не

³⁷⁴ Леонтій Войтович. Волинська земля. *Україна: литовська доба 1320–1569*. Вид. 2. (Київ, 2006), 55–56; Тамара Садовнік, Олена Бірюліна, Василь Баран. *Європейський з'їзд 1429 року у Луцьку*. Вид. 2. (Луцьк, 2006), 32 с.

³⁷⁵ Сергей Полехов. Государственный переворот 1432 г. в Великом княжестве Литовском. *Вестник МГУ. Серия 8. История*. (Москва, 2010), № 1, 35–48.

³⁷⁶ Przemysław Dąbkowski. *Podział administracyjny województwa Ruskiego i Belzkiego w XV wieku*. (Lwów, 1939), 337 s.

³⁷⁷ Микола Крикун. *Подільське воєводство у XV–XVIII століттях*. Статті і матеріали. (Львів, 2011), 732 с.

погодилися з цією анексією і зберегли тільки титул *rex Galiciae et Lodomeriae*, який використали їх спадкоємці Габсбурги 1772 р. при Першому поділі Речі Посполитої, приєднавши територію Руського воєводства, як королівство Галиції і Лодомерії, до складу якого згодом включили ще Краківське і Освенцімське князівства.

Висновки. Династичні зв'язки Романовичів з Арпадами, П'ястами та іншими європейськими династіями давали останнім підстави на їх спадщину. Першими спробували використати таку можливість Арпади, пов'язані з галицькими Ростиславичами. Так з'явився прецедент, відбитий в титулі угорських королів ще наприкінці XII ст. В період боротьби за спадщину Романа Мстиславича (1205–1238) угорська сторона здійснила кілька таких спроб, використовуючи вплив проугорської партії серед галицького боярства, яку надихала можливість за прикладом угорських баронів розділити владу з своїми князями. Угорцям вдалося навіть коронувати принца Калмана як короля *Galiciae* і потім посадити на галицький престол принца Андрія. Спішська угода 1214 р. втягнула у цю боротьбу і П'ястів. Але невдала угорська політика, яку відчула галицька еліта, врешті повернула останню до Романовичів. Угорщина, незважаючи на монгольський погром, пробувала ще до 1245 р. повернути втрачені позиції, підтримавши претензії зятя Арпадів князя Ростислава Михайловича, але дали реалії європейської політики повернули Арпадів і П'ястів до союзу з Романовичами. Перша династична криза 1323 р. привела до компромісу за участі золотоординського хана Узбека, який завершився передачею престолу внукові короля Юрія Львовича мазовецькому принцу Болеславу-Юрію Тройденовичу за регенства його матері. Піднесення і зближення Угорщини та Польщі і спроби обох підпорядкувати собі князя Болеслава-Юрія Тройденовича викликали зворотню реакцію. Правитель королівства Русі пішов на тісний союз з Литвою і Тевтонським Орденом та владнав протиріччя із Золотою Ордою, з допомогою якої навіть спробував повернути втрачені володіння на Люблінщині і у Закарпатті. Його раптова смерть, очевидно не без допомоги боярства, орієнтованого на польського короля, спричинила гостру кризу 1340 р. Місцева еліта підтримала князя Любарта-Дмитра Гединовича, чий права на спадщину Романовичів мали найбільше легітимних підстав. Спершись на допомогу Золотої Орди, Дмитро-Любарт змусив польські і угорські війська залишити

територію королівства Русі. Польський король Казимир III, який у 1340 р. вивіз зі Львова коронаційні регали, щоб не дати можливості Любарту-Дмитру офіційно коронуватися, відразу ж повів боротьбу за ці землі, використовуючи тактику постійного просування за допомогою місцевої еліти. Врешті у 1350 р., вичерпавши свої можливості, він визнав права Анжуйської династії як спадкоємців Арпадів і отримав від них ще не завойоване королівство. З того часу обидва союзники постійно вели боротьбу проти князя Любарта-Дмитра. При цьому до військового наступу долучилися широка колонізація польською, а потім сілезької шляхти (коли королівство було передане князю Владиславу Опольському, пов'язаному з попередньою династією по материнській лінії) та спроба поступової заміни православної ієрархії на католицьку. Можливості Любарта-Дмитра падали через стагнацію Золотої Орди, яка переживала глибоку кризу влади, відому як *велика замятня*, та проблеми Литви, яка протистояла експансії Тевтонського Ордену у Жемайтії. Корятовичі, яких Любарт-Дмитро спровадив на Поділля, спочатку піддалися на привабливі пропозиції Казимира III, а потім з допомогою Ольгерда Гедиміновича створили окреме Подільське князівство, для утримання якого схилилися в бік Угорщини. І все ж до самої смерті у 1383 р. князь Любарт-Дмитро боровся за повне відродження королівства Русі. Угорсько-польська унія однозначно відділила землі королівства Русі від земель королівства Польщі і вдова Людовика Анжуйського королева Єлизавета Котроманіч намагалася продовжити цю політику. Але польська сторона, швидко оголтувшись після міжусобиці, викликані боротьбою за королівський трон, скористалася тим, що боротьба за угорський трон ще продовжувалася, і у 1387 р. вторгнулася на територію королівства Русі, купуючи лояльність місцевої еліти різними привілеями. Ні Владислав Опольський, ні його наступник Сцібор з Сціборжиць не зуміли цього протистояти. Після угоди в Острові, яка завершила литовську усобицю, в ході допомоги великому князю Вітовту Кейстутовичу польська сторона легко довершила завоювання рештків королівства Русі аж до Карпат, зайнявши при цьому і Подільське князівство (1392–1393). Далі протистояння Польщі, яка намагалася утримати ці землі, і Угорщини, яка хотіла їх повернути, відбувалося за нерівних умов. Обидві сторони мали свої проблеми, але польські проблеми були легшими: їх протистояння з великим князем литовським стишила авантюра остання на р. Ворсклі у 1399 р., а в боротьбі з Тевтонським Орде-

ном польсько-литовські ресурси були незрівнянно більшими, тоді як агресив балканська політика Угорщини наштовхнулася на османську експансію, а неаполітанські авантюри поглинули всі ресурси. Врешті у 1434 р. Польща рішилася анексувати свою частину королівства Русі, утворивши Руське і Подільське воєводства. Угорські королі зберегли тільки пишний титул королів Галіції і Лодомерії, який пізніше допоміг Габсбургам при першому поділі Речі Посполитої у 1772 р. отримати Галичину.

Leontiy Voitovych. HUNGARY AND POLAND ARE IN FIGHT FOR INHERITANCE ROMANOVICHS (1340–1434): SOURCES, EVENTS, CONSEQUENCIS.

In research the sources cause of events and heirs of fight analysed in detail are for inheritance of Romanovichs, by the main participants of that were Hungarial and Polish royal dynasties. Convolute attention is on practice of inheritance of thrones of Rurikovichs and maiden attempts of Hungarian Arpads to participate in a fight for the alyczyna throne. Rights for all possible pretenders are thoroughly taken apart on the inheritance of Romanocichs during the first in 1323 and secjnd in 1340 dynastic crises. It is set that most legitimate were rights for Lubart Dymitr Gedyminivych, that fought for complete renewal of kingdom of Rus' brown during 1340–1383. But in this fight except support of part of local elite he could count only on the army of the junior Lithuanian princes, he gave away destinies that on Volyn', and help za Gold Horde, thst from middle 14 of century entered into the protracted period of decline through a fight for a khan throne. Alredy through there factors initiative passed to Polish king Kazimir III, legitimate rights for that were the least reasonable, that is why he admitted such the rights for the Hungarian side, pulling in this fight last. The special attention is concentrated on the different stages of this fight and factors and personalities, that on them influenced and, in the end, did posseble actual Polish occupation of Galychyna part of kindom of Rus' brown, using internal difficulties of Hungary ant Lithuania in 1387–1393. Activitiy of the last Galychyna princes of Volodyslav Opolski and Scibor de Sciborzyc, and also all attempts of the Hungarian side tu turn the lost territories in the end 14 – at the beginning 15 of century and reason of failures of these attempts. In research all partes of fight are first taken apart for the inheritance of Romanovichs, including dynastic, religious and numismatist aspects. Shown consequences of this fight.

Keywords: *kindom of Rus', inheritance of Romanovichs, Arpads, Piasts, House of Anjou, Lubart Dymitr Gedyminivych, Kazimir III, Lui d'Anjou, Vladyslav Jagiello, Sigismund of Luxembourg.*